

## ESZME, JÓSÁG, ERŐ, OLTALOM. AZ APOSTOLI KIRÁLYSÁG GONDOLATA GLATTFELDER GYULA CSANÁDI PÜSPÖK INTERPRETÁCIÓJÁBAN

### BEVEZETÉS

Évek óta foglalkoztat a szegedi Fogadalmi templom és tér története. Elsőként a Trianoni kapu rejtett szimbolikájáról jelent meg tanulmány 2011-ben, akkor még nem tudtam, ki volt a kapu megrendelője és tervezője. Feltételeztem, hogy a megrendelő Glattfelder Gyula püspök, tervezője pedig Rerrich Béla építész lehetett. Kivitelezője egyértelműen Kónya György szegedi lakatosmester volt. Idővel a fenti kérdésekre sikerült megtalálni a pontos válaszokat. A kutatást hátráltatta, hogy a források között a Trianoni kapu névre figyeltem, ill. hogy jelen pillanatig nem sikerült kézbe venni a kapuról készült terveket, pedig azok is léteztek biztosan. Később előkerült egy levél, 1929. október 21-i keltezéssel, melyben Rerrich Béla minden kétséget kizáróan igazolta a fenti hipotéziseimet. Azt írta a püspöknek, hogy *„A püspöki toronyba készülő kapu rajzát még az nap megküldtem Kónya lakatosmesternek, de árat, még nem kaptam rá.”* Ebből a híradásból megtudjuk azt, hogy Rerrich szóhasználatában a kapu – a ma már feledésbe merült néven – a püspöki toronyban lett kialakítva, ugyanis a Trianoni kapu fölött, ahol az aranyozott kettős keresztet tartó Szent Gellért szobor áll, volt a püspöki dolgozószoba. A nyertes tervrajzon még nem látható sem a püspöki palota kőből épült toronypárja, Szent Gellért szobra, de a Trianoni kapu és a felette lévő rácsos körablak sem,<sup>2</sup> ami azt

<sup>1</sup> Szeged-Csanádi Egyházmegyei Levéltár, SZCSEL VII. 15. 2499/1929. A levéltári forrásokból és a folyóiratokból származó adatokat a hosszú terjedelemre való tekintettel csak a lábjegyzetekben közöljük, a dolgozat végén lévő Felhasznált irodalomban az ezekkel kapcsolatos információk nem találhatóak meg.

<sup>2</sup> Rerrich 1928, 2. Ybl Ervin rövid összefoglalójában – *A szegedi Fogadalmi templom környékének művészi kiképzése* – a bírálóbizottság indoklását is közölte: *„A tér építészeti kiképzése feltétlenül biztosítja a térnek egységes, bensőséges hatását, anyagszerűsége tökéletes összhangba hozza a templommal, egyszerűsége a templomot kiemeli, teljes érvényre juttatja.”* Ybl azzal zárja sorait, hogy *„Reméljük, hogy a szép terv nem marad az eszmék birodalmában, hanem közel jövőben megvalósításra is kerül. Ez esetben Szeged dicsekedhetnék Magyarország legművészibb terével, amely mellesleg mondva, bizonyára nem kerülne több pénzbe, mintha egymástól függetlenül, de egymást túlharsogó, hivalkodó épületeket emelnének Rerrich nemesen egyszerű és nagyvonalú homlokzatai helyett.”*

jelenti, hogy ezek a motívumok összetartoznak, egy időben lettek megtervezve a püspök kérésére. A *Püspöki Intézmények Végszámláiban* végül arról olvashatunk, hogy „A kegyelmes Úr rendelkezésére készült díszkapu”-ról van szó.<sup>3</sup> Glattfelder püspök többször építészeti megoldások esetében is „intézkedett”, mint például a Trianoni kapu vagy a szeminárium – a mai főiskola – bejárata előtti kőoszlopok,<sup>4</sup> de a templom volt természetesen az a hely, ahol kimondottan az ő elképzelései érvényesültek.

Ez a dolgozat a templom szentélyének egy látszólag lényegtelen részletét törekszik bemutatni és értelmezni: ezek a nyolc boldogsághoz hasonló, az oldalfalakon ábrázolt, előzmény és párhuzam nélküli, eszme, jószág, erő és oltalom motívumok. (*Melléklet, 5. kép*) Sem a nyolc boldogság, sem ez a négy nem látható az építés, Foerk Ernő 1913-as tervein, és nagyon kevesen voltak olyanok, akik ezekkel a fogalmakkal tanulmányaikban, könyveikben részletesebben foglalkoztak volna. Akik eddig a Dómról írtak, csak azt írták le, amit láttak, és nem arra törekedtek, hogy az üzenetről beszéljenek. A szakrális témában folytatott kutatásainkat és jelen dolgozatunkat is meghatározta az a szemlélet, mely a Bangha Béla és Artner Edgár által írt *Római útikalauz* című könyv bevezetőjében olvasható: „Nem túlhalmozott Bädekert s mégis siváran ürest akar nyújtani, amely millió aprósággal nyomja el a fontosat s amellet katolikusellenes elfogultság- és sablonosságából sokszor a legfontosabbat és legérdekesebbet elhallgatja, sőt pozitív valótlanságokat tálal a hiszékeny olvasó elé; hanem kiválogatja az igazán fontosat, de annál aztán kiemel néhány oly adatot is, amely nélkül a dolgokat itt megérteni s méltányolni nem lehet.”<sup>5</sup>

## KUTATÁSTÖRTÉNET

A Dómról szóló szakirodalmat átolvasva azt állapíthatjuk meg, hogy nincsenek értelmezve a templom és így a szentély részletei sem 1930 óta. Jellemző, hogy már a kezdeti korszakban – a második világháború előtt – egészen sajátos, leértékelő vélemények is napvilágot láttak, mivel ezek nem a kutatásokból, hanem a benyomásokból táplálkoztak. Ilyet olvashatunk a kegyesrendiek 1942-es évkönyvében Megyer József piaristától: „A fényképekről ismert templom a valóságban nem olyan szép, és inkább az áldozatos várost dicséri, mint a tervezőt. Nem is a tervező a hibás elsősorban, hanem a körülmények: a kedvezőtlen történeti pillanat. Akkor

<sup>3</sup> A püspöki levéltárban van a „Szegedi Templomtéri Püspöki Intézmények Végszámláinak Felülvizsgálata, a XIII. XIV. XV. rész: Lakatos, Mázoló, Üveges Munka. Vállalkozók: Kónya József (sic!), Nagy Pál, Tóth és Árgány” – tudjuk, hogy „A Gizella téri Trianoni kapu 1250 pengő” és hogy az „A kegyelmes Úr rendelkezésére készült díszkapu”. SZCSEL VII. 15. – b. 5. A kapu vizsgálata során feltárult a benne lévő üzenet, Trianon dátuma. Vö. Horváth 2011/2, 100–140.

<sup>4</sup> Rerrich Béla 1929. május 6-i levelében írja Budapestről: „A szegedi püspöki intézmények szemináriumi bejáratához Eminenciád két kőből faragott pillért kívánt. A kőből faragott pillérek az épületbe igen jól beleilleszkednek úgy, hogy építőművészi szempontból nagy örömmel vettem ezt az intézkedést.” SZCSEL VII. 15. 17/1929.

<sup>5</sup> Bangha – Artner, 1934. 6.

tervezték, mikor a modernkedő építészet még nem tudta, hogy mit akar. A történeti stílusokat már nem akarta másolni, de új mondanivalóval még nem tudott előállni. S így akarva, nem akarva mégis mindig a régibe botlott bele, de minden stílusba egyszerre. A tornyok őse a velencei campanile, a bejárat a román székesegyházaké, a kupola oszlopkoszorúja a rajnai dómoké, az emberi tevékenységeket ábrázoló domborműveket a firenzei dóm tornyáról ismerjük.<sup>6</sup>

Nem szabad elfelejteni, hogy a *campanile* tornyok szándékosan Velencére utalnak, tekintettel arra, hogy az egyházmegye első püspöke, Szent Gellért onnan érkezett Magyarországra. Ezt még Schulek Frigyes tervezte.<sup>7</sup> Az emberi tevékenységek közt láthatunk magyar viseletben lévő (paraszt)embereket (szántó, vető, arató), sőt a Nemzeti Hadsereg katonáját is. Ezt a katona „Bocskai” sapkája árulja el, melyet topándísz és toll díszít.<sup>8</sup> (Melléklet, 1. kép) Ismert történelmi tényt ábrázol tehát a jelenet, mivel a Nemzeti Hadsereg 1919-ben Szegeden alakult meg, hogy Magyarország alkotmánya, területi egysége helyreálljon.<sup>9</sup> Klebelsberg Kuno erről így írt: „Vesztett háború és csődöt mondott forradalom után itt állott az ország, mint egy kiegészített kráter, kiürítve, letarolva, a felmerült eszmék inkább a lázbeteg látomásai voltak, semmint politikai koncepciók és megvalósítható programok. Ebben a helyzetben egy erőgócpontnak kellett létrejönnie, amely körül államéletünk újból kristályosodhatott, és ezt az erőgócponatot teremtette meg a nemzeti hadsereg szervezésével nagybányai Horthy Miklós.”<sup>10</sup>

Glattfelder püspök Szent Istvánról szóló prédikációit olvasva egészen konkrét utalásokat találhatunk a magyar nép munkaszeretetéről, akinek az *acélos búza*

<sup>6</sup> Megyer, 1942. 16.

<sup>7</sup> Klebelsberg, 1932. 3.

<sup>8</sup> Az egyenruháról Shvoy Kálmán – vezérkari ezredes, a szegedi vegyes dandár parancsnoka, a volt 5. honvéd gyalogezred bajtársi szövetségének ügyvezető elnöke – naplójában vannak utalások: „1919. július 8. Kijön a rendelkezés az új egyenruhára, amely khaki, álló, lehajtott gallérú zubbony, magyaros zsinórozással, a régi rangjelzés, sapka: ernyő nélküli »Bocskai«-sapka, díszben egy tollal, oldalán zsinórozás és paroli színnel. Az egyenruha egy értekezleten lett megbeszélve, amelyen a fő szerepet Toókos Gyula vitte. Úgy is nézett ki.” (Shvoy, 1983. 51.) A sapkán lévő toll a nemzeti függetlenséget szimbolizálja.

<sup>9</sup> Galamb Sándor szinkritikus, irodalomtörténész a *Magyar Passiónak* a szegedi Fogadalmi templom terén 1931-ben előadott előadásáról ezt írta: „A magyar feltámadás ígéit lélekbe markoló visszhanggal verték vissza azok a falak, melyek a nemzeti hadsereg megszületésének tanúi voltak.” (Voinovich Géza: *Magyar Passió*. In: Ujváry – Vertel, 2014. 155.)

<sup>10</sup> Gróf Klebelsberg Kuno: *A negyedik kormányzó I.* In: *Budapesti Hírlap*, 1930. március 1.; Dr. Mandola Aladár szegedi tanár, idegenvezető így írt evvel kapcsolatban: „E nagy mű nemcsak Isten háza, nemcsak dísz a városképnek, hanem szimbóluma annak a konstruktív szellemnek, amely Szegeden a Tiszával való évszázados küzdelem eredménye és amelynél fogva először ugrott talpra Szegeden a nemzeti hadsereg és először rakott téglát téglára e templom építésénél, hogy megmutassa miszerint e hazát nem siránkozással, hanem aktív, konstruktív szellemmel lehet helyreállítani.” (Dr. Mandola Aladár: *A fogadalmi templom teljes magyarázata*. In: *Katolikus Alföld*, 1937. május 15. 81.)

termelését, a páratlan magyar kenyér felszolgálását köszönhetjük, amire Szent királyunk tanította a népet. Visszatérő gondolat a prédikációkban a kötelességteljesítés fogalma, amiről ezt mondja: „Szent István hősi karja megtörte azt a balga igézetet, mintha erőszakkal és felelőtlen rajtaütéssel egyesnek vagy népnek boldogulni lehetne, az ő dolgos keze pedig ránevelte a magyar népet a munka szeretetére: példája értesse meg a nemzettel, hogy csak ernyedetlen kötelességteljesítés biztosít mindig kenyeret éppúgy mint hatalmat.”<sup>11</sup>

Ebben az esetben sem a velencei vagy firenzei párhuzamok a lényeges szempontok tehát, hanem egyrészt az 1919-es szegedi események és a Trianon utáni megújulás feladatai és reményei, másrészt az ábrázolt mesterségek – hivatásrendek – és szentségek<sup>12</sup> sokkal inkább a korszakot meghatározó *Rerum Novarum* enciklikával hozhatók összefüggésbe.<sup>13</sup> Ezek az ábrázolások már Foerk Ernő 1913-as tervében is szerepeltek, persze akkor azt még senki sem sejtette, hogy itt a Nemzeti Hadsereg katonája is ábrázolva lesz. Foerk ezt írta: „A főpárkány magasságában lévő négyzetes mezők pedig az ösfoglalkozásokat feltüntető domborművek befogadására szolgálnak.”<sup>14</sup> Megyer József így folytatja: „És az sem csoda, hogy a templomnak nincsenek idomai: mindenfelé nyugtalanság, megbontott falfelületek, mindenütt zsúfoltság és mégis kevés mondanivaló! S belül a káosz még fokozódik: nincs egy tenyérnyi közömbös felület a falon, mindenütt szín és egymásba bonyolódó vonalak. A képekkel is baj van. Nem az a baj elsősorban, hogy az ószövetség túlharsogja az újat, a szívünkhez közelebb állót, és ezidőszert még szinte teljesen hiányoznak a keresztény évezredek ábrázolásai, hanem az a kiábrándító, hogy ami van, az is csak illusztráció jellegű: megnéztük egyszer, s mondhatjuk, végeztünk vele. A kép ismételt megpillantása sem mond többet, legfeljebb a művész technikáját kezdjük tanulmányozni. Ennek

<sup>11</sup> A Szent Jobb. In: Glattfelder, 1938. 147.

<sup>12</sup> A Dóm külső oldalfalain hat szentség látható a hét helyett, ugyanis az egyházi rend nincs ábrázolva. Ennek miertjével egyetlen tanulmány, kiadvány sem foglalkozott.

<sup>13</sup> *Rerum Novarum*. In: Tomka – Goják, 2005. 43., 52. „Szükség van olyanokra, akik a közügyeket intézik, törvényt hoznak, igazságot szolgáltatnak, a közigazgatást és a hadügyeket szervezik. Teljesen világos, hogy ezeknek fontosabb a szerepük, és a nép között bizonyos elsőség illeti meg őket, mert a szó szoros értelmében és kiemelt módon szolgálják a közjót. [...] Sőt ezen a téren a munkásoknak olyan nagy a szerepük és jelentőségük, hogy valójában kizárólag az ő munkájukból származik az állam gazdagsága. [...] Tehát a közös munka Istenből induljon ki, s helyezzen nagy súlyt a valóságos képzésre, hogy minden tag megismerje Isten iránti kötelességét, azt, hogy miben kell hinnie, mit kell az örök élettől remélnie és hogyan kell egész élettevékenységét arra irányítani. Különleges gonddal kell megerősíteni a tagokat a téveszmék és az erkölcsi romlás különféle veszedelmei ellen, buzdítani kell őket az istentiszteleteken való részvételre és az ájtatosság gyakorlására, különösen az egyházi ünnepek megtartására. Tanulja meg a munkás és a munkaadó közös anyáinkat, az egyházat becsülni és szeretni, parancsait követni, szentségeivel élni, amelyeket Isten eszközüül adott bűneink lemosására és a tökéletes lelki élet megalapozására.”

<sup>14</sup> Foerk, 1914. 1. A Dóm oldalfalain nemcsak az ösfoglalkozások domborművei, hanem a szentségek is láthatóak. Foerk ezekről nem írt. A *Rerum Novarum* buzdít az egyház szentségeivel való életre.

is gyorsan a végére járunk. Mennyire mások, izgatóbbak, kifejthetőbbek, lelkünkben egyre gazdagabbá válók ott kint az ősi toronyban *Aba-Novák tüzesszemű alakjai!*<sup>15</sup>

Ha nem ismerjük Glattfelder püspök gondolatait, akkor talán szemlélnénk így is a templom „képeit”. Nem szabad elfelejteni viszont egyrészt azt, hogy 1930-ra a templom csak részben készült el, másrészt pedig azt, hogy az ószövetségi példák a tipológia alapján nem pusztán az Ószövetségről és Krisztusról szólhatnak, hanem ebben az esetben a magyarság sorskérdéseiről is. A templom így válik egyrészt abszolút értelemben katolikussá és egyben magyarrá anélkül, hogy túlságosan áthatná azt a nemzeti jelleg, pedig abban a korban ez sem volt ritka.<sup>16</sup> Itt, a templomi ábrázolások esetében a Trianoni kapuhoz hasonló mélységű tartalommal és minőséggel állunk szemben, ugyanis az ószövetségi példákon keresztül is jól szemléltethető az építető püspök szándéka. A bibliai párhuzamokra ő maga is tett utalást: „*Megisméltódott nemzetünk történetében az a bibliai jelenet, amikor Salamon király a szent hegyen elfeledve minden emberi hiúságot és nagyratörést*» értelmes szívet kért, hogy ítélni tudja a népet és megkülönböztetni a jót és rosszat«...<sup>17</sup> A teljesség igénye nélkül bemutatunk néhány epizódot. A templom tizenhat ószövetségi témájú képe közt megtalálható az egyiptomi József. Róla ezt mondja a püspök egyik beszédében: „*Valamikor az egyiptomi József felé kiáltotta a nép: «Üdvösségünk a te kezében van», ugyanígy hirdette nemzeti élete válságos fordulóján a magyar, hogy biztonsága és jövője ebbe a kézbe [Szent István] van letéve.*”<sup>18</sup>

Egy kicsit bővebben is olvashatunk erről az ószövetségi párhuzamról prédikációit tartalmazó könyvében: „*Valamikor az egyiptomi József felé kiáltotta a hét szűk esztendőben a tömeg: «Megmaradásunk a te kezében vagyon.» (Gen. XLVII.25.) Ott volt a nép reménye és menedéke, mert az ószövetségi pátriárka Isten gondviselésének volt eszköze s ő nem a maga erejében bízva, hanem Isten segítségét kérve s tanácsát készséges lélekkel fogadva, szervezte meg a mentő műveletet. A szent jobb kezében van a mi üdvünk is.*”<sup>19</sup>

József történetét röviden összefoglalta, többek között, Kolláti István piarista is a templomról írt könyvében. „6. Egyiptomi József. Izrael utolsó előtti fiát, Józsefet testvérei rabszolgának adták el Egyiptomban. Itt megfejtette a fáraó álmát a hét teli és hét üres búzalkalásról, a hét kövér és hét sovány esztendőről. Így szabadult

<sup>15</sup> Megyer, 1942. 16.

<sup>16</sup> Jó példa erre a budapesti helyőrségi templom, a „*Kapisztrán-templom*” szentély freskói, amely ábrázolta Kapisztrán Szent Jánost, amint Zadravecz István, tábori püspöktől átveszi a hadsereg patrónusi bulláját, jobbra Hunyadi János és serege, balra pedig Horthy Miklós Nemzeti Hadserege élén volt látható. Zadravecz, 1967. 69–71.

<sup>17</sup> *A bölcs király.* In: Glattfelder, 1938. 60.

<sup>18</sup> *A Szentjobb intelme a szent hegyen.* Esztergom, 1938. május 31. 2. In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek. 86.

<sup>19</sup> *A Szent Jobb.* In: Glattfelder, 1938. 151–152.

ki fogságából és tudott jóval megfizetni később testvéreinek.<sup>20</sup> Összevetve a püspök gondolatait a Kolláti-féle idézettel, láthatjuk, hogy nem elég röviden elmondani, ki volt József, mert az üzenet szempontjából ez csak az első szint, hanem azt kell keresni, hogy Glattfelder püspök mit gondolt, mert csak így jutunk közelebb a megértéshez.

Más esetben azt láthatjuk, hogy Noé egyik gyermekével éppen a bárkát építi, mely az Egyház allegóriája egyetemes értelemben. (*Melléklet, 2. kép*) Nem a kész bárkát ábrázolja a kép, hanem csak annak vázát. Ha a magyarság történetén keresztül nézünk erre a jelenetre, talán Szent István és Imre párhuzamát láthatjuk. Szent István az, aki megalapozta a keresztény magyar államot, amely ezer éven át fennállt, ez tartotta meg a magyarságot. A püspök erről azt mondta, hogy „Magyarország nemzeti életének alapjait is szentek és hősök építették. Az első király szent és hős.”<sup>21</sup>

A főhajó lecke felőli oldalán látható a bilincsbe vert, megvakított, mégis az égre tekintő Sámson, aki lerombolja a filiszteusok házát.<sup>22</sup> (*Melléklet, 3. kép*) Sámson nemcsak a feltámadás, a feltámadt Krisztus ószövetségi előképe,<sup>23</sup> hanem párhuzamba állítható a megalázott magyarsággal és annak remélt feltámadásával. Sámsonnak is visszaadta az Úr egykori emberfeletti erejét.

„Ha történelmünk során újból a Kálvária útját járjuk, nem elég láncainkat rázni, még kevésbé káromkodni és mesés ábrándokat szöni, hanem lélekben kell megnőni, erkölcsi ellenállóképességünket edzeni s annak tudatára ébredni, hogy az első szent király által nemcsak megálmodott, de hősi karddal megvalósított isteni tervet kell újból jogaiba helyezni s kontár történet-csinálókkal szemben Szent István birodalmát helyreállítani.”<sup>24</sup>

A püspök a Trianoni kapu bezárásakor évről-évre – másokhoz hasonlóan – a „bilincsbe vert” ország helyzetére hívta fel a figyelmet.<sup>25</sup>

<sup>20</sup> Ábrahám – Zombori, 2001. 92.

<sup>21</sup> *Szentek és hősök*. In: Glattfelder, 1938. 129.

<sup>22</sup> Az ószövetségi – Oltáriszentségre vonatkozó – előképek esetében az egyiptomi Józsefet ábrázoló képen búzagalaszok is láthatóak, Sámson történeténél pedig az oszlopokon felfutó szőlő, amely Sámson véráldozatára utal. Talán az sem véletlen, hogy a püspöki palota belső udvarának falán vadszőlő fut fel, a püspök beszédeinek visszatérő gondolata, amint látni fogjuk, az áldozatkészség.

<sup>23</sup> Sámson Gáza városának kapuival – Krisztus feltámadása; Sámson széttépi az oroszlánt – Krisztus a pokol tornácán. Wehli – Zentai, 1988. XLIII.

<sup>24</sup> *A hős király*. In: Glattfelder, 1938. 81.

<sup>25</sup> „Régi zászlónk összetépve, fegyverünk csorba — lelkünkön bilincs.” (Kós Károly: *Kiáltó szó*. 1921.); „Itt ölelkezik ma a Fölvidék ezernyi próbát, böcsülettel kiállt népe a trianoni börtönráccsal telve húsz éven át elválasztott kilenc milliónyi magyarral. Ma itt van lélekben velünk az egész ország. Sokáig vártunk erre a napra! Megéltük! Köszönjük! Elsősorban az Úristennek. Köszönjük! Másodsorban Főméltóságodnak.” (Gróf Esterházy János (1901–1957) 1938. novemberi kassai beszédeinek részlete.); „De most, hogy a mesterségesen kovácsolt rabbilincsek jórészt lehullottak és az Uzsoki-hágó ormán újra ott lobog a nemzeti zászló, mikor a magyar honvéd diadalmasan halad az ősök véráztatva útjain és megpihen a 30-as honvédek csontjai felett domboruló halmokon, most meg kell kérdezni az utódoktól: Tudjátok-e kik voltak a 30-as honvédek?” (Paulovits, 1939. 4.)

„A mai napon zárva lesz a püspöki palota melletti trianoni kapu is, hogy emlékeztessen bennünket bilincseinkre.”<sup>26</sup>

„A trianoni évforduló. Június 4-én, szombaton a trianoni békediktátum aláírásának évfordulóján dr. Glattfelder Gyula megyéspüspök elzárhatja a püspöki palota Szent Gellért-kapuját. A lezárt kapuval a békeszerződés által bilincsbe vert országot kívánja szimbolizálni a megyéspüspök.”<sup>27</sup>

1938-ban jelent meg a *Szentek és hősök* című prédikációkat tartalmazó könyv, melynek meglehetősen összetett gondolatmenetén végigvezethető egy szál, mely a Trianon utáni magyarság feladatait mutatja be lépésről-lépésre a magyar szentek példáján keresztül, amely áldozatok árán, de meghozza a várt feltámadást. A teljesség igénye nélkül, röviden bemutatjuk a Sámson életútjára emlékeztető gondolatmenetet.

A püspök Trianont egy „börtön”-höz<sup>28</sup> hasonlította, „megalázott hazá”-ról<sup>29</sup> írt, melynek következménye „a somorú jelen”.<sup>30</sup> „Történelmünk legnagyobb csapása alatt pedig épp most vonaglunk, mert Judás-kezek hívásának engedtünk s Szent István atyai intelmeit megvetettük. Elbuktunk, mert amikor erősnek és hűnek kellett volna maradnunk, az idegen kezét ragadtuk meg s a mi drága ereklyénket elvesztettnek nyilvánítottuk.”<sup>31</sup> Az árulás következménye, hogy „a magára maradt kicsiny magyar nemzet létével játszik”.<sup>32</sup> Tekintsünk Szent Istvánra, aki „a győzelmek előtt nemcsak a seregek, hanem a lélek és élet Urától várta az eredményt”.<sup>33</sup> „A kis siralomvölgyünkben” hálásak lehetünk a Gondviselésnek, hogy ilyen tragikus nagyságot állított, mint Szent István. „Mert az áldozatban nagyobb, mint ő senki sem találtatott”.<sup>34</sup> Áldozatot kell hoznunk, mert „ma a legszentebb eszmények forognak kockán, melyek nélkül nem érdemes élni, s ha azok védelmében sokat ígérő fiak is elesnek, ne vádolja senki a végzetet, hanem áldja a Gondviselést, mely nem epigon sorsot juttatott nagyreményű ifjaknak.”<sup>35</sup> Ebben a küzdelmünkben, „a fájdalom magyar éjszakájában világitójel ez ifjú [Szent Imre] ércalakja, hogy nem szavak,

<sup>26</sup> Szegedi Uj Nemzedék, 1931. június 4.

<sup>27</sup> Délmagyarország, 1932. június 4.

<sup>28</sup> A Szent király. In: Glattfelder, 1938. 23. A rácsos Trianoni kapu sem más, mint egy börtönajtó. Gróf Bethlen István miniszterelnök is ezt a szimbolikát használta 1928. március 4-én előadott debreceni beszédében: „Ezekre a határookra fel lehet építeni egy börtönt, amelyben mi vagyunk az őrzöttek és a győzők az őrzők. De messze vagyunk még attól, hogy megnyíljanak ennek a börtönnek ajtajai.” (Bethlen István: A revízió szükségességéről. 1928.)

<sup>29</sup> Az élő szentszobor. In: Glattfelder, 1938. 251.

<sup>30</sup> A jó király. In: Glattfelder, 1938. 50.

<sup>31</sup> A Szent Jobb. In: Glattfelder, 1938. 153.

<sup>32</sup> A bölcs király. In: Glattfelder, 1938. 58.

<sup>33</sup> Uo. 60.

<sup>34</sup> A nagy király. In: Glattfelder, 1938. 110–111.

<sup>35</sup> A hős anyja. In: Glattfelder, 1938. 187.

hanem tettek, nemcsak külső, de mindenekelőtt belső nehézségekkel szemben érvényesülő bátorság – az áldozat bátorsága – a tartós nagyság és siker első föltétele.<sup>36</sup> „Ne csak szobrot emeljenek neki [Szent Gellért], nagyságát ne csak dalban dicsőítsék, hanem az életet az ő szelleme szerint formálják. Akkor nyugodtan tekinthetünk a jövőbe, mert az az új nemzedék, mely ebben az iskolában [Szent Gellért iskolája] nevelkedik majd a szentek szellemével s a hősök erejével, a reá váró történelmi feladatot is dicsőségesen fogja megoldani.”<sup>37</sup>

Megyer József piarista gondolatai azért is rendkívül sértőek és tapintatlanok, mivel Glattfelder Gyula volt az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat elnöke, a püspök pedig a művészet egyetemes, illetve a népművészet sajátos jelentőségével és társadalomra való hatásával is tisztában volt. Nem véletlen tehát, hogy a Dómban több helyen népművészeti motívumokat is láthatunk.<sup>38</sup> Ha beleolvassuk az eredeti, korabeli dokumentumokba – amit Megyer József nem tett/tehetett meg –, akkor minden vonatkozásban magasztos célokkal, szándékokkal szembesülünk. Elég, ha csak a Hősök Harangja létrejöttének körülményeit vesszük alapul.<sup>39</sup> Várhelyi József a „Fogadalmi Templom plébánosa” a bizottság nevében 1927. március 15-én ezt írta: „Most egész országunkat öntötte el az ár, nem a víz, a vér árja. Elestett testvéreink vérző sebeinek szent vére hullása. Ennek a véráradatnak, melynek minden cseppje égeti emlékezetünket, de amelyből szintén fakadni fog egy nagyszerű megújulás, új életet teremtő rügyfakadás, ennek a véráldozatnak még nincs az elesett hősök áldozatához és a mi kegyeletünkhöz méltó országos emléke.”<sup>40</sup>

<sup>36</sup> Az élő szentszobor. In: Glattfelder, 1938. 249.

<sup>37</sup> A tanító Szent Gellért. In: Glattfelder, 1938. 293.

<sup>38</sup> Glattfelder Gyula (az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat elnöke): *Művészet és nemzetnevelés*. In: *Nemzeti Ujság*, XVIII/139. (1936. június 19.) 1. „A művészi megnyilvánuláson keresztül jut el egy nép tulajdonképp nemzeti volta öntudatára. Amíg érzelmeit dalba önteni vagy bármily primitív formában színben megjeleníteni nem képes, addig csak tömeg, mely lehet esetleg igen nagy s ennél fogva számerejéhez képest félelmes, de nemzeté tömörülni csak akkor fog, ha emelkedett életszemlélet kezd benne kialakulni s azon keresztül látja és rögzíti meg a természetben vagy lelkében felcsillanó tüneményeket. Ebből a szempontból a népművészet jelentőségét nem lehet eléggé kiemelni.”

<sup>39</sup> Bizottság jött létre a harang elkészítésére, melynek fővédnöke vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó és József Főherceg tábornagy volt. Védnökei: gróf Bethlen István miniszterelnök, gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter, Csernoch János bíboros-hercegprímás, Glattfelder Gyula csanádi püspök, Jánky Kocsárd, a magyar honvédség főparancsnoka, gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter, Szcitovszky Béla, belügyminiszter, gróf Teleki Pál volt miniszterelnök. A Bizottság tagjai között Aigner Károly, Szeged város főispánja, Gerevich Tibor egyetemi tanár, Herczeg Ferenc író, Hóman Bálint egyetemi tanár, a Nemzeti Múzeum főigazgatója, Hubay Jenő, a Zeneművészeti Főiskola főigazgatója, Shwoy Kálmán vezérkari ezredes, Somogyi Szilveszter Szeged polgármestere stb. nevei szerepelnek. A teljes lista a püspöki levéltárban megtalálható. SZCSEL I. 1. a 505/1931. 666/1927.

<sup>40</sup> SZCSEL I. 1. a 505/1931. 701/1927. A levél a Függelékben (1.) olvasható.



Jellemző, hogy a kiadványok sem az építkezést meghatározó Glattfelder Gyula püspök gondolatait, sem Foerk Ernő naplóját,<sup>41</sup> levelezéseit nem idézik. A templom részleteinek megértéséhez ezek elengedhetetlenek. Ha közelebb szeretnénk jutni a valódi üzenethez, akkor a legalapvetőbb forrásaink csakis Foerk naplója és Glattfelder püspök beszédei, ill. prédikációi lehetnek, amelyek alapján rekonstruálhatjuk, felvázolhatjuk a mondanivalókat.<sup>42</sup> Az egyházmegyei levéltárban megtalálhatóak a püspök prédikációi, megnyilatkozásai, melyeket Lotz Antal rendszerezett.<sup>43</sup> Ezek közt olyanok is vannak, amelyeket még seminaristaként írt. A legterjedelmesebb munka az 1938-as Eucharisztikus Kongresszusra készített, *Szentek és hősök* című, már idézett könyve, amely Szent Istvánról hét, Gizelláról, Imréről és Szent Gellértről szóló három-három beszédet tartalmaz.<sup>44</sup> Több esetben a püspök az apostoli királyság üzenetéről beszélt,<sup>45</sup> emellett egyértelmű utalásokat találunk a Dóm térrel és templommal kapcsolatban is. A könyv írójának történelemszemléletét tükrözi vissza a következő idézet, amely kimondottan a Nemzeti Emlékcsarnokról szól: „[...] a magyar kereszténység megerősödésének s ezzel a magyar állam és művelődés biztonságának tényezői voltak mindazok a királyok, államférfiak, papok és tanítók, akik fáradtak és verítékeztek e nép szellemi és társadalmi szintjének fölemelése érdekében, de az erkölcsi újjászületés nagy művét az tetőzte be s a jövőt végeredményben az biztosította, aki nemcsak zengő szavú hírnöke volt Krisztus igazságának, hanem égő áldozat is lett, amely Istent a nemzet bűneiért kiengesztelte s a nemzetet az örökkévalósággal teljesen összeforrasztotta.”<sup>46</sup>

Olvashatunk olyan megjegyzéseket, amelyek csak ebből a könyvből ismertek. A Szent Gellértről írt gondolatai ráillenek arra a Trianoni kapu felett lévő szoborra, mely egyben a püspöki palota homlokzatát, és egyúttal a Nemzeti Emlékcsarnok bejáratát díszíti. „Az isteni küldetés, a nagy papi hivatás e bélyege, nyilvánvalóbb

<sup>41</sup> Foerk 1899-től haláláig, 1934-ig írt naplót. In: Hadik 1998, 14.

<sup>42</sup> Ebben a dolgozatban legfőképp Glattfelder püspök prédikációt, egyéb megnyilatkozásait elemeztük. Foerk Ernő naplójának hasonló szempontok szerinti vizsgálata még várat magára, pedig a szegedi Dóm Foerk főműve, legnagyobb szabású alkotása a szakirodalom szerint. A levéltárban lévő prédikációk digitalizálásáért köszönetet szeretnék mondani Kövécs Ildikó könyvtárvezetőnek és Szaplóczay Miklósné levéltárvezetőnek. A prédikációk elérhetőbbé tétele sokban segítette azok elemzését.

<sup>43</sup> Lotz, 1995. 21–34.

<sup>44</sup> A könyv kézírata sajnos nincs meg, csak a mappa maradt fenn, ennek eredeti felirata: „*Szentek és Hősök*” c. könyv kézírata ad 1000/938 sz. A püspök prédikációit rendező Lotz Antal felülírta a kéziratot tartalmazó mappát: *Glattfelder kisebb, nyomtatásban megjelent cikkei, vagy értekezései. Őrzés Kézirattár.*

<sup>45</sup> Rövid részleteket olvashatunk, többek között, a Szent Koronáról (18., 42.), a királyi tekintélyről (36.), a királynői hivatásról és koronázásáról (167.), a trónutódlásról (180.), a koronázási palástról (201.).

<sup>46</sup> *A vértanú Szent Gellért.* In: Glattfelder, 1938. 302.

*azonban senkinél sem volt, mint a velencés Szent Gellértnél, aki a magyarság Pantheonjában mint a nemzeti újjászületés elsőrendű tényezője azért foglal helyet, mert nála kétségbe nem vonható, hogy őt e szent feladatra a Mindenható küldötte.*<sup>47</sup>

Hasonló módon vélekedett Szent Imre herceggel kapcsolatban is. Valóban igaz, hogy a Szent Imre Kollégium – a mai Szent Gellért Szeminárium – pilonjának sarkán, a térre befelé eső oldalon, az első emelet magasságában – az egykor aranyliliomot tartó – Szent Imre herceg szobra látható. Megállapítható, hogy amit a beszédeiben olvashatunk, azok szinkronban vannak a téren látottakkal. Mindkét szobor Ohmann Béla alkotásai. *„Szent Imre dicsőségét rendszerint a szüzesség hősi megvalósításában látják és magasztalják. S ebben van is sok igazság. Mert az érzéki ösztön oly domináló szerepet játszik általában, s a pogány szellemmel átítatott korban különösképpen, hogy e téren elért teljes, még a legszentebb jogon is aratott, győzelem ifjú hősünket a mennyei pantheon legelső helyére teszi méltóvá.*<sup>48</sup>

Glattfelder püspök nem írt a mai turisztikai céloknak megfelelő kiadványt, de láthatjuk, hogy prédikációi segítségével megérthetjük, hogy a velencei Szent Márk térhez hasonlított Fogadalmi templom és tér mit üzen a múltból a mának.

A templom története abból a szempontból is specifikus, hogy terveit közvetlenül az első világháború előtt, vagyis a *„boldog békeidőkben”* véglegesítették, befejezésére, több módosítást követően viszont Trianon után, annak tízedik évfordulóján került sor, ami érthetővé is teszi a módosításokat. Trianon után minden megváltozott, ez a tragédia mindent felülírt. Módszerünk a cél elérése érdekében az volt, hogy az 1913-ban véglegesített Foerk féle terveket összehasonlítottuk a megvalósult ábrázolásokkal,<sup>49</sup> amiből azt állapítottuk meg, ahol eltérések vannak, azok Glattfelder püspök akaratóból történtek. A püspök Klebelsberg miniszterrel folytatott levelezéseiből viszont az is kiderül, hogy – szinte – mindenben együtt gondolkodtak, mindenben előzetesen egyeztettek.<sup>50</sup> A miniszter 1927. augusztus 31-én azt írja: *„A fogadalmi templom kupolájának mozaikjaira százezer pengőt szántam. Nagyon kérek, hogy ha legközelebb Pestre jössz, hoznád magaddal Foerköt és Roth Miksát, hogy a részleteket átbeszéljük és hogy a rendelés mielőbb megtörténhessenek.*” Erre a püspök azt válaszolta, hogy *„A mozaik ügyében Foerkkel és Róththal legközelebb*

<sup>47</sup> A pap Szent Gellért. In: Glattfelder, 1938. 262.

<sup>48</sup> Égi trónigény. In: Glattfelder, 1938. 230.

<sup>49</sup> Foerk, 1914.

<sup>50</sup> *„Mert Klebelsberg gróf Glattfelder püspöknek, a katolikus reneszánsz nagy organizátorának meghallgatását sohasem mulasztotta el, – nemcsak Szeged naggyátételével kapcsolatos terveinél, hanem az ország kulturális felemelését célzó programjának megvalósításánál sem és különösen is hálásan vette az ő tanácsait azoknál a terveknél, amelyek a katolikus Egyház évezredes kulturtevékenységének erősítésére irányultak.”* (Gévay-Wolff Nándor dr. ny. vallás- és közoktatásügyi államtitkár: Glattfelder Gyula püspök a katolikus közéletben. In: Szegedi Katolikus Tudósító, VIII/5. [1934. március 15.] 76.)

*Budapesten fölkereslek...*<sup>51</sup> Jó példa a püspök tevékenységéről Muhits Sándor festő levele is, aki a templom ószövetségi képeivel kapcsolatban írja, hogy „Alázatosan kérem Őméltóságát, kegyeskedjen megállapítani a fogadalmi templom következő falsíkjaira festendő képek témáit.”<sup>52</sup>

A templom maga az Isten háza, ezért nem szorul különösebb magyarázatra, hogy a hívek számára lévő főhajó oldalfalain miért a nyolc boldogság motívumai láthatóak egy-egy szenttel párosítva,<sup>53</sup> a kupola csegelyein pedig a négy sarkalatos erény. Miközben itt is azt lenne jó tudni, hogy Glattfelder püspök mit gondolt ezekről. A következő oldalakon összefoglaljuk, hogy mit írtak eddig az eszme, jóság, erő és oltalom motívumokról. (Melléklet, 5. kép)

Elsőként a templom részleteiről, – természetesen – a '30-as években Dr. Szőnyi Ottó írt. Megemlíti ugyan a szentély oratorium-erkélyeit, ahol a négy motívum is látható, de csak a sekrestyeajtó reliefdíszítéseiről értekezett, melyből hiányolta a mélyebb gondolatokat. Hangvétele nagyon hasonló Megyer Józseféhez. „Tárgy szerint nincs ebben az ornamentika-tengerben egyetlen eredeti motívum sem, de alkalmazás szerint csillognak az ötletek. A román stílus egész régi díszítménytára fel van itt használva, rendesen jól. A technikájuk hajszálpontos, kivitelük mintaszerű. A pécsi székesegyházon kívül nincs az országban mása. Nem hiába Glasernél tanult Beszédes. Amit a falfestésben kifogásolnom kell, az nem a kivitel módja, hanem a képtárgyak sorrendjének és az alkalmazott szimbólumoknak rendszertelensége. Az Újszövetség fenséges jeleneteit, Krisztus életét hiába keressük itt. Egészen a szentély küszöbéig minden Ószövetség. A szimbólumok pedig az unalomig ismétlődnek és többnek közülük pogány filozófiai és nem keresztény értelme van. Itt nem ártott volna egy jóra való program a középkor.”<sup>54</sup>

<sup>51</sup> SZCSEL I. 1. d 15.

<sup>52</sup> SZCSEL I. 1. a 1999/1930. A levél a Függelékben (2.) olvasható.

<sup>53</sup> A fogalmakhoz egy-egy szent is tartozik, de a nyolc képből csak négy készült el Glattfelder püspök idejében. Összetartozó párokba, nem pedig sorba rendezve láthatóak az egyes motívumok a főhajóban. *Alázatosság* (1.), Assisi Szent Ferenc – *Béketűrés* (3.), Loyolai Szent Ignác; *Szelídség* (2.), Liseauxi Kis Szent Teréz – *Békeszeretet* (7.), Nagy Szent Leó; *Töredelmesség* (4.) – *Szívítisztaság* (6.); *Igazság* (8.) – *Irgalmasság* (5.). Nagyon didaktikus az egyes boldogságok összepárosítása, ami arra utalhat, hogy alázatosság nincs béketűrés nélkül, szelídség nincs békeszeretet nélkül, töredelmesség szívítisztaság nélkül, igazság pedig irgalmasság nélkül. A püspök hasonló koncepció alapján építtette meg a temesvári szeminárium kápolnáját. A Róth Miksa által készített üveglakokra itt is a nyolc boldogság került: Nagy Szent Leó pápa (7.), Assisi Szent Ferenc (1.), Szalézi Szent Ferenc (2.), Xavéri Szent Ferenc (4.), Szent Péter (3.), Szent István (5.), Szent Gellért (8.), Gonzága Szent Alajos (6.). Amint látható, két esetben a szegedi és a temesvári ábrázolások között egyezés van. A temesvári üveglakok megmaradtak, túléltek a történelem viharait, ma is láthatóak a püspökség épületében, de eredeti elhelyezkedésük a kápolnában nem ismert. Ezen a képen Szent István az irgalmasság megszemélyesítője, aki a szegényeket, a mankóra támaszkodó koldust pénzzel megsegíti. (Melléklet, 4. kép)

<sup>54</sup> Szőnyi, 1932. 32.

Legtöbbet a Fogadalmi templommal Dr. Mandola Aladár (1875–1945),<sup>55</sup> a Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző Intézet tanára, Szeged város idegenvezetői tanfolyamának előadója, maga is idegenvezető foglakozott.<sup>56</sup> Egy alkalommal meglehetősen röviden, értelmezés nélkül erre a négy fogalomra is kitért. Ő „*isteni eszmékként*” határozta meg ezeket: „*A szentély oldalfalain az isteni eszmék emblémái: Eszme (kígyó a könyvvel), Jóság (mérlegen korona és parasztsüveg), Oltalom (füstölővel), Erő (pajzs és kard).*”<sup>57</sup>

A háború után íródott először – már a kommunizmusban –, 1949-ben egy részletes munka a Dómról. Kolláti István piarista kibővített könyve viszont csak 2001-ben jelent meg Ábrahám István és Zombori István szerkesztésében, mivel korábban erre nem volt lehetőség. A „*négy isteni tulajdonságként*” meghatározott fogalomból háromról úgy szól a könyv, hogy az *Eszme, Jóság, Erő* esetében Madách Imre művét, *Az ember tragédiáját* idézik. Ez alapján tehát azt gondolhatnánk, hogy ezeknek a fogalmaknak *Az ember tragédiája* lehet a forrása, miközben abban nincs szó az Oltalomról. Ebben a könyvben is, noha számtalan esetben eredeti dokumentumok alapján íródott, mégis legtöbbször megállapítások, asszociációk olvashatóak csak.

<sup>55</sup> Várhelyi József plébános 1929. december 7-én levelet írt Glattfelder püspöknek Mandola Aladáról, melyben igazgatói kinevezését kérte a kir. kat. Tanítóképző Intézet élére. „*Kurrikulum vitaeje röviden a következő: elvégezte a budapesti Tudomány Egyetemet, ott doktorátust nyert és megszerezte a népiskolai tanítói, a polgári iskola tanári és a tanítóképző tanári képesítést és ezek alapján oly sokoldalú tevékenységet fejtett ki az iskolán kívüli népművelés terén, hogy nemcsak a Főispán úr elismerését vonta magára, hanem a katonai parancsnokság elismerését is, mivel a legénységet az általános műveltségre oktatta s velük múzeum látogatást tett. Ezenkívül állandó rendezője a katolikus Advent-kulturdélutánoknak, melyeket Nagyméltóságod is másodízben szerencsétlen előadásával. Ha hozzávésszük hírlapírói tevékenységét, melyekkel a tanyavilág néprégeire is kedvezően hatott és végül, hogy már egyszer kultuszminiszteri elismerésben részesült, felhívom figyelmét Nagyméltóságodnak szóbanforgó tanár tevékenységére s őt Nagyméltóságod kitüntetésére ajánlom.*” Rövid megjegyzés van a levél hátoldalán: „*Őméltósága utasítása válasz elhalasztatik.*” SZCSEL I. 1. a 970/1930.

<sup>56</sup> Dr. Mandola Aladár többször is írt a templomról, de csak egyszer említette a szentélyben lévő motívumokat. Rövidebb értekezései a *Szegedi Katolikus Tudósítóban* jelentek meg: *Szegedi fogadalmi templom.* 1927. 6–7.; *A Fogadalmi templom ciboriuma.* 1930. 364–365.; *A fogadalmi templom szószerke.* 204–205.; *A fogadalmi templom stílusa.* 54–55.; *A szegedi fogadalmi templom főoltára.* 1932. 337–340.; *A fogadalmi templom baptisztériumának freskói.* 1933. 359–360.; *A fogadalmi templom Szent Gellért oltára.* 1933. 23–26.; *A szegedi fogadalmi templom homlokzata.* 1934. 355–356. Később a *Katolikus Alföldben* írt: *A Fogadalmi templom esztétikuma.* 1936. 78–79.; *A fogadalmi templom teljes magyarázata.* 1937. 38–39., 54–55., 81. Önálló tanulmányai: *A szegedi fogadalmi templom.* Endrényi Lajos Nyomda- és Hírlapkiadó Vállalat R.T., Szeged, 1930.; *A szegedi fogadalmi templom dialektikája. A székesegyház fennállásának 10 éves emlékére (1930–1940).* Endrényi Lajos Nyomda- és Hírlapkiadó Vállalat R.T., Szeged, 1941.

<sup>57</sup> Dr. Mandola Aladár: *A fogadalmi templom teljes magyarázata.* In: *Katolikus Alföld,* 1937. május 15. 81. Mandola leírásából hiányzik a „*parasztsüveg*” mellett a mérlegen látható sarló.

„Az oratórium felett a négy isteni tulajdonság szimbólumai: Mint Madách mondja:

»Ki a végtelen űrt kimérted,  
Anyagot alkotván beléje,  
Mely a nagyságot és a messzeséget  
Egyetlen szódra hozta létre:  
Hozsanna néked, Eszme.«

*Nyitott könyv az alfa és az omega: Isten a kezdet és a vég, előtte a kígyó: az okosság és mindentudás. Ő az emberi eszmék eszménye.*

*Isten az örök Jóság:*

»Ki boldogságot áradoztatsz  
A testet öntudatra hozva  
és bölcsességed részesévé  
az egész világot felavatva.  
Hozsanna néked, Jóság!«

*A jóság alapja az igazság, amelynek immanens isteni törvényeit Mózes kőtáblája jelzi. Isten egyforma jó mindenkire, mérlegén a királyi korona és a szegény ember süvege egyformán nyom.<sup>58</sup> Királyt, parasztot, szegényt, gazdagot, egyformán bírál, emel, vagy sújt. Jósága minden emberi jóság forrása.*

*Isten az örök erő:*

»Ki az örökké változandót  
S változatlant egyesíted,  
végtelent és időt alkotva  
egyéneket és nemzeteket.  
Hozsanna néked, Erő!«

*Ha Szent Pál szavai szerint Krisztusba öltöziünk, fegyverünk a hit pajzsa, Szent Mihály fegyverzete, lándzsája és kardja győzelemre segít a gonosz ellen. Küzdelmünk díja az örök élet jutalma, amit itt a szimbólumon a tölgyfakoszorú jelent. Hogy alkossunk, erő kell. A mi erőnk forrása pedig az idő- és tér fölötti Isten.*

*És Isten az örök Oltalom, előtte semmivé válik a gonosz, mint az égbeszálló füst. Ezt jelképezi a tömjén füstje. Ha kísért a sátán, ha gyötör a földi élet ezernyi gondja-baja, menedéket, oltalmat csak istennél lelhetünk.<sup>59</sup>*

<sup>58</sup> A „szegény ember süvege” kifejezés valószínűleg átvétel Mandola Aladártól, a sarlóra való utalás itt is hiányzik.

<sup>59</sup> Ábrahám – Zombori, 2001. 63–64.

Végezetül legutóbb Dusha Béla, *Az árvízi fogadalom temploma* című könyvében, melynek szövegét Dajkó Pál írta, említés szintjén, de már név nélkül olvashatunk ezekről a szimbólumokról. Itt sem derül ki az, hogy mik ezek a motívumok, és hogy miért vannak a szentélyben.

„Az *Eszme allegóriája, a Szent Könyvön a Kezdet és a Vég (Alfa és Ómega), előtte a Kígyó. A Jóság összetett szimbólumán a mózesi kőtáblák előtt az Igazság mérlege áll... Az Erő szimbóluma, pajzs és dárda. Az Oltalom ábrázolása, melyet a füstölő jelképez.*”<sup>60</sup>

A Szegedről szóló könyvek, melyekben a Dómról is esik szó, nem beszélnek ezekről a részletekről.<sup>61</sup> Ha elfogadjuk, hogy ezek a motívumok az *isteni eszmék emblémái*, vagy a *négy isteni tulajdonság*, akkor nincs mit kutatni. Ebben az esetben azt feltételezzük, hogy ezek a szimbólumok a világ bármely templomában megtalálhatóak lehetnének, tehát semmilyen magyar, sajátos vonatkozása nincs, miközben a szentélyben a Magyarok Nagyasszonyát láthatjuk királyi díszben, illetve az apszisban országos szinten, egyedülálló módon a Teremtő és a Megváltó a Szent Koronát tartják a kezükben. Az ószövetségi ábrázolások esetében is azt láthattuk Glattfelder püspök gondolatai alapján, hogy itt egy sokkal mélyebb elképzelésről van szó. A püspök Szent Istvánról szóló prédikációit olvasva egészen más véleményre jutottunk az *isteni eszmék* emblémáival kapcsolatban.

## A DÓM SZENTÉLYE

Az apszismozaikon a Szentháromság látható három-három angyallal körülvéve. Legfelül van a Szentlélek – *és Isten Lelke a vizek felett lebegett* – galamb képében ábrázolva, alatta pedig egy fényes kereszt, amely Konstantin császár 312-es győzelme óta Róma, „*az örök város falai felett emelkedő üdvösség jele*”.<sup>62</sup> A Megváltó, az Atyaistennel egy trónon ül, mindketten királyi ruházatban vannak és a Szent Koronát fogják, amelyből fény árad, miközben a Mindenható jobb kezét áldásra emeli.

<sup>60</sup> Dusha, 2005. 204–205. A könyv újdonsága, hogy szép, jó minőségű képekkel van illusztrálva, így a szentély négy motívuma első alkalommal lett kézbe vehető. Józsefről annyit ír, hogy „Egyiptomi József. Jákob fiát testvérei eladták rabszolgának Egyiptomba. Az okos és erényes József végül megfejtette a fáraó álmát a hét kövér és hét sovány esztendőről, magas rangra emelkedett, így kiszabadulhatott fogságából.” 159.

<sup>61</sup> Bálint, 1959. 133–134. „Az a néhány elsőrangú, napjaink legjobb törekvéseire, de ugyanakkor a román stílus igazi lényegére is utaló, nagyvonalú stilizált alkotás: Ohmann Béla Klebelsberg-síremléke, továbbá Szent Dömötör-, István-, László-oltár kompozíciói, nemkülönben Márton Ferenc nagyszabású, magyarizáló szentélymozaikja (Mária megkoronázása) nincsenek, nem is lehetnek összhangban a darabokra szaggatott belső falfelülettel (az akusztika mégis igen rossz), a festészeti dekoráció szecessziós tarkaságával, a szimbólumok átgondolatlan, rendszertelen zsúfoltságával (tervezte Foerk Ernő, festette Beszedes Ottó), a belső díszítőplasztika vidékies színvonalával (Tóth István művei, csak a kórus tartóoszlopain látható evangélisták érdemelnek figyelmet).”

<sup>62</sup> Glattfelder, 1900. 9.

Ő az, aki beszél. A mozaikon látottak az ábrázolt szentekkel együtt párhuzamba állíthatóak Raffaello *Disputa*-jával.<sup>63</sup> Erről a képről a püspök azt írta: „Fenséges vízió a hatalmas trónszékből mindenki felé szeretetet és segítséget sugárzó uralkodó képe. Ebben szinte az a mennyei dicsőség ragyog, melyet Rafael örökített meg azon grandiózus festményen, amelyen Krisztus Király körül a szenteknek minden élethivatásban hősen küzdő serege, a földön trónoló Oltáriszentség körül pedig a legkülönbözőbb osztályok és társadalmi rendek képviselője találkozik a hódolatban s annak visszfénye minden arcon a boldogság és öröm, mely a Krisztus jóságát ragyogtató választottak páratlan szépsége.”<sup>64</sup>

Az apszismozaik alapján azt gondolhatnánk tehát, hogy a templom a Szentháromság tiszteletére van szentelve. Az alapkőletételnél az hangzott el, hogy a templomot a Magyarok Nagyasszonyának fogják dedikálni. Tény viszont, hogy a felszentelés utáni első búcsút Nagyboldogasszony ünnepén tartották. A Márton Ferenc által megtervezett és Zsellér Imre kivitelezésében elkészült apszismozaik Mária megkoronázását ábrázolja.<sup>65</sup> A templom első búcsújáról így számolt be a *Szegedi Katolikus Tudósító* 1931-ben:

„Nagyboldogasszony napján felvirradt a szegedi fogadalmi templom első búcsúnapja. Szeged egész környéke megmozdult e napon s igazán elmondható, hogy a még meg nem szokott ünnepi alkalom sok hívő léleknek szerzett nagy lelki épülést, Istennek s a Nagyasszonynak: a templom Patrónájának pedig dicsőséget.

Az ünnep előestéjén délután hat órakor Varga Ferenc szegedbelvárosi adminisztrátor szentbeszéde vezette be az ünnepet. A Szűzanya énekét: a *Magnifikat*-ot fejtegette s alkalmazta Nagyasszonyunk mennybevitelére s városunk örömeire, hogy íme, hosszú idő után ez a nagy örömnapp, a búcsú ünnepe elérkezett. A szentbeszédet követő litánia és áldás alatt megkezdődött a gyóntatás, melyben a világi papságot a jézustársasági és kegyesrendi atyák is segítették. Százával járultak a hívek a töredelem szentségéhez és másnap az Úr asztalához.

Nagyboldogasszony napján reggel hat órától kezdve félóránként volt szentmise. Dr. Balogh István celebrálta papi segédlettel a szentségkitételes plébániai szentmisét. Tíz órakor Sopsich János pápai kamarás, püspöki titkár mondta nagy asszisztenciával az ünnepi zenésmisét. Evangélium után Kiss István, az Iskolanővérek lelkiigazgatója szentbeszédet tartott, melyben a nap sokszoros jelentőségének kidomborítása mellett behatóan foglalkozott az efezusi zsinat s az Istenanyaság hitcikkelyének másfélzres jubileumával. A zsúfolásig telt templomba pedig ezalatt még mindig özönlöttek

<sup>63</sup> Az ábrázolt angyalok, ahogyan a *Disputa*-n is a teremtés napjainak angyalaira utalhatnak. Vö.: Pfeiffer, 2000. 193.

<sup>64</sup> *A jó király*. In: Glattfelder, 1938. 48–49.

<sup>65</sup> Márton Ferenc tiszttában volt az elkészült munka jelentőségével. Köszönőlevelében ezt írja a püspöknek: „Érzem és tudom, hogy olyan dolgot csináltam, amelyet még e nemben magyar piktor nem canyartott.” SZCSEL I. 1. a. 561/1930. A levél a Függelékben (3.) olvasható.

a vidékről érkező búcsúsok. Délután 3 órakor ünnepélyes vecsernye és szent Gellért ereklyéjének nyilvános tisztelete következett. Négy órakor sikerült orgonahangversenyen mutatták be a vidéki híveknek a szegedi orgona csodás képességeit. Cholnoky Margit operaénekesnő s a Belvárosi Egyházi Énekkar szép számokkal gyönyörködtette az egybegyűlt ájtatos sereget. De a végén már sietni kellett, mert készült a papság a Megyéspásztor fogadására, aki öt órakor érkezett a templomba, hogy a búcsút befejező szentségi körmenetet vezesse. Ájtatos tömeg kísérte a Legszentebbet az árkádok alatt s jámbor lelkükből feltörték az ég felé a Szentséget dicsőítő s a Nagyasszonyhoz könyörgő énekek. A körmenet végén litánia, szentségi áldás, a pápai és a magyar himnusz fejezte be a magasztos ünnepet.<sup>66</sup>

A templom augusztusi főünnep a '30-as<sup>67</sup> években nem változott,<sup>68</sup> de egykori búcsúja mára feledésbe merült. Az új püspöki székhely kijelöléséről szóló 1931. június 19-i pápai bullában is a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére szentelt templomról olvashatunk: „Az említett városban lévő Isten dicsőségére s a Boldogságos Szűz Mária, Magyarország Nagyasszonya tiszteletére emelt templomot pedig székesegyház rangjára és méltóságára emeljük, a székesegyházakat megillető törvényes jogokkal, kiváltságokkal, terhekkel és kötelezettségekkel.”<sup>69</sup> Hogy mikor változott meg a búcsú napja, egyelőre még nem sikerült a dokumentumokban fellelni.

Tény az is, hogy a szentélyt többször át kellett terveznie az építésznek. Az 1924-es vázlaton jól látható, hogy a szentélybe Foerk Ernő öt ablakot tervezett, az ablakközöket az evangélisták alakjai és a felettük elhelyezett attribútumaik díszítették,

<sup>66</sup> Szegedi Katolikus Tudósító, V. évf. (1931. szeptember 1.) 247.

<sup>67</sup> „Makóiak zarándoklata Szegedre. Csepregi Imre dr. makói apátplébános akciót indított, hogy augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján a Fogadalmi templom búcsúünnepségére az egyházmegye híveinek nagy serege zarándokoljon el Szegedre. Elegendő számú jelentkező esetén külön filléres gyors hozza a zarándokokat Battonyáról, Elekről és a közbenső állomásokról. A zarándokok az egész napot Szegeden töltik és este térnek vissza otthonukba.” In: Szegedi Katolikus Tudósító, VI. évf. (1932. augusztus 1.) 247.; „A fogadalmi templom búcsúja augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján lesz, melyet a belvárosi plébánia az immár hagyományos fényvel és bensőséggel kíván megünnepelni. Az ünnepi nagymiséét dr. Glattfelder Gyula megyéspásztor, az ünnepi szentbeszédet pedig Kiss István tanítóképző-intézeti h. igazgató mondja. Az egyházi énekkar Csomák Elemér karnagy vezetése alatt Rheinberger C-dur miséjét adja elő nagy zenekari kísérettel.” In: Szegedi Katolikus Tudósító, VIII. évf. (1934. augusztus 15.) 236.

<sup>68</sup> 1930 előtt is már található utalás az augusztusi főünnepre: „Augusztus 15-én Nagyboldogasszony, Mária mennybemenetelének ünnepe. E napon a megyéspüspök 9 órakor a fogadalmi templomban ünnepi misét celebrál, mely alatt a templom kiegészített nagy énekkara König Péternek miséjét fogja énekelni. Mise után a templom előtt a megyés püspök megszenteli az új harangokat, közöttük a Hősök Emlékharangját, mely nem csak a fogadalmi templomnak, de az országnak is legnagyobb harangja. A harangszentelés szertartásra a városba összesereglegő sok ezer dalos is két ének számmal fog bekapcsolódni.” In: Szegedi Katolikus Tudósító, VII. évf. (1927. augusztus 1.) 15.

<sup>69</sup> 1931. június 19-én XI. Pius pápa a „Per Apostolicas” kezdetű bullájával a csanádi egyházmegye székhelyét újra Szegedre tette át, a püspöki templomot pedig székesegyházi rangra emelte. SZCSEL I. 1. a 1030/1931.



fent az apszisban lett volna angyalok között a trónon ülő Mária, a Magyarok Nagyasszonya, előtte az ország címere. (Melléklet, 6. kép) Az első jelentős módosítás ehhez a tervhez képest 1925-ben következett be, amikor a középső ablakot befalazták annak érdekében, hogy a Mária ábrázolásnak helyet biztosítsanak. Az ablak kívülről természetesen ma is látható. A Szegedi-belvárosi római katolikus egyházközség 1925. május 2-ára keltezett beszámolójában, amely az 1924. évi működésről szól, azt olvashatjuk, hogy „Elhatározta az egyházközség, hogy a fogadalmi templom üvegmozaik-oltárképét elkészítteti s hogy az a Patrona Hungariaet ábrázolja.”<sup>70</sup> Ez lett volna a templom eredeti tervek szerinti titulusa. Az 1925. augusztus 18-ai jegyzőkönyvben már az elkészült Mária képről olvashatunk.<sup>71</sup> Foerk Ernő 1928. január 28-án a püspöknek írt levelében meglehetősen szomorú véleményt fogalmazott meg a „fejedelmi” szentély változtatásaival kapcsolatban, melyekkel nem értett egyet: „Fájó szívvel úgy látom, le kell mondanom erről a második főoltárról is és művészi álmodom a szegedi fogadalmi templom fejedelmi szentélyéről kezd szertefoszlni.”<sup>72</sup>

Glattfelder püspök prédikációinak tartalmát – többek között az igazság, a család, az egyén, a keresztény nevelés, a hívők aktív részvétele, az állam szerepe – jelentősen meghatározta XIII. Leó és XI. Pius pápák tanításai is. Természetes dolog, hogy püspökök gyakran idézik és magyarázzák a pápák gondolatait. Ez több esetben Glattfelder prédikációiban is tetten érhető.<sup>73</sup> Azt viszont kevesen gondolják, hogy ez látható módon az építkezésekre is kihatott, pedig a templom diadalívén a „*Facere magna et pati fortia Hungaricum est*” felirat mellett a pápa neve is olvasható. XI. Pius, egy nagy pápa,<sup>74</sup> a „*Pax Christi in Regno Christi*” jelmondatot választotta.

<sup>70</sup> SZCSEL VI. 32. a 232. 104/1925.

<sup>71</sup> „1. Elnök előterjeszti, hogy az egyházközség által a fogadalmi templom részére, Zsellér Imre budapesti üvegfestő és mozaik kép készítőnél megrendelt »Patrona Hungariae« mozaikkép elkészült és a szentély falára fel is építetett. A kép megsejmlésére annak idején a bizottsági tagok közül külön-külön meghívtak, annak megsejmlésére alkalmuk volt. Azonkívül itt vannak és a tanácsnak bemutatottak a képre vonatkozó fénykép felvételek; döntés tárgyát képezik, hogy az átvétel tárgyában a tanács minő javaslatot tegyen a képviselő testületnek, miután ezzel kapcsolatban a műszaki felügyelettel megbízott Foerk Ernő tanár, idecsatolt szakvéleménye felolvastatott, beható eszmecsere után meghozatott a következő határozat:

Az elkészült mozaikképnek jelentékeny fogyatkozásai és hibái vannak, ezeknek a kijavítása biztos eredménnyel aligha történhetik, ezért további kellemetlenségek, esetleg per elkerülése érdekében és tekintettel a műszaki ellenőrzéssel megbízott véleményére, a képviselőtestületnek a mű átvételét javasolja.”

<sup>72</sup> SZCSEL VII. 15. 52/1928. A levél a Függelékben (4.) olvasható.

<sup>73</sup> Az élő szentszobor c. beszédben például XI. Pius 1929. december 31-én megjelent *Divini illius magistri* enciklikájára hivatkozik, amely a fiatalság keresztény nevelésével foglalkozik. In: Glattfelder, 1938. 251.; Budapesten, a Móricz Zsigmond körtéren álló Szent Imre szobor átadásakor az ünnepi beszédet Glattfelder Gyula csanádi püspök mondta 1930. augusztus 17-én. Szent Imre a kezében arany liliumot tart, amint az a szegedi Dóm téren is így volt. *Magyar Katolikus Almanach*, 1930. 471., 669–670.

<sup>74</sup> A Szent király. In: Glattfelder, 1938. 12.

Az első világháború után többszáz éves rendszerek omlottak össze, országok estek szét, újak alakultak, minden bizonytalanná vált, és rengeteg áldozatot követelt a világháború. Az új békerendszer, noha lezárta a háborút, nem hozott megnyugvást. Igazi békére lett volna szükség. Ezért hirdette meg a pápa az 1925-ös jubileumi szentév ünnepélyes bezárásaként, szinte megkoronázásaként, a *Quas Primas* enciklikában Krisztus Király ünnepét december 11-én, amely a jubileum folytatása, meghosszabbítása kívánt lenni. Krisztust kell királyként tisztelnünk, ha valódi békét szeretnénk.<sup>75</sup> Glattfelder püspök a katolikus nagygyűlésen elmondott beszédében ezzel kapcsolatban így nyilatkozott 1929-ben: „*S ha van a magyar nemzetnek komoly oka bízni valamiben, ami szörnyű sorsát jobbra fordíthatja, úgy az egyedül az igazságosság és méltányosság szellemének XI. Pius által is szüntelen sürgetett, Krisztus békéjét, Krisztus országában kereső, programjában rejlik.*”<sup>76</sup>

1925 jubileumi év volt abban a tekintetben, hogy 1600. évfordulója volt a niceai zsinatnak, amely kimondta az egyszülött Fiúnak egylényegűségét az Atyával, ami Krisztus királyi méltóságát hirdette. Ekkor került bele a Hiszekegybe a „*s országának nem lesz vége*” hitigazság. Az ünnep október utolsó vasárnapjára került. A pápa még azt is elrendelte, hogy ezen a napon újítsák meg az emberi nem Jézus Szívének történő felajánlását. A Dómot az előzetes tervektől eltérően csak később 1930. október 24–25-én szentelték – nem október 8-án, Magyarok Nagyasszonya ünnepén vagy szeptember 24-én, Szent Gellért ünnepén<sup>77</sup> –, vagyis Krisztus Király ünnepén, mégpedig úgy, hogy a város polgármestere, Somogyi Szilveszter Szeged városát ismételten Jézus Szívének ajánlotta fel. Krisztus a Dóm apszisában egy trónon ülve a Teremtő Istennel királyi méltóságban, magyaros viseletben látható, hasonlóan az Atyához. Egylényegűségüket a ruházat és a (közös) trón fejezi ki. (Melléklet, 7. kép) Ezek a gondolatok az enciklika üzenetével hozhatóak összefüggésbe.

Azt láthatjuk, hogy a Teremtő – aki beszél – jobb kezét a Szent Korona felett tartja, megáldja azt. Az ábrázolás a püspök gondolatai alapján arra az ígéretre utalhat, hogy Magyarország örök, amelyről ő azt mondja, hogy „*Erős kéz [Szent István] pedig azért volt, mert isteni küldetés eszközének tekintette magát s az Isten országát kívánta magyar földön megalapozni, és csak arról áll az ígéret, hogy a sötétség hatalmai nem vesznek erőt rajta. Akik azelőtt jártak erre népek, tiszavirágszerű életet éltek, mert csak a földre néztek. Ez a Szent Kéz ég felé mutatott s azt magyarázta, nincs itt maradandó városunk, ezért szerzett a nemzet számára e történelmi viharszögletben*

<sup>75</sup> Compagnoni, 1999. 261.

<sup>76</sup> *Hithűség és béke*. In: *Szegedi Új Nemzedék*, 1929. november 1. 2.

<sup>77</sup> A fennmaradt levelezések alapján a Dóm felszentelésének napja szeptember végére volt időzítve. Ezt támasztja alá a *Szent Imre ünnepek Budapestén 1930 május–november* című kiadvány is, melyben *A Szent Imre jubileumi év országos programjában* arról olvashatunk, hogy „*Szegeden a Fogadalmi templom felszentelése szeptember 24-én*”, tehát Szent Gellért ünnepén lesz.

ezeréves életet s csak az biztosít újabb ezer évet.<sup>78</sup> Az apszisban látható Koronával egy magasságban helyezkedik el a templom homlokzatán a Szent Korona országainak és nemzeti királyaink címerképeivel díszített, Foerk Ernő által tervezett rózsablak is.<sup>79</sup>

Őszösvetségi előképe Krisztus Királynak, a király és pap Melkizedek a jobboldali kereszthajóban látható, ruházata megegyezik Krisztus és az Atya papi és királyi viseletével. (Melléklet, 8. kép) Krisztus országának alapjai a nyolc boldogságban foglalhatóak össze. Láthattuk, hogy a főhajóban a nyolc boldogság motívumai kerültek az oldalfalakra. Magyarországon Isten országát Szent István apostoli király alapozta meg, azóta Magyarország Krisztushoz tartozik. 1914. december 8-án I. Ferenc József király a Monarchiát Jézus Szívének ajánlott fel a döblingi karmeliták templomában lévő, *Miasszonyunk a lehajtott fővel* kegykép előtt. A magyar plébániákon 1915. január 1-jén történt meg az országfelajánlás, Szent István Mária országává tette hazánkat, I. Ferenc József pedig Jézus Szíve országává.<sup>80</sup> Nem véletlen, hogy Glattfelder Gyula 1915-ben, Szent István király ünnepén a budavári koronázó templomban nagy tisztelettel beszélt Ferenc József királyról, akit Szent Istvánhoz hasonlított: „[...] őrizd a hősök és szentek lelkületét apostoli királyunkban. Aki majd egy századon át járt a szentek és hősök útján, áraszd reá az első szent király nagy lelkét, hogy kormányzatát, melyet páratlan kötelességtudás jellemzett, hős harcok után szentek elismerése jutalmazza.”<sup>81</sup>

1925 után ez már azt jelentette, hogy Mária és Jézus (Szíve) országa, az apostoli királyság Krisztus Királysága. P. Bíró Ferenc *A Szív újság* elindítója,<sup>82</sup> aki Glattfelder püspöknek nagy tisztelője volt,<sup>83</sup> a felajánlásról szóló kiadványának van egy szentkép

<sup>78</sup> *A Szentjobb intelme a szent hegyen*. Esztergom, 1938. május 31. 2. In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek. 86.

<sup>79</sup> Csongrád Megyei Levéltár, Szeged Város Építési Terveinek és Iratainak Gyűjteménye, XV. 2. b. 60. d.

<sup>80</sup> P. Bíró, 1915. 7.; I. Ferenc József király felajánlása volt ábrázolva egykor a pozsonyi Szent Márton dóm Hadi oltarán is. Vö.: Hal'ko – Komorný, 2016. 211.; Müller Lajos jezsuita ezt írta az 1915-ös felajánlással kapcsolatban: „Méltán hihető, hogy ha ez a felajánlás meg nem történik, hazánk már csak a történelem emlékei közé tartoznék”. (Müller, 1944. 371–372.)

<sup>81</sup> *Szentek és hősök*. In: Glattfelder, 1938. 133.

<sup>82</sup> *A Szív újságban* a második bécsi döntéssel kapcsolatban ezt olvashatjuk: „Magyar katolikus testvéri szeretettel üdvözlünk benneteket az 1940 augusztus 30-iki bécsi döntéssel hozzánk, az anyaországhoz visszatért összes magyar katolikus testvéreket! [...] Legyetek velünk egyek Jézus Szívében, hogy a nagy eszmét: Jézus Szíve országát diadalra juttassuk minden magyar szívében, a Regnum Marianum, Szent István országa egész területén! A Szív szerkesztősege.” In: *A Szív*, 1940. szeptember 14. 1.

<sup>83</sup> A jezsuita Bíró Ferenc méltatása ismert Glattfelder püspökről: „Merem állítani, ha nem Glattfelder a püspök Szegeden, akkor Szeged nem vált volna azzá, amivé alakult. Tudom, hogy nem ő egyedül alkotta Szegedet újjá, de azt méginkább tudom, hogy nélküle meg nem történt volna. S mi árad ki és mi fog Szegedből évszázadokon át kiáradni abba az elhanyagolt szépséges Magyar Alföldbe még? Szeretem hinni, hogy az egyszer még Magyar Paradicsom lesz. Az alapot, a gyökérmunkát elvégezte az a püspök, aki a »tettek és alkotások« embere.” P. Bíró Ferenc S. J. tartományfőnök: *Az alkotó vezér*. In: *Szegedi Katolikus Tudósító*, VIII/5. (1934. március 15.) 71.

melléklete, melyen a király, I. Ferenc József Jézus és Mária előtt térdel. (*Melléklet, 9. kép*) A szentképen lévő hasonló elrendezésben láthatjuk Jézust és Máriát a Dóm szentélyében, ahol az árvízi és az újjáépítési jelenetek domborművein az apostoli király is ábrázolva van.

A templom lecke oldalán foglal helyet Melkizedek, az evangéliumi oldalon pedig Eszter, aki Szűz Mária ószövetségi előképe. (*Melléklet, 8. kép*) A kereszthajó mindkét rózsablaka Jézus és Mária szívét ábrázolja, az alattuk lévő íveket pedig Jézus és Mária szimbólumok egészítik ki, a szőlő és a búza, illetve a lilium és a rózsa.<sup>84</sup> A templom egy kettősséget mutat: egyszerre, egyforma hangsúllyal jelenik meg benne Szűz Mária mint *Patrona Hungariae* és Krisztus Király tisztelete. Erre utaló szimbólumok már a bejárati oszlopfőkön is láthatóak.<sup>85</sup> (*Melléklet, 10. kép*)

Glattfelder Gyula 1917-től a Ferenc József Rend tagja volt. A Dóm felszentelésének éve, 1930, egybeesett az apostoli király születésének centenáriumával, szobra a téren is megtalálható, a templom az ő emlékét is őrzi. 1936-os beszédében arról szolt, hogy „*mindig kegyelettel fog adózni I. Ferenc József emlékének*”. Ebben a beszédében is találkozunk az „*egyesült erő*” kifejezéssel. „*A művészek pedig ne meddő harcokban és hiábavaló vitákban pocskolják el erőiket, hanem elismerve minden egészséges művészi irány létjogosultságát alkossanak nemes verseny során a lelket minél inkább gyönyörködtető remekműveket s egyesült erővel találjanak módot – miként e kiállításon is megkísérelték – a közönség érdeklődésének fölkeltésére s a műpártolásnak újból aktívvá tételére.*”<sup>86</sup>

Sokszor szólalt meg Glattfelder püspök Krisztus Király ünnepével kapcsolatban.<sup>87</sup> A szeminárium kápolnáját – a mai Glattfelder terem – 1933. november 5-én

<sup>84</sup> Ábrahám – Zombori, 2001. 97.

<sup>85</sup> A Krisztust ábrázoló oszlopfőn az IHS, a pelikán és az Isten báránya ábrázolások láthatóak, melyek a szentélyben szintén megjelennek az ablakok magasságában, a tabernákulumon és a püspöki – Jézus Szíve tiszteletére szentelt – kápolna falán is. A Máriát ábrázoló oszlopfőn a Szent Szűz monogramja, egy galamb és egy lilium van, mindezek az Angyali üdvözlés témájához tartozó motívumok. Mindkét esetben a korban használatban lévő regensburgi *Missale Romanum* és breviáriumok, illetve Dr. Schmid, Andreas: *Christliche Symbole aus alter und neuer Zeit*. Freiburg im Breisgau, 1909. illusztrációi lehetnek hasonlóságaik alapján ikonográfiai forrásai a Dómban lévő képeknek, szimbólumoknak. A bejárati kapuzaton is, fent egy-egy angyal egy pajzsot tart, amin Krisztus monogram (X és P) és egy lilium látható. Vö.: <http://flickriver.com/photos/immaculata/8485898177/>

<sup>86</sup> Országos Magyar Képzőművészeti Társulat jubileumi kiállításának megnyitója 1936. május 4. In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek. 56.

<sup>87</sup> *Mindannyiunk ügye*. In: *Szegedi Katolikus Tudósító*, VIII/11. (1934. június 5.) 159. „*Nem csak a vérség, hanem a lelkiség kötelességei is érvényesülnek s a szentek és pápák szünet nélkül hangoztatják, hogy a lélekben testvérek egymás boldogulásáért és haladásáért fáradozni tartoznak s ez a jogcím az, miért a világi embernek épp úgy, mint a papoknak kell buzgólkodni és munkalehetőséget keresni, hogy a hit és keresztény erkölcs minden embertestvér lelkében gyarapodjék, Isten országa terjedjen és Krisztus királysága a lelkek buzgalmában és szentségében erősödjék.*”

Krisztus Király Szívének tiszteletére szentelték, Krisztus mellett Szent Gellért püspök és Gonzaga Szent Alajos szobrai álltak,<sup>88</sup> hasonlóan a *Cordi Christi Regis* tiszteletére szentelt budapesti jezsuita lelkigyakorlatos házhoz és noviciátushoz, a Manrézához.<sup>89</sup> Egy 1935-ből származó fotón jól látható a bejárati ajtó feletti *agnus Dei* ábrázolás, illetve az, hogy a falakon lévő hat darab lámpa mögött a szentségek voltak megfestve egy-egy felirattal. Három szentség ábrázolásról maradt fent fénykép: a *confirmo te* – bérmálás, a *hoc facite* – Oltáriszentség és a *Deus coniunxit* – házasság, a hetedik szentségre ugyanis maga a főoltár utalt. Fent említettük már, hogy a Dóm külső falán is csak hat szentség van ábrázolva, mivel a kápolnához hasonlóan, az egyházi rend szentségét maga Krisztus Király jeleníti meg. Jézus Szíve tiszteletére szentelte ugyanakkor Glattfelder püspök a püspöki magánkápolnát is. Zichy Gyula kalocsai érsek a Dóm felszentelése utáni évben így vélekedett: „Az új dómnak égbenyúló tornya Krisztus Király felkiáltó jele. Azé a királyé, kinek e nép földjét, földjének hozamát, dalos munkakedvét, hazájának forró szeretetét, hitét, bizalmát és üdvét köszöni s akitől a trianoni gyászban, nemzetének minden fájaldalmában és a csonka haza válságai közt is rendületlen hittel várja és reméli a szebb magyar jövőt. S minél többen lesznek az ilyen magyarok, akik Benne bíznak és szent hitük parancsai szerint munkálják üdvüket és hazájuk javát, annál biztosabban és annál hamarabb felderül felettük a borús magyar ég.”<sup>90</sup>

## APOSTOLI KIRÁLYSÁG

Magyarország államformája 1945-ig királyság volt, amit Szent István révén apostoli királyságnak nevezünk. Gyakran elhangzik ma is ez a kifejezés, de hogy az mit jelent, kevesen tudnák világosan és röviden megfogalmazni. Glattfelder Gyula püspök egyrészt egyike volt azon püspököknek, aki részt vett és segédkezett a magyar király és felesége, IV. Károly és Zita 1916. decemberi koronázásán (*Melléklet, 11. kép*),<sup>91</sup>

<sup>88</sup> Zsódi, 2007/3–4. 78. Szent Alajost többen Szent Imrével azonosították. Róla így vélekedett a püspök: „Szent Alajos, Kosztka Szent Szanniszló s a többi angyali lélek a bűnnel viaskodó ember és pap örök vigasztalása és reménye.” (Örök tavasz. In: Glattfelder, 1938. 212.)

<sup>89</sup> A Manréza kápolna diadalívének jobb oldalán magyar szentek, Imre, Gellért és László, bal oldalán jezsuita szentek, köztük nagy valószínűség szerint Szent Alajos volt látható. Szent Ignác és az országot Szűz Máriának felajánló István király tiszteletére külön oltárt szenteltek a kápolnában. Vö.: Csávossy, 1941. 233.

<sup>90</sup> Gróf. Zichy Gyula v. b. t. t. Kalocsa-bácsi érsek: *A katolikus Szeged a magyar kultúra fellejvára*. In: *Szegedi Katolikus Tudósító*, V. évf. (1931. szeptember 15.) 257–259.

<sup>91</sup> „Fél kilenc. A koronázási templom orgonájának sípjai megharsannak, a kórus az *Ecce Sacerdos Magnus* éneklei. Megérkezik segédletével a hercegprímás és a királyi pár két-két segédkező püspöke: dr. Várady L. Árpád kalocsai érsek, akinek gróf Széchenyi Miklós nagyváradi püspök asszisztált, báró Hornig Károly bíboros, veszprémi püspök, a királyné kancellárja, akinek dr. Glattfelder Gyula csanádi püspök segédkezett.” (Koronázási Album. Az Érdekes Ujság Kiadása. Budapest, 1917. 42.)

másrészt az egyetlen olyan püspök volt a háború utáni Magyarországon, akinek új központot kellett kiépíteni épp Szegeden, az ország második legnagyobb – és katolikus – városában, az *Alföld Metropoliszában*, a *Nemzeti Megújulás*,<sup>92</sup> a *Civitas Solis et Resurrectionis*,<sup>93</sup> a *Boldogasszony városában*.<sup>94</sup> Ragaszkodása a Habsburgokhoz élete végéig megmaradt. Híve volt az apostoli királyságnak, amit Szent Istvánról szóló prédikációiban rendszeresen értelmezett. Szent Istvánt „a magyar keresztény múlt legnagyobb alakjának” tartotta.<sup>95</sup> Mivel több Szent Istvánról szóló prédikációt vizsgálhatunk, lehetőségünk van arra is, hogy rekonstruáljuk, időről-időre mit tartott fontosnak a püspök az apostoli királyságról. 1902-es beszédének jelentősége abban áll, hogy már ebben is megtalálhatóak a későbbi gondolatok: „Szent István halhatatlan, mert gondolata – ha olykor ködös, borús időkben, alant járó lelkekben elhomályosul is – mindig újra bebizonyítja létjogosultságát s igazát. Szent István gondolata, mely őt nemzetalkotó munkájában vezette, egy program, mely mindig modern, mert ha az utódok nagyralátása vagy kislelkűsége gyakran túl is akart adni rajta, a jobb belátás vagy a kényszerűség mindig visszavezette ahhoz a nemzetet. [...] Hirdeti az új evangélium elveit, s beleneveli azokat nemzete lelkébe, ha eleinte ellenkezik is a „testi ember”. De lassanként egy új világ emelkedik ki a romokból, új szellem terül el a földön, új világnézet uralkodik a lelkeken a szent király tanító működése nyomán. [...] Mi tehát Szent István gondolata, melyet nemzete meggyőződésébe akar átvinni? E nagy gondolat, e győzedelmes eszme, melyet szentünk egy régi világ romjai fölött, kezében az új világrened jelvényével hirdet, s melyről mi is ma meg akarunk győződni az, hogy az embernek s a nemzetnek nem elég a természet kultusza, hanem az Isten lelkének kiáradására van szükségünk, a kegyelem erejével kell telnünk s emelkednünk azon cél felé, mely hozzánk méltó, melyet nekünk Jézus Krisztus kijelölt s mely megnyugvást és boldogságot egyedül biztosít. Szükséges, hogy meghaljon bennünk a természeti ember s diadalmaskodjék a kegyelem embere.”<sup>96</sup>

Gondolatmenetünk szempontjából különösen fontos a püspök *Szentek és hősök* című prédikációja, melyet 1915-ben, Szent István király ünnepén, a budavári koronázó templomban mondott el. Ez a prédikáció adta a könyv címét 1938-ban.

<sup>92</sup> Horváth, 2013/2–2014/1. 108–115.

<sup>93</sup> A „*Civitas Solis et Resurrectionis*” ünnepe. In: *Katolikus Alföld*, IV. (XIX.)/8. (1939. augusztus 15.) 115–116.

<sup>94</sup> *Boldogasszony Városa*. In: *Katolikus Alföld*, IV. (XIX.)/12. (1939. december 15.) 1–2.

<sup>95</sup> Glattfelder, 1938. 3.

<sup>96</sup> *A természeti ember s a kegyelem embere*. Szent István-napi egyházi beszéd, melyet a székesfehérvári székesegyházban mondott Dr. Glattfelder Gyula, a budapesti központi papnevelő tanulmányi felügyelője. Budapest, 1902. 4–6. In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek. (A Lotz-féle felsorolásban ez a prédikáció nem szerepel.)

A háború folyamán elmondott beszéd több vonatkozásban méltatja az uralkodót, Ferenc Józsefet,<sup>97</sup> szól a megmaradásról, eszméről, mindarról, amit az alábbiakban részletezni fogunk. Ebben a beszédében található egy emlékezetes fohász: „Mialatt a határokon túl ágyúink dörögnek s testvéreink egy ellenséges világgal viaskodnak, az itthon maradt nemzet térdre borulva könyörögjön. Nem kérünk kincseket. Nem akarunk szolgaságunkba hajtott nemzeteket. Nem óhajtjuk, hogy az ellenséges vér patakja mossa fel diadalunk útját. Hanem azért könyörgünk, hogy megmaradjunk s amit az ösöktől drága kincsként átvettünk: hazánkat, szent koronánkat, ereklyéinket, nemzeti integritásunkat, szokásainkat és törvényeinket, az utódoknak becsülettel átszolgáltassuk. S mivel – ha eddig nem láttuk, ma tapasztaljuk – ehhez ellenségek közepette mindenk fölött emelkedett lelkületre, erős nagy áldozatokat hozni képes szívre van szükség, olyanra, aminő a szenteké és hősöké volt: könyörgésünk refrénje: »Cor magnum crea in me Deus«, Nagy szívet, áldozatkész lelket adj Uram e nemzetnek...»<sup>98</sup>

Talán a legértékesebb emlék az a püspök ünnepi beszéde, amelyet tartalma alapján a királyi pár, IV. Károly és Zita szegedi látogatására készített.<sup>99</sup> A látogatás időpontja 1918. október 30-ra volt időzítve, de erről már 1918. július 26-án tudósított a *Délmagyarország*.<sup>100</sup> Az eseményre a város polgármestere levélben (október 5.) hívta meg a püspököt, aki természetesen elfogadta a meghívást. Október 18-i válaszlevelében így írt a püspök: „Ő Felségének legmagasabb személye s a királyi trón iránt tartozó igaz jobbágyi hűségem kifejezésére részt óhajtok venni a felségeknek fogadó ünnepén s ez alkalommal Ő Felsége elé kívánom vezetni papságomat.”<sup>101</sup>

<sup>97</sup> Ferenc József 1848-as beiktatása után a püspökkari körlevelekben több alkalommal olvashatunk az uralkodóról, melyben tulajdonképpen megtalálhatóak azok a fogalmak, melyekről a dolgozat szól. „Csak egy éve még, hogy mostani urunk ő felsége legelső hivatalos föllépésével az ország' fővárosában mindnyájunk' szeretetét, tiszteletét 's bámulatát magához hódította vala; akkor az ország' ő felségében egykori dicső, 's a' nemzethez különös vonzalmat tanusító királyát üdvözölte: most az isteni gondviselés ő felségét megadta nekünk és a' nagy birodalomnak; 's mivel gondosan, és hazánk iránti folytonos figyelemmel neveltetett föl, az Úr, ki a' népek' millióinak jóllétét tette le kezeibe, megadta neki bölcsességének 's igazságának azon ismeretét, mellyel népeit erős karral fogja védeni, szelid jószággal kormányozni, jogtisztelet, igazság-kiszolgáltatás, a' szellemi 's anyagi kincsek' fejlesztése által boldogítani. In: Pásztori levél a' magyarhoni kath. egyház' minden tisztelendő lelkészeinek, és a' minden renden levő, Krisztusban kedvelt katolikus hiveinknek az Úrtól üdvet, áldást, és békességet! Kelt Pesten, Január' 20-án, 1849. A' magyar püspöki kar. 3.”

<sup>98</sup> Szentek és hősök. In: Glattfelder, 1938., 132.

<sup>99</sup> SZCSEL I. 1. d KI 17–12. A kéziratos vázlaton évszám nem található, és a Lotz-féle felsorolásban sem szerepel. Tanulmányában azt írja: Az 1910–14 és 1916–29. közti időről nem található semmi. Lotz, 1995. 27.

<sup>100</sup> A királyi pár Szegeden címen jelent meg tudósítás a látogatásról a *Délmagyarországban*: Újsághírek szerint az idei őszön királynapok fénye és szépségei köszöntenek Szegedre.

<sup>101</sup> SZCSEL VI. 32. a 118. 5351. A polgármester és a püspök levele a Függelékben (7., 8.) olvasható.

Az elkészült beszédet végül nem kellett elmondani, mert a királyi pár szegedi látogatása az ismert történelmi okok miatt elmaradt, amiről a korabeli sajtó természetesen tudósított.<sup>102</sup> A datálatlan beszédvázlat tehát 1918. október 5., de inkább október 18. és 28. között íródhatott. A benne olvasható gondolatok pontosan azt a lelkeséget hordozzák, amellyel a Dóm szentélyében találkozunk, vagyis az apostoli királyság erényeit: az eszme, jóság, erő és oltalom, melyben Szent István „egy nép atyja”.<sup>103</sup> „[...] s mint akiket Felségedhez fűz nem csak a törvény parancsolta hódolat, hanem a lelkeket szent egységbe forrasztó hit közössége is, kérjük Felséged atyai és egyházzvédői pártfogását e nehéz időkben viharok tombolása közt kifejtett működésünkhöz.”<sup>104</sup>

Később, amikor első királyunkról beszélt, rendszeresen e négy fogalom köre csoportosította már gondolatait. Ezeket láthatjuk szimbólumaikkal a szentély falán. Az említett négy fogalomnak a püspök beszédeiben gyakran szinonimáit is használta, ezzel még világosabbá teszi azok sajátos jelentéseit:

„Jósága, emberséges gondolkodása, irgalmas szamaritánus segítő készsége minden fényes külsőségnél jobban juttatta kifejezésre, hogy a krisztusi vonás nála nem csak máz és gesztus volt, hanem életet formáló és mások életét boldogító lelki gazdagság.”<sup>105</sup>

„[...] az uralkodó leginkább kegyességével, isteni küldetésével, a mennyei jóságnak a földi viszontagságok közé átültetésével nyer hódolatot és tart össze milliókat a legnemesebb erkölcsi befolyás erejével.”<sup>106</sup>

„S ha a haza bölcsének tiszteleti címe ezer éves történelmünk során többeknek kijár is, mégis legteljesebb és legmaradandóbb eredmények által kiérdemelt módon

<sup>102</sup> 1918. október 27-én a Délmagyarország arról tudósított, hogy *Elmarad a királylátogatás.* „A királylátogatás ügyében szombaton fordulat következett be. Károly király főudvarmesteri hivatala értesítette Szegeden tartózkodó kiküldöttjét, hogy tekintettel a kül- és belpolitikai helyzetre és a királynak ebből folyó nagyarányú elfoglaltságára, őfelsége október 30-ára tervezett szegedi látogatását bizonytalan időre elhalasztotta. [...] A polgármester [Somogyi Szilveszter] az értesítés vétele után azonnal intézkedett, hogy a királylátogatás előkészületeit szüntessék be. Még a délelőtt folyamán leszedték a városházáról a pénteken fölszerelt transzparenszeket, délután pedig megkezdődött a korzó ívlámpáinak leszerelése.”

<sup>103</sup> *A jó király.* In: Glattfelder, 1938. 43.

<sup>104</sup> A látogatásra készült viszonylag rövid, de meglehetősen emelkedett hangvételű, koncentrált, ünnepi beszédének vázlata a Függelékben (9.) teljes terjedelemben olvasható. A zárójeles részek korrekciókat jelentenek, ami szintén ritka eset összehasonlítva a püspök egyéb beszédeivel. Természetesen Temesváron is maradtak Glattfelder Gyula tevékenységéhez kötődő dokumentumok csodával határos módon, mivel a püspökséget a kommunisták felszámolták, de ezt a vázlatot a többi levéllel együtt ő maga nagyon fontosnak tarthatta, mert azok 1923 után átkerültek Szegedre.

<sup>105</sup> *A jó király.* In: Glattfelder, 1938. 34–35.

<sup>106</sup> Uo. 40–41.



első szent királyunkat illeti, de egyúttal figyelmeztet, hogy ha fönmaradni és a történelem útvesztőjében eligazodni kívánunk, az ő útján kell járnunk, komolyságban, igazságkeresésben, határozottságban és nagyvonalúságban az ő példáját szabad csak követnünk.<sup>107</sup>

„Új lélekre, eszményi életfelfogásra, a bátorságnak erkölcsi tartalmára, a hatalomnak hitben és kegyelemben megalapozására volt szükség, hogy a magyar törzsekből nemzet s az egyéni önkény útján járó szabadosságból állam legyen.”<sup>108</sup>

„Mert ez a harcos, dolgozó és segítő kéz imádkozó kéz is volt. Imára tudott kulcsolódní, épp azért tudott kormányozni, győzni és segíteni.”<sup>109</sup>

Több mester munkálkodott a szentély létrehozásában, többek között, Márton Ferenc, Muhits Sándor. A királyi erények motívumait nagy valószínűség szerint Beszédes Ottó és fia, László festették. Az 1930. október 25-i *Délmagyarországban* azt olvashatjuk, hogy Beszédes Ottó végezte a belső festést. „Oly szép és impozáns ez a munka, amilyen ritkán látható. Beszédes, valamint László fia, aki az összes tervezeteket készítette, 1929. június 1. óta itt dolgoznak, fáradtság nélkül, igaz lelkesedéssel, minden tudásukat e munkának szentelve. Meg is van az eredménye. Ilyen fenséges szép díszítőfestést magyar vállalat eddig még nem igen produkált.”<sup>110</sup>

Kolláti István azt írta a templomról: „Térjünk vissza a szentély közepére, a román stíllű sárgaréz örökmécses állvány mellé, nézzük a festményeket. A dekoráció itt is Beszédes Ottóék munkája, a képek pedig Muhits Sándor művei.”<sup>111</sup> A levelezések alapján az látható, hogy a templom esetében a püspök Foerk Ernőn, a tér munkálataival kapcsolatban pedig Rerrich Bélán keresztül kommunikált a mesterekkel.<sup>112</sup>

<sup>107</sup> A bölcs király. In: Glattfelder, 1938. 52–53.

<sup>108</sup> A hős király. In: Glattfelder, 1938. 76.

<sup>109</sup> A Szent Jobb. In: Glattfelder, 1938. 152.

<sup>110</sup> Hogyan épült fel a fogadalmi templom. In: *Délmagyarország*, 1930. október 25. 10.

<sup>111</sup> Ábrahám – Zombori, 2001. 63.

<sup>112</sup> Foerk arról tájékoztatja a püspököt 1930. február 18-án, hogy „Csatolva küldöm a Muhits Sándor tervezetét a hevederek festésére – kéri, hogy Méltóságod ezt felülbírálni, esetleg jóváhagyni kegyeskedjék, hogy ő is hozzákezdhesen a kivitelhez.” Foerk levelére ezt válaszolta a püspök: „Muhits tervezete kissé zavaros. Kár volna úgy összekeverni a különböző típusokat. Legjobb volna talán a szentély felé eső íven az angyalokat, vele szemben a prófétákat s két oldalt esetleg pátriárkákat és pátriárka (ó-szövetségi szent) nőket reprezentálni. Vagy ha nagyobb számuk miatt az ívekben kívánja hagyni a prófétákat közöttük szimbólumos angyalokkal, akkor a négy-négy falsíkra jöhet a szentélynél Ábel, Ábrahám, Melkizedek és Salamon áldozata, szemben a három főangyal és az őrző angyal, két oldalt négy pátriárka és ószövetségi szentnő kép.” (SZCSEL I. 1. a 561/1930.)

## Eszme

Az illusztráción egy nyitott könyvet, az Élet könyvét, rajta A és az Ω betűkkel,<sup>113</sup> előtte pedig egy felegyenesedő (érc)kígyót láthatunk.<sup>114</sup> A kép háttérében egy korong van, amiből körben fény árad. A fényt árasztó korong az Oltáriszentséget szimbolizálja. Ez a meglehetősen összetett motívum a hit allegóriája.

1910-ben az aradi *Függetlenség* című politikai lapban közölt cikkében Glattfelder az eszméről írt, amit hitként értelmez: „Az összes civilizált népek között az anyagi jólét legmagasabb fokára a francia lépett s amit az emberi ügyesség és lángész produkálni képes volt, a földi élet kényelmére és jólétére mind megszerezte. Ámde rászakadt e dicső nemzet lelkére egy szörnyű válság, mely ítéletét megzavarta s szakítva nemzeti múltjával, megtagadta sorba mindazon eszményeket, amelyeket a kereszténység lelkébe oltott s tisztán az anyagi javak kultuszában kereste nagyságát és dicsőségét. S ma Franciaország hit, lelkesedés, önzetlen áldozatkészség hijján ereje és gazdagsága vesztét is félti s a nemzetek éléről mindjobban kezd leszorulni.”<sup>115</sup>

Amikor Szent Ágoston alapján a királyokról beszél, akiknek legfőbb feladatuk, hogy gondoskodjanak az istenes szellem elterjesztésén, illetve az ország megújulásáról Krisztusban, akkor azt állítja, hogy „a középkori uralkodók közül Szent István valósította meg talán a legjobban e keresztény uralkodó eszményt, mely vallásos meggyőződésből táplálkozó kegyességet jelent. Hogy jóságot kell ragyogtatni s embereket nem leigázni, hanem engedelmességüket lélekkel megnyerni, az bibliai királyfogalom”.<sup>116</sup> Szent István tehát olyan uralkodó volt, aki vallásos meggyőződésből cselekedett. Hite az evangélium tiszta üzenetére épült, Krisztus apostola volt első királyunk.

Küzdelmei előtt Szent István mindig Krisztusra tekintett, miként a választott nép vándorlása során az érckígyóra. Mózes ércből készített kígyót az Úr parancsára és azt egy póznára erősítette. Aki rátekintett a kígyóra, az megmenekült, mindez Krisztus, a keresztrefeszítés ószövetségi előképe.

„Szent István győzelmes fegyverei, bölcs törvényei, tudós iskolái kétségkívül mind hozzájárultak, hogy a kalandokban elaprózott és veszedelmébe rohanó magyar élet egységes és határozott irányt nyerjen, de hogy ez a törekvés ne csak kísérlet legyen,

<sup>113</sup> A keresztény ábrázolásokon, melyeknek forrása a Jelenések könyve, az A és az Ω általában Krisztusra vonatkozik, ami egyben az Atyával való egylényegűségéről is tanúskodik. In: Seibert, 1994. 16.

<sup>114</sup> A kígyó Krisztus ószövetségi előképe. „Csinált tehát Mózes egy rézkígyót és kitette jelül: a megmarta, ha feltekintenek rá, meggyógyultak.” (Szám 21,9) A kígyó az Újszövetség alapján az okosság attribútuma is. „Elküldelek titeket, mint juhokat a farkasok közé: legyetek tehát okosak, mint a kígyók, és szelídek, mint a galambok!” (Mt 10,16)

<sup>115</sup> Glattfelder Gyula dr. (egyetemi tanár): *Új élet*. In: *Függetlenség. Politikai Napilap. Az Országos 48-as Függetlenségi Kossuth-Párt és az Aradi Függetlenségi Párt hivatalos lapja*, IX/71. (1910. március 27.) 1.

<sup>116</sup> *A jó király*. In: Glattfelder, 1938. 39–40.

hanem új és szilárd életrend, annak biztosítéka a nagy királynak az a bölcsessége volt, amellyel a földi győzelmeknél inkább áhította népe lelki újjászületését, belső átalakítását s az eredményt nemcsak a seregek, hanem a lélek és élet Urától várta és kérte.<sup>117</sup>

Krisztus az Oltáriszentségen keresztül van jelen. A püspök 1939-es katolikus nagygyűlésen elmondott meglehetősen lelkes beszédét teljes terjedelemben közölhetnénk, mivel ebben minden ábrázolt motívumra kitért: Krisztusról, az Oltáriszentségről, és az evangéliumról beszélt: „Az örvény szélén állította meg népét a szent király nem kancsukával sem ábrándképek hamis ígéretével, hanem a Krisztus erejével, Kinek oltárához elvezette s testének és vérének titkos gyönyörűségével megismertette s ráeszméltette, hogy csak a hittel szabadon választott úr és mester fegyelmének megvalósításával lehet nemzetté lenni. [...] Csak amikor a Krisztus oltárai megépültek s templomai benépesültek s a magyar nép elhitte, hogy közte él és parancsol a világ ura s csak az Ő nevében kíván engedelmességet földi vezére, amikor csapások és veszedelmek idején fölcsendült az ájtatos ének: »Áldd meg országunkat, mi magyar hazánkat, vezéreljed jóra a mi királyunkat« s a gondokkal teli lelkek fölött föltűnt a Szentostya színében ég és föld ura, Kinek nevében a királyok uralkodnak és parancsolnak s előtte térdre borul a hatalmas fejedelem éppúgy, mint az utolsó pór, akkor érezte és érezheti ma is mindenki alacsony sorban vagy szédítő magasságban, hogy nem véletlenül összeverődött tömeg vagyunk, hanem minden földi erőnél hatalmasabb kötelék fűz egybe. Így alakult ki Szent István bölcs rendelkezésének gyümölcseként szabad emberek lelki egysége, mely a nemzet legnagyobb ereje volt történelme során s mindennél jobban segített helytállni vagy katasztrófák után újból talpraszökni. [...] Szent István sem káprázatokkal kívánta hitegetni népét, hanem a legtermékenyebb erőforrást nyitotta meg számára, amikor az Oltáriszentséghez elvezette s annak titkos mélységeiből hűséget, kitartást, áldozatosságot, az emberi nagyság mindannyi feltételét meríteni megtanította. Minden kormányzati és katonai intézkedésének jelentősége háttérbe szorult azon tény mellett, hogy a pogány magyart egy mesevilágból az élet realitásába visszavezette s gondolatai és törekvései középpontjába az ember által megközelíthető Istenembert helyezte. [...] Kétkelkedhetik-e bárki Szent László, Hunyadi János, Zrínyi Miklós, vagy Rákóczi Ferenc akár győzelmes, akár tragikus nagyságban? S ha nemzeti múltunk e díszjeinek gondolatát kutatjuk vagy hősi elhatározásaik indító okainak rejtelmét elemezzük, senkisémet fogja tagadásba venni, hogy nagy tetteik igazi géniusza az a Krisztus volt, akinek életrendjéért síkra szálltak, s akinek nemcsak szava és evangéliumának holt betűje, hanem az Oltáriszentségben állandón lüktető szíve adott indítást és magyarázatot nem egyszer érthetetlen hősi nagyságra. [...] Hogy a magyar 900 év múlva is ide találjon s tudományon, gazdaságon és

<sup>117</sup> A bölcs király. In: Glattfelder, 1938. 60.

*technikai készsége túl az istenszeretet akadályt nem ismerő lendületével, a jótettek gazdag ajándékaival gyarapítsa az életet s meggyőzze a kicsinyeket és szenvedőket a krisztusi szentség hódító erejéről, ez Szent István üzenete és hagyatéka a XX. század számára.*<sup>118</sup>

## Jóság

Az illusztráció háttérében a mózesi kőtáblák jelennek meg előtérben egy mérleggel, melynek bal oldali serpenyőjében egy stilizált korona, a jobb oldaliban pedig egy tollas fűveg és egy sarló látható. Ez a motívum a legösszetettebb, éppen ezért a legnehezebben is értelmezhető a négy közül.

A *Szentek és hősök* című könyv második fejezetében, *A jó király*, a jóság fogalmát értelmezi a püspök úgy, hogy közben a többi fogalommal is összekapcsolja azt: „*Hasznos munkát végeznének a föld hatalmasai, a népek kormányzói, ha gyakran elolvasnák a századik [101.] zsolttart, amelyben egy királyi lélek fenséges képet rajzol az igazi királyi útról, amelyen járva népek bizalmát és ragaszkodását meg lehet nyerni.*» Figyelni fogok a szeplőtelen útra – ez a jámbor uralkodó szava – nem fog ragaszkodni hozzám az álnok szív, a tőlem elhajló gonosz terveinek nem leszek ismerője, kinek a szeme kevély, szíve telhetetlen azzal nem eszem, szemeim a föld hívein lesznek, hogy velem üljenek, ki szeplőtelen úton jár az fog szolgálni nekem.« *Ez fejedelmi program, mely hódít, leszerel s hatalmat biztosít, a szívek felett mivel szívjósból vezeti le jogcímét s azért nagyobb erőt jelent minden más emberi elgondolásnál. [...] Ez az élő hit, amelynek legillatosabb virága a kegyelemből fakadó jóság. [...] A szent királynak pedig s köztük talán első sorban Szent Istvánnak jutott a feladat bizonyítani, hogy a kegyelemből merítő jóság, a Krisztus-követésének legmeghatározóbb gyakorlata, nemcsak a magánéletet ragyogja be glóriával, hanem közhatalmi téren is oly áldásként jelentkezik, mellyel semmi kormányzati ténykedés és erény föl nem ér.*<sup>119</sup>

Azzal, hogy Szent István király hitből élt, törvényeit az isteni törvényekre alapozta, erre a háttérben látható kőtáblák utalnak. Ebből fakadt az uralkodó jósága. Az előtérben ábrázolt mérleg a Szent Korona-tan képi ábrázolása. A tollas fűveg a nemességet,<sup>120</sup> a sarló pedig a népet, a parasztságot szimbolizálja, ketten összesen a nemzetet jeleníti meg 1848 óta. 1927. november 25-én, amikor törvénybe iktatták Kossuth

<sup>118</sup> *Egység, nagyság és szentség mestere.* (Kath. nagygyűlés 1939. V. 21.) In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek. 112.

<sup>119</sup> *A jó király.* In: Glattfelder, 1938. 36–37.

<sup>120</sup> Amint fent említettük (8. lábjegyzet) a Nemzeti Hadsereg ruházatához hozzá tartozott a toll, ahogyan a nemesi viseletek részét is alkotják a fűvegek és a különböző forgók, toll díszek. Ebben az esetben is két dologra utalhat a toll: a függetlenségre és a magyarsághoz való tartozásra, összességében tehát a nemzeti függetlenségre.

Lajos örökös érdemeit és emlékét, illetve március tizenötödikét nemzeti ünneppé nyilvánították a törvényjavaslat vitája során a püspök épp emiatt méltatta '48-at. „Az az átalakulás azonban, amelyet 1848 a magyar nemzet történetében jelent, nemcsak a nemzeti önállóság teljességének gondolatát hordozza. Ez az átalakulás a demokratikus gondolatnak, a haza minden fiára való jogkiterjesztés nagy gondolatának is jegyében folyt, és dicsősége, soha el nem múló nagysága annak a nemzedéknek, amely e nagy történelmi folyamatot lebonyolítani képes volt, hogy, amikor milliókat bevont az alkotmányos jogok sáncai közé, azokat, akik a régi privilégiumokat és jogokat megosztották, nem brutalizálta és nem tiporta le, hanem erkölcsi fölényével meggyőzve őket önkéntes hódolatra a kor követelményei előtt, azt az örömet és büszkeséget szerezte meg a nemzet egészének, hogy e nagy átalakulás mindenki érzelmeinek és lelkének sérelme nélkül történhetett meg. És ez, méltóságos Felsőház, magyarázata annak, hogy más, kevésbé örvendetes, sőt szégyenletes forradalmakkal szemben 1848-nak hősi átalakulása és a demokratikus jogok kiterjesztésének páratlan nagysága a nemzet minden osztályának, minden rendjének és felekezetének egyhangú elismerésével és örömeivel történhetett meg.”<sup>21</sup>

A magyar alkotmányos hagyomány szerint a nemzet – '48 óta a haza minden fia a régi privilégiumok és jogok gyakorlóival együtt – választ magának királyt, akit a korona illet meg. Ketten, király és nemzet, egymásra utaltan uralkodnak. Király nép nélkül nem létezhet, nép pedig király nélkül.

A Dóm homlokzatán az isteni eredetű egyházi és világi hatalom szimbólumai jelennek meg: az oroszlanok a pápai tiarát és a Szent Koronát fogják, és a homlokzaton a két ülő alak, pápa és király láthatóak. Ezek a motívumok Feok Ernő eredeti tervein is szerepeltek. A homlokzaton jelenik meg viszont a magvető és a sarlóval arató parasztember domborműve, amely azt fejezi ki, hogy a nemzet része a nép, a parasztság is. (Melléklet, 12. kép) A főhajó mennyezetén lévő állatövi jegyek közt is találkozunk ezekkel a szimbólumokkal. A szűz ábrázolása esetén egy szegedi népviseletes lányt láthatunk, aki jobbáiban sarlót, bal kezében pedig kalászkot tart. (Melléklet, 13. kép) Az ő áldozatos munkájuk révén jut kenyérhez az ország!<sup>22</sup> „Szent István hősi karja megtörte azt a balga ígézetet, mintha erőszakkal és felelőtlen rajtaütéssel egyesnek vagy népnek boldogulni lehetne, az ő dolgos keze pedig ránevelte a magyar népet a munka szeretetére: példája értesse meg a nemzettel, hogy csak ernyedetlen kötelességteljesítés biztosít mindig kenyeret éppúgy mint hatalmat.”<sup>23</sup>

Ebben az idézetben kenyérről és hatalomról olvashattunk. A kenyér a parasztság, a nép munkája révén kerül az asztalra, melynek a sarló a szimbóluma, a hatalmat

<sup>21</sup> Az országgyűlés felsőházának 19. ülése 1927. évi november hó 25-én, pénteken. 6.

<sup>22</sup> A magvetővel egy magasságban az oldalfalon egy szántó embert, a sarlóval arató férfi mellett szintén az oldalfalon pedig egy szüretelő női alakot láthatunk. A búza és a szőlő együttesen Krisztus testére és vérére, az Oltáriszentségre is utalnak.

<sup>23</sup> A Szent Jobb. In: Glattfelder, 1938. 147.

pedig a király gyakorolja, akinek koronája van. Ha hatalmát helyesen gyakorolja, akkor lesz csak képes arra, hogy a lelkeket összeforassza, és így a nemzeti egységet, a társadalmi harmóniát, amelyet a mérleg szimbolizál, megteremtse.

*„Amikor a megszilárdult központi hatalom ugyanolyan figyelmet fordít a népjóléti intézkedésekre mint a pénzügyi törvények vagy a hadsereg szervezésére, akkor egészen más kapcsolatok létesülnek alattvalók és uralkodó között, a jogot kiegészítő kegyesség a hatalmat megkedvelteti, a trónon helyet foglaló felebaráti szeretet a függést és szolgálatot érthetővé teszi, a gondoskodás, amellyel a keresztény uralkodó a kegyes Krisztus nyomdokain járva mindene kíván lenni mindenkinek, a lelkeket összeforrasztja s megteremti azt a nemzeti egységet, amelynek jelképe a szent király koronája, de egybefogó ereje az ő áldott szelleme.”<sup>124</sup>*

*„A szegény-tanyákat járó, koldusok által magát lökdösni és megráncigálni hagyó Szent István is egy önző kényelemben merült társadalom emlékébe idézi, hogy csak nagy lélekkel és sablonnal szakító személyes áldozatossággal lehet nemcsak pillanatnyi éhséget csillapítani s kegyként nyújtott alamizsnát juttatni, hanem lelkeket megbékíteni, ellentéteket elsimítani s az oly sokszor emlegetett és mindig távolabb ködébe tűnő társadalmi harmóniát megvalósítani. A szentistváni gondolat a különbség nélkül való segítés szelleme.”<sup>125</sup>*

Gondolatmenetünk és az ábrázolás megértése szempontjából rendkívül értékes az 1930. október 26-án a Katolikus Nagygyűlésen elmondott ünnepi beszéd, melyben a püspök „kiegyenlítő erő”-ről szól, mikor a Habsburg „főherceg [József] és az utolsó koldus” együtt tárgyaltak. A mérleg véleményünk szerint egyrészt ezt a kiegyenlítő erőt, a nemzeti egységet szimbolizálja.

*„A Szentírás mondja: »Keressétek előbb az Isten országát és az ő igazságát és a többi mind hozzá adatik nektek!« Előbb lelki fundamentumot kell teremteni, az Isten országát kell keresni. Ha az Isten országa, mint a szikla áll, a többi mind hozzá járul.*

*Ne múljon el az Alföldi Katolikus Nagygyűlés annak hangoztatása nélkül, hogy kívánjuk a karitászt érvényesítését a városi, az állami életben és kívánjuk azokat a törvényes intézkedéseket, amelyek biztosítják az emberek minimális életségüket. Az egyéni tisztesség és egymás közötti jóság jegyében záruljon le a katolikus nagygyűlés; kicsinyek és nagyok, rendkívül gazdagok és szegények fogjunk össze közös céljaink érdekében.*

*Szeretném látni azokat a liberális nagy gondolkodókat, akik a vallás jelentőségét tagadják és szeretném tőlük megkérdezni, hogy hol van arra példa, hogy főherceg és az utolsó koldus együtt tárgyaljon? Van-e ennél nagyobb kiegyenlítő erő,*

<sup>124</sup> A jó király. In: Glattfelder, 1938. 41–42.

<sup>125</sup> Uo. 45.

*mint az a szellem, amely a mi gyűlésünket áthatja? Szeretném behívni szociáldemokrata testvéreinket és a kommunistákat – bármennyire gyűlölnék is bennünket, de mi őket szeretjük – szeretném behívni őket és megmutatni nekik, nézzék meg, hogyan tanácskoznak együtt az Anyaszentegyház főpapjai, főherceg és miniszterek, az állam, a város vezetői, a társadalom legjobbjai a legszegényebb emberekkel. Van-e itt gyűlölet, ártó szándék? Nincsen más, csak olyasmi, ami összeforraszt, csak arra van buzdítás, hogy aki felkerült nyúljon le, érezze meg Isten szívének dobbanását és aki lent van lássa meg a feléje nyújtott kezét és fogja meg. Fogjanak össze kicsinyek és nagyok és mutassák meg nekik ezt a csoportképet, amelynél szebbet sem Rafael, sem Michael Angello nem tudott festeni, mert ilyent csak az Isten lelke tud alkotni.*<sup>2126</sup>

Többször találunk utalást könyvében a *Iustitia regnorum fundamentum* kifejezésre, amely „a mi kuriánk homlokán és a bécsi Burg homlokán szintén az erőnek és az önbizalomnak hitvallása”. Azt írja, hogy ez „az országok és dinasztiák igazi alapja, fönmaradásuk biztosítéka s vele együtt népek boldogulásának is feltétele.”<sup>2127</sup> A szeretet, amely a hatalom részéről megnyilvánul, annak erejét hirdeti, hogy a király népéért él „s az ő boldogulásukért áll őt helyén s e tudat minden erőnél nagyobb biztonságot nyújt.”<sup>2128</sup> A jóság ábrázolásánál a mérleg, noha hiányos – mivel itt nincs kard –, egyértelműen az igazságot szimbolizálja, amely a keresztény állam alapja.<sup>129</sup>

<sup>126</sup> Glattfelder Gyula dr. csanádi megyéspüspök beszéde a VII. Alföldi Katolikus Nagygyűlésen. Szeged, 1930. október 26. 3–8. Raffaello *Disputa-jára* utalt ebben a beszédében is.; Mandola Aladár leírása a korabeli felfogás, szóhasználat szempontjából érdekes. Olyan szimbolikáról ír a templommal és a társadalommal kapcsolatban, amire Glattfelder Gyula hagyatékában eddig még nem találtunk utalást. „A szociológusok a társadalmi osztályokat is kiolvassák e nagy műből, ugyanis legalul a nyerskő a teherbíró népet jelenti, efölött a mű konstruktív vagy értelmi része, az értelmi középosztályt, a legfelsőbb, könnyű, áttört dekorációk pedig az arisztokráciát jelentik, amely mintegy koronája a társadalmi rendnek.” Dr. Mandola Aladár: *A fogadalmi templom teljes magyarázata*. In: *Katolikus Alföld*, 1937. május 15. 39.

<sup>127</sup> A bölcs király. In: Glattfelder, 1938. 61–62.; máshol: „Élet és történelem igazolja az ősi mondást: *iustitia regnorum fundamentum*.” (A jó király. 36.), „Ezért a birodalmak, melyeket ez a kíméletlen hódító kard szerez, törekenyek minden nagyságuk dacára és sorra buknak, mert megcáfolhatatlan törvény és ősi példaszó: *iustitia regnorum fundamentum*.” (Égi trónigény. 229.)

<sup>128</sup> A jó király. In: Glattfelder, 1938. 36.

<sup>129</sup> A mérleg alapján az igazságra szokás asszociálni. Ez a motívum a kupola csegelyén a négy istenes erény esetében, az igazságot szimbolizáló női alakot mérleggel és karddal láthatjuk. Az igazság mérlegét karddal láthatjuk a nyolc boldogság Igazság motívumán is a főhajóban. A jóság ábrázolásánál a kard hiányzik.

## Erő

Az illusztráció egy keresztbe helyezett kardot és egy lándzsát ábrázol, előtérben egy Gorgó fejfel díszített pajzssal, melyet tölgyfaágak vesznek körül.

Szent István rendelkezett hadsereggel. Ennek szimbóluma az a sokszor említett hősi kard, mellyel első királyunk nemcsak megálmodta, hanem meg is valósította isteni tervét. Külső és belső ellenségeit több esetben katonailag is legyőzte, de hatalmával nem élt vissza, erejével nem terjeszkedett túl. Hadseregét a védelemre használta csak fel, értelmetlen hódításokba nem bocsátkozott, „*a Gondviselés által a magyarnak szánt határokat*” évszázadokra megszilárdította. A történelemben számtalan birodalom, melyeket „*Attilák és Dzsingisz-kánok isteni tekintetét félretéve szörnyű emberáldozatok árán meghódítottak*”, rövid idő alatt össze is omlottak. „*Annak a hősi koncepciónak azonban, melyet Szent István kifelé és befelé egyaránt megvalósított, összeforrasztó hatása oly erőnek bizonyult, hogy vele szemben végzetes történelmi erők ideig-óráig érvényesülhettek, de az első kedvező alkalommal az újból jogába lépett, Szent István népét egyesítette, szent koronája fényét újból felragyogtatta s korszakos múltával is nemzetboldogító és egységesítő tényezőnek bizonyult.*”<sup>130</sup> Ebben az idézetben tulajdonképpen annak a képnek az üzenete van megfogalmazva, amely az első kedvező alkalomra váró Sámsonat ábrázolja. Így lehet „*Szent István birodalmát helyreállítani.*”<sup>131</sup> Ez a gondolat is megtalálható már az 1915-ös beszédében: „*Szenteinktől s hőseinktől öröklött eszményi gondolkodásunk őrizte meg a nemzeti öntudatot akkor is mikor a haza függetlensége összetört, s e hamu alatt lappangó parázsból lobbant újra lángra a nemzeti erő és élet szent tüze, mikor kedvező körülmények azt megengedték.*”<sup>132</sup>

Szent István a lázadókkal szemben szigorú volt, „*nem ok nélkül alkalmazott drákói szigort is*”.<sup>133</sup> „*A Koppányok, a Gyulák és Ajtonyok, magyar egység és dicsőség helyett kiskirályságot állítottak maguk számára s azért az ország biztonságáért és boldogságáért reszkető király velük szemben csak irgalmatlan szigort alkalmazhatott.*” A félrevezetett népnek megtorlástól, vérfürdőtől nem kellett tartani.<sup>134</sup> Királyunk „*erősen tartotta a kardot annak az eszménynek védelmében, melyet Róma s Szent Péter utóda oltott*” a magyarokba, miszerint „*ez az ország független és nagy csak addig lesz, míg Isten lovagjaként a kereszténység védőbástyájának hivatását tölti be a művelt világ keleti várfokán.*”<sup>135</sup> A harcban – a belső ellenséggel, melyre a szabljáját kezéből kiejtő, magyaros viseletű, tollas fővegben ábrázolt alak utal –

<sup>130</sup> A hős király. In: Glattfelder, 1938. 79.

<sup>131</sup> Uo. 81.

<sup>132</sup> Szentek és hősök. In: Glattfelder, 1938. 129.

<sup>133</sup> Égi trónigény. In: Glattfelder, 1938. 229.

<sup>134</sup> A jó király. In: Glattfelder, 1938. 47.

<sup>135</sup> A Szent Jobb. In: Glattfelder, 1938. 143.



vitézül küzdő Szent Istvánt láthatjuk szintén egyedülálló módon, a mellékhajó Róth Miksa által készített üvegablakában (*Melléklet, 14. kép*), ugyanis a harcoló király alakját inkább Szent Lászlóval szokás párosítani. Az országot védő első király emlékével hozható összefüggésbe a királykoronázások során a kardvágás.

## Oltalom

Ebben az esetben egy füstölő látható csak, melynek a háttérben egy (pünkösdi) rózsa van.

A templomban több helyen jelenik meg a füstölő és a rózsa is. Ehhez a motívumhoz a legközelebb, szinte mellette, a diadalív lecke felöli oldalán is láthatjuk a Szűz Máriát szimbolizáló „tömjéntartó oltár”-on<sup>136</sup> elhelyezett füstölőt, amely egyben Krisztus szimbólum is.<sup>137</sup> Szent István az üldözöttet, menekülőt, rászorulót, „az útszélen vérében hagyott szerencsétlen ember”-t „a krisztusi jóság szamaritánus lelkével” karolta fel, fogadta be, gondoskodott róla.<sup>138</sup> Egyrészt ezt szimbolizálja a füstölő. A nyolc boldogságból épp a király irgalmasságát jeleníti meg az 1911 és 1914 között létesített temesvári szeminárium kápolnája is. (*Melléklet, 4. kép*) Szent István esetében már akkor ezt tartotta kiemelendőnek a püspök. Egy 1897-es beszédében arról elmélkedik, hogy ki a felebarát?

„A Jézus szelleme szerint élő keresztény u.i. nem kérdezi: Ki az én felebarátom? Mert tudja, hogy minden ember, ki segítségére rászorul. Nem kérdezte a szamaritánus az útfélen fekvő embert kicsoda; látta, hogy szerencsétlen és segített rajta. Pedig föltartotta őt útjában, költséget okozott neki, de ezt az igaz szeretet nem nézi, mert annak sajtátsága, hogy áldozatra kész. Még ellenségét, üldözőjét, haragosát se zárja ki jóakaratóból, jól tudván, hogy az Úr Jézus követőjének ellenségeit is kell szeretnie, mestere példáját utánozva, ki azokért kinszenvedése alkalmával is imádkozott.”<sup>2139</sup>

A háttérben látható rózsa természetesen Szűz Máriát, a Magyarok Nagyasszonyát szimbolizálja,<sup>140</sup> akinek oltára előtt oltalma alá helyezte Szent István az országot. A következő idézetben foglalatát találjuk a *Regnum Marianum* koncepciójának: „Bájos, de rendkívül stílszerű megkoronázása ennek az apostoli elgondolásnak a szent király lelkének utolsó nagy sóhajtása, amikor élte alkonyán a Szent Szűz oltára elé vezeti magát s országának védelmét, művének szilárdságot esdvén, Isten Anyjának ajánl föl mindent, amit rendelt és alkotott. Mintha csak hallaná aggódó lelke hősi

<sup>136</sup> Litánia a boldogságos szűz Máriáról. Szent Ágoston szerint. In: Pongrácz, 1869. 262.

<sup>137</sup> A tömjén Krisztus istenségének szimbóluma. In: Seibert, 1994. 119.

<sup>138</sup> A jó király. In: Glattfelder, 1938. 44.

<sup>139</sup> Szent beszéd. Pünkösöd utáni XII. vasárnapra. Elmondtam Almásy Pál telepen 1897. augusztus 29-én. In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek.

<sup>140</sup> Seibert, 1994. 272.

küzdelmekkel és kockázatokkal teli útjának végén a kereszten diadalmaskodó Mester biztató szavait: *István ne félj* »íme a te Anyád.« (Ján 19,27) A Regnum Marianum gondolata Szent István apostoli lelkének legragyogóbb sugárzása. Nem kép és nem költői látomás, nem álom vagy rajongás ez a beállítás, amelyben Isten Anyja mint országunk védasszonya és örökös királynéja szerepel, hanem küldetésstudatáról minden kétséget kizáró módon biztos apostoli királyunknak az a gondolata és akarata, hogy ne emberek karja és kardja biztosítsa a keresztény kormányrend fennmaradását, hanem a leghatalmasabb uralkodói jogar lehanyatlása után is idők végezetéig érvényesüljön a koncepció, amelyet a magyarok apostola kigondolt s amelynek lényege, hogy e hazai földön Krisztusnak kell uralkodónak maradni.<sup>141</sup>

Ez a két motívum együttesen talán Szent István és I. Ferenc József király országfelajánlásaira utalhat. A rózsza Szűz Máriát, míg a füstölő Jézust szimbolizálja. Az Ő oltalmuk alá helyezték királyaink az országot. Az 1915. január 1-jén megtartott *Főljánló imádság* is kifejezi mindezt: *Úr Jézus, akinek a Mennyei Atya örökségül adta a népeket és birtokul a föld határait, hozzád fordulunk a megpróbáltatások nehéz napjaiban és esedezve kérünk, vedd oltalmadba örökségedet, a háború csapása alatt vérző magyar hazánkat. [...] Új frigyét akarunk kötni Veled, amely örökre biztosítja nekünk atyai szeretetedet és hathatós oltalmadat.*<sup>142</sup>

Az oltalom, mint kifejezés Rómával – *a szikla, amelyen a viharzó tenger hullámai megtörnek*<sup>143</sup> – kapcsolatban is megjelenik a *Szentek és hősök* című könyvben. Szent István „*a római Szentszékhez úgy fűzte nemzetét mint a sötétségben iránymutató fényforráshoz*”,<sup>144</sup> oda, „*ahova Krisztus tette le mennyek országa kulcsait*”.<sup>145</sup> A korábban idézett szinonimák segítenek eligazodni egyrészt abban, hogy az oltalom kifejezés az „*irgalmas szamaritánus*”, segítő királyra értendő, aki országát Mária oltalma alá helyezte, másrészt abban, hogy mi az erények helyes sorrendje.

„*A szent király nem hiába kérte Rómától koronáját s nem ok nélkül nyert szentesítést a legfőbb erkölcsi tekintély részéről államszervező munkájához. Ebben a tényben az a felfogás nyert kifejezést, hogy a magyar birodalom Isten oltalma alá*

<sup>141</sup> *A Szent király.* In: Glattfelder, 1938. 18–19.

<sup>142</sup> Az esztergomi főegyházmegye hivatalos imádsága 1915. január 1.-én. Nyomatott és kapható Buzárovits Gusztávnál Esztergom.

<sup>143</sup> *A Szent király.* In: Glattfelder, 1938. 28–29.

<sup>144</sup> A nyolc boldogságot megjelenítő *békeszeretet* motívum egy fároszt ábrázol két galambbal és egy szívárvánnyal. Ehhez a képhez épp Nagy Szent Leó római pápa van rendelve. Attilával szemben ugyanis „*csak Nagy Szent Leó pápa csodálatos közbenjárása tudott a pusztulásnak gátat vetni.*” (*A Szent király.* In: Glattfelder, 1938. 11.); Rómával – „*a világ fővárosa*” – kapcsolatban a fárosz hasonlat már az 1900-ban megjelent írásában is olvasható: „*Büszkén emelkedik ez intézmény szemeink előtt s ragyog messze világitó fároszként az emberi érdekek ellentétes küzdelmei között.*” (Glattfelder, 1900. 18.)

<sup>145</sup> *A bölcs király.* In: Glattfelder, 1938. 57.

*helyezi magát s egyedül az Ő törvényeit ismeri el életszabályul, illetéktelen emberi beavatkozást pedig és idegen szellemet érvényesíteni kívánó kísérletet épp ezen égi szentesítéssel nyert szabadság és függetlenség jogán hárít el magától – ha kell az Isten nevében forgatott kard erejével.*<sup>146</sup>

A Róth Miksa üvegfestő által készített, Szent Istvánt ábrázoló üveglablak jelenetei is a fent említett négy királyi erényt mutatja be: az eszme Vajk megkeresztelkedése és István királlyá koronázása, a jóság a törvénykező király, az erő a pogányok – a belső ellenség – ellen harcoló király, az oltalom pedig az országot Máriának felajánló (és a halott) király képi megfelelője. *(Melléklet, 15. kép)*

Végezetül a Dóm szentélyében – ahogyan a főhajóban is a nyolc boldogság motívumai esetében – a négy apostoli királyi erény felett két szentírási idézet is olvasható Dániel próféta könyvéből. Ezeket a feliratokat általában idézni sem szokták az egyes kiadványokban. Az eszme és jóság ábrázolások felett az „*Áldjátok az Úr papjai az Urat, Dicsérjétek és magasztaljátok Őt mindörökké.*” (Dán 3,84) Az erő és oltalom oldalán pedig az „*Áldjátok emberek fiai az Urat, Dicsérjétek és magasztaljátok Őt mindörökké.*” (Dán 3,76)<sup>147</sup> Glattfelder püspök 1938. október 23-án Szent Mórról elmondott pécsi beszédében a szentírási idézetekre is találunk magyarázatot. Szent Gellért volt, aki tündöklő kegyelmi életre nevelte a trónörökös, s az így „*megnevelt ifjú szent és vezér misztikus csókjával irányította királyi atyja figyelmét Szent Mórra, hogy őt a szerzetes cella magányából az egyik legfontosabb határszéli egyházmegye élére emelje s vele egy hatalmas országrész erkölcsi és anyagi érdekeinek őrévé tegye. Hogy ez a Szent Mór, az újfent kísérletező és garázdálkodó pogány kalandorkodás pusztulásai után tette a szent koronát I. Endre király fejére, abban szintén mély tanulság rejlik és kiviláglik, hogy az egyház útja építés és haladás...*” Itt utalnunk kell arra, hogy az 1930-ban kivitelezett Szent Gellért oltáron lévő szobor és dombormű épp ezt a gondolatot ábrázolja. 1938-as beszédében lényegében arról szólt a püspök, ami a szenteket ábrázoló domborművökön látható.<sup>148</sup> Majd egyház és állam kapcsolatára és feladataira vonatkozóan ezt írja: „*Székely Bertalannak a pécsi dómban tündöklő képe, mely a királyt koronázó Szent Mór püspököt ábrázolja nem csak művészi alkotás, hanem felséges harmóniában annak kifejezése, hogy csak egyház és állam, lelki és polgári rend egyetértésével biztosítható*

<sup>146</sup> A hős király. In: Glattfelder, 1938. 84.

<sup>147</sup> Ábrahám – Zombori, 2001. 65.

<sup>148</sup> A Dómról szóló kiadványok ebben az esetben is csak egy egyszerű leírást közölnek. „*A fülkék alá Szent Imre herceg életéről szóló domborműveket faragtak. A bal oldalin Imre átveszi atyja Intelmeit, a jobb oldalin a trónörökös csókkal üdvözli Boldog Mórt, a későbbi pécsi püspököt.*” (Dusha 2005, 117.) Glattfelder püspök gondolatai a pogánylázadások utáni királykoronázó Szent Mórról azért is fontosak, mert a Szent Gellért és Szent Imre oltár egy olyan korban épült, amikor volt az országnak törvényesen megkoronázott királynéja, Zita és hercege is, Ottó, akik száműzetésben éltek.

az az erkölcsi egyensúly, mely a politikai, társadalmi és gazdasági ellentéteket elsimítja s ha őszintén alkalmazták teremt meg oly szintézist, melyben minden jogos érdek kielégülést nyer. Nem arról van szó, hogy egyik uralkodjék a másikon – s amikor ily kísérlet bármely oldalról jelentkezett, annak mindig tragédia volt a következménye – hanem hogy a szellem megszentelje az erőt, a kegyelem biztosítsa a jogot s a krisztusi erkölcs irányítsa a kardot, miáltal az élet biztonsága az elengedhetetlen emberi méltósággal találkozik.<sup>149</sup>

Egyház és állam együttműködését szimbolizálja tulajdonképpen minden, ami a téren és a templomban látható: a szentély idézetei, a Szent Gellért oltár domborművei, a főiskola bejárata fölötti Szent Ágoston dombormű, talán az előtte álló két kőoszlop is és a felettük lévő homlokzaton elhelyezett két zászlótartó ministráns, a Dóm homlokzatán elhelyezett pápa és király, a Nemzeti Emléksarnok királyszobrai, illetve Rerrich Béla építész tervei alapján kivitelezett, a ma már nem látható címerek – Szeged, Magyarország és a püspöki – a Szent Gellért kapun.

## SZENT ÁGOSTON HATÁSA

Az apostoli királyság eszmeisége a püspök felfogása szerint a Szentírásra és Szent Ágoston tanítására épül, akit többször idéz. Véleményéből érezhető iránta tanúsított tisztelete, sőt egyfajta párhuzamosság is kiérezhető kettőjük életútjából.<sup>150</sup> Szent Ágoston a Fogadalmi templom terén, a Nemzeti Emléksarnokban is központi helyet foglal el. Domborműve az egykori szeminárium – ma Gál Ferenc Főiskola – bejárati ajtaja felett foglal helyet ministránsok és szerzetesek társaságában. (*Melléklet, 16. kép*) Bal kezében könyvet tart,<sup>151</sup> jobbát esküre emeli, amely művészi kifejezése – talán Glattfelder püspök – a nemzet feltámadásába vetett hitének.<sup>152</sup> A püspök mellett térdelő ministránsok a papi szolgálatra készülő kispapok, kezükben mitrát, püspökbotot és keresztet tartanak. A párokba rendezett három-három szerzetes ruházatuk alapján pedig olyan rendek lehetnek, amelyek Szent Ágoston regulája alapján szervezték meg életüket, vagyis (talán) a premontrei,

<sup>149</sup> Király és püspök. (Szent Mór Collegium Sz. István jubileumi ünnepségén 1938. X. 23. Pécs) 2. In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek. 92.

<sup>150</sup> „Milánóban egy vallási és erkölcsi tévelyek viharai között hányt-vetett ifjú kételkedve gondol az üdvösség útjára s égi szótatot hall: „Tolle lege”, üsd fel és olvas benne, s ráesik tekintete a keresztény erkölcsi élet és lelki megújulás alapszabályára s a Te Deum hangjai között megkeresztelkedik majd szentelést nyer a tévelygő ifjú, hogy Szent Ágoston lépjen a történelem színpadára s lángeszével, de sokkal inkább a kegyelem kimeríthetetlen erejével, főpásztora legyen egy viharvert városnak s világító fáklyája a papi rend értékeinek ragyogtatásával az egész emberiségnek.” (A pap Szent Gellért. In: Glattfelder, 1938. 258.)

<sup>151</sup> Ez a könyv, a Szentírás volt látható az 1930-ban alapított szeminárium pecsétjén.

<sup>152</sup> A Hősök kapuján is láthatunk esküre emelt kezű embereket, az „Az nem lehet, hogy annyi szív hiába ontá vért” felirattal, miként a Dóm tornyán. Ez a kéztartás valószínűleg itt sem jelent mást.

domonkos és a pálos rend. Mutatja ezt a ruha fehér színe, a skapularé, a rózsafüzér és pileólus is.<sup>153</sup> Szent Ágoston jelentőségéről a püspök több alkalommal egyértelműen beszélt. „*Hogy pillanatnyilag mi szükségesebb – a iustitia vagy a charitas – arról lehet vitatkozni, de hogy a keresztény kormányzat eszménye a lélek fölemelése s az emberiség megsegítése, az az evangéliumnak oly alapvető követelménye, hogy előle igazi keresztény uralkodó és államférfiú el nem zárkozhat. Ez a felfogás nyilvánul meg Szent Ágostonnak az Isten országáról írt hatalmas munkájában, amelyben a királyokat a lelki élet legfőbb öreiiül mutatja be s az ő feladatukat és tisztüket első-sorban abban látja, hogy az istenes szellem elterjesztéséről s az országnak Krisztusban megújításáról kell gondoskodni.*”<sup>154</sup>

1930 jubileumi év volt abban a tekintetben is, hogy Szent Ágoston halálának 1500 éves évfordulója volt.<sup>155</sup> A hippói püspök jelenléte a Nemzeti Emlékcsarnokban két dologra is utal. Egyrészt arra, hogy Glattfelder püspök úgy képzelte el a papképzést, mint Ágoston, vagyis a püspök egy szerzetesi közösséget alkot kispapjaival, másrészt pedig arra, hogy Szent Ágoston gondolataira épült a szent-istváni állam. A papi szeminárium és a püspökség épülete egymás mellett, átfedésben épültek meg.<sup>156</sup>

„*Szent István nagyságának az a bizonyítéka, hogy mindent az örökkévalóság szemzőgéből ítélt meg s Isten országáról nemcsak Szent Ágostonnak szárnyaló gondolatait olvasta, hanem földi országának ügyeit rendezve és képviselve azok*

<sup>153</sup> A domborművet – „*Szent Ágostont a tanítványokkal ábrázoló relief*”, ahogyan a szobrász nevezi – készítő Ohmann Béla Szent Ágoston mellett balra az első szerzetes esetében Rerrich Béla építész örökítette meg. 1930. szeptember 6–14. között rendezték meg Budapesten a XII. Nemzetközi Építész Kongresszust is, amelynek főtítkára volt Rerrich. Ohmann Béla erre a rendezvényre emlékérmét készített, ahol profilból ábrázolta Rerrich mellett Kertész K. Róbertet és Virágh Andort. Rerrich a ruházata alapján – talán – pálos szerzetes lehet: pileólussal a fején, rózsafüzérral az oldalán, skapulárében látható. A többi arc is perszonifikálható, jól látszanak a különbségek és az egyéni arcvonások, de kutatás híján a személyek ma sem ismertek, pedig ennek tükrében pontosabb képet kaphatnánk a tér létrejöttének személyi vonatkozásairól. A kortárs Ybl Ervin erről így írt: „*A szeminárium kapuja fölött ismét szigorú középkori séma uralkodik a szemben trónoló Szent Ágostonnal, az ösztövé szerzetesek előrehajló, ritmikus együttesével és a két térdelő kispappal. Csak a szerzetesek arckifejezése portrészzerű, a többi részlet mind hieratikusan elvonatkoztatott.*” (Ybl, 1942. 233.)

<sup>154</sup> *A jó király.* In: Glattfelder, 1938. 39. Amint látható, Glattfelder Gyula püspöki jelmondata, a „*Iustum amore*” is az ágostoni tanításra vezethető vissza.

<sup>155</sup> Vass, 1930. 720–722.

<sup>156</sup> 1908-ban készült tanulmányában már így írt a papképzéssel kapcsolatosan Szent Ágostonról: „*Már a IV. században, mikor az egyház még csak alig gyűrte le a pogányságot s a keresztény kultúrának alapjait építette csupán, Szent Ágoston megvalósította a felsőbb papképzést. [...] E kiváló, papi embereket nevelni volt hivatva Szent Ágoston szeminárium, az ő saját püspöki háza, hol kész papok a legnagyobb egyháztanító vezetése mellett képződtek s lettek az egyháznak kiváló lelkipásztorai és tanítóiv.*” (Glattfelder, 1908. 2.)

szert cselekedett és küzdött is mindig. Az ő nagy lelkében mielőtt még földrajzilag kialakult volna meg volt rajzolva Nagymagyarország képe.<sup>157</sup>

„Azt írja szent Ágoston Isten országáról írt hatalmas művében: »Két országot épített két szeretet: a földit, az önszeretet egész Isten megvetéséig, az égít az istenszeretet egész az önmegvetésig. Az előbbi ugyanis önmagával az utóbbi Istennel dicsekszik. Amaz emberektől vár dicsőséget, emennek a lelkiismereten keresztül tanúskodó Isten legnagyobb dicsősége. Az a maga dicsőségében emeli magasra fejét, ez az Istennek mondja, »Te vagy Uram az én dicsőségem és fölemelem fejemet.« Az nagyjaiban saját erejét énekli, ebben pedig nincs semmi emberi bölcsesség, hanem csak jámborság, mely az igaz Istent leheli s a szentek társaságában csak azt reméli, hogy Isten legyen mindenütt mindenekben.« (S. Augustinus: *De civitate Dei*. L. XIV. C. 28.) Az isten országának ez a víziója Szent Istvánnál élet- és kormányprogram. Mindenben Isten dicsőségét kereste s a korlátolt emberi szempontokat kerülte, ezért nőtt oly nagyra, hogy a csodálkozó utókor szeméből és kegyeletéből nem fog eltűnni soha.<sup>158</sup>

Szeged országos, 1919-es történelmi jelentőségével magyarázható, hogy a templom szentélyében az apostoli királyság erényei mellett, a téren és a templomban is több helyen olyan emlékek vannak,<sup>159</sup> amelyek a királyság és ezzel együtt a magyar királyok koronázási és eskütételi szertartásának elemeivel hozhatók összefüggésbe.<sup>160</sup>

## A MAGYAR KATOLICIZMUS REMÉNYSÉGEI

A felszentelést követően Glattfelder Gyula levélben kérte Foerk Ernőtől, hogy a kivitelezésben résztvevő mestereknek köszönje meg munkájukat.<sup>161</sup> Ez meg is történt úgy, hogy Foerk levelet írt a püspök nevében. A püspök csak Foerknek köszönte meg személyesen ezt. A levél több szempontból fontos. „A *magasba*

<sup>157</sup> *A nagy király*. In: Glattfelder, 1938. 97.

<sup>158</sup> Uo. 113.

<sup>159</sup> A vármegyecímerek, a négy égtájrát utaló tér, esküre emelt kezek a Nemzeti Megújódás emlékművén Horthy Miklós alakjával a Dömötör torony oldalában elhelyezett emlékművön és a bejárati ajtó felett Szent Ágoston esetében, a nemzeti királyok szobrai a téren – IV. Béla, Nagy Lajos, Hunyadi Mátyás – és ezen dinasztiák címerei a Dóm rózsablakában, a Szent Korona országainak címerképeivel. Mindezek a korabeli budapesti Szabadság tér emlékeivel állíthatók párhuzamba.

<sup>160</sup> Horváth, 2014. 31–41.

<sup>161</sup> A levéltárban megtalálható a kivitelezésben résztvevők neveit tartalmazó lista. „A Fogadalmi templom építkezése körül kiváló érdemeket szereztek: a templom technikai kivitele körül Petrovác Gyula és Ottovay István; az építkezés adminisztrációs vezetése körül Fenyő Lajos és Berzenczey Domokos; önálló művészi alkotásokkal Tóth István, Márton Ferenc, Muhits Sándor és Reischl Károly; művészi munkával Beszédes Ottó és László fia, Krausz Lajos, Tarján Oszkár, Zsellér Imre és Róth Miksa; kitűnő munkáért Seenger Béla, Král Gyula, Auer Sándor, Fischer János fiai kőfaragók, Danó Károly, Fischer Antal, Dávid János kőszobrászok, Kónya J [sic!] lakatos, Neuhauser János és fia műmárványos, dr. Szőry Szilárdné és Heksch Nándor ötvösök, Fenyő és Gegus és Petri asztalosok.” (SZCSEL I. 1. a 3071/1930.)

*emelkedő templom a magyar katholicizmus reménységeit, de az alkotó művész lelkének magas röptét és fejlett ízlését is hirdeti, s mint főpásztornak jólesik, ezért elismeréssel adóznom.*<sup>162</sup>

Ebben a levélben a legkülönlegesebb gondolat az, ahogyan Glattfelder püspök a Fogadalmi templomról – egy korszak szimbólumáról – beszél. Nem az árvízről, nem Szeged fogadalmi elhatározásáról írt, hanem azt mondja, hogy az „*a magyar katholicizmus reménységeit hirdeti*”. Ez a mondat is arra szólít fel minket, hogy az ószövetségi képek esetében is keressük a magyar történelmi párhuzamokat, vonatkozásokat. Hogy mit ért Glattfelder püspök a katholicizmus reménységein, szintén viszonylag könnyű rekonstruálnunk megmaradt ünnepi beszédeiből, prédikációiból, ugyanis beszédei végén rendszeresen a reményről szólt. „*Akik az élet delelőjén már túl vannak nem melankolikus lélekkel, sem a temporis laudator acti kicsinyes érzelmeivel tekintenek a mai generációra, hanem a döbbenetes módon megnőtt feladatok láttára azzal a meggyőződéssel, hogy a múltból meg fogják tanulni fenntartani a kapcsolatot az élettel, a jelen pedig ráeszmélteti őket, hogy csak megnőtt lélekkel, megedzett akarakterővel és soha el nem ernyedő optimizmussal lehet annak meghódítására elindulni. A XX. század Magyar Egyházirodalmi Iskolája legyen e viharokkal dacoló lélek gyakorló tere s minden nagy reménységünk elindítója.*”<sup>163</sup>

Glattfelder püspök mindvégig hitt abban, hogy az ország területi egysége helyreáll, saját szavaival „*a nemzeti fölemelkedés, az integritás helyreállítása*” megvalósul.<sup>164</sup> Ezzel kapcsolatos mindennapi imáira utalt akkor is, amikor Wlassics Gyulát felsőházi elnököt köszöntötte 80.-ik születésnapja alkalmából. A püspök imáinak helyszíne az a kápolna volt, melynek oltára Jézus Szíve tiszteletére van szentelve. A kápolna hatalmas üvegablaka a feltámadt Krisztust és a szivárványban ragyogó Fogadalmi templomot ábrázolja.<sup>165</sup> „*Amikor tehát mi ő excellenciájának a 80.-ik év beteltekor jót kívánunk, akkor a mi imádságunk azért emelkedik az Ég felé, hogy ha ifjúkorának zavartalan emlékeit megőrizni a történelem nem is engedte meg neki, adja meg a mi jóságos Istenünk neki és az egész nemzetnek, hogy ebből a székből majd hirdethesse a nemzet itt egybegyűlt értékes, szelektált képviselőinek a szebb kor hajnalhasadását, amelyért mindannyiunk imádsága nap-nap után száll az Ég felé és hogy ennek bejelentésére az isteni Gondviselés ő excellenciájának módot, időt és lehetőséget nyújtson.*”<sup>166</sup>

<sup>162</sup> SZCSEL I. 1. a 3071/1930. A püspök és Foerk levele a Függelékben (5., 6.) olvasható.

<sup>163</sup> *A Magyar Egyházirodalmi Iskola és a közélet kapcsolatai.* 1931. 6. 1931-ben az iskola Jubileumi Emlékkönyvvel ünnepelte fönállásának centenáriumát.

<sup>164</sup> *Budavára felszabadulásának tanulsága.* 1937. 1. In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek.

<sup>165</sup> „*A Seenger féle ruszkicai fehér márvány mensa mögött az üvegablak alján megjelenik a szegedi dóm képe, fölötte felhőkön lebegve a kezeit széttárázó álló Krisztus figurája.*” (Vadászi – Zombori, 2005. 84.) A szöveg írója nem tesz különbséget Krisztus figurája és a Jézus Szíve ábrázolás között, pedig ez a kápolna Jézus Szíve tiszteletére van szentelve.

<sup>166</sup> *Az országgyűlés felsőházának 11. ülése 1932. évi április hó 14.-én, csütörtökön.* 150.

A pápa béke iránt kifejtett tevékenységéről, Rómáról, amit „*a világ szívének, a civilizáció fővárosának*” nevez, azt írja, hogy a népek, ha „*minél készségesebben fognak a Krisztus szellemét hirdető legfőbb földi tekintélyre hallgatni, annál több okunk van nekiünk, erőszakkal letiport és legszentebb jogainkban és érzelmeinkben megalázott szegény magyaroknak, az igazság felvirradásban reménykednünk.*”<sup>167</sup> Szolnoki beszédében arra szólította fel hallgatóságát, hogy „*amikor a történelem Szent István örökségének megmentésre szólít, értse meg minden magyar, hogy gondviselésszerű feladatra csak felsőbb ihlettel szabad vállalkozni*”. Szent Istvánt „*a hit, fegyelem és emberséges érzés*” tette naggyá, s ha ez „*mozgatja ma is a magyart*”, ami érvényt szerez az örök igazságnak, „*s attól várhatjuk mi magyarok is a föltámadást*”.<sup>168</sup> Mi magyarok, akik Szent István útmutatását követjük, 1938-ban, az Eucharisztikus Kongresszus évében „*bebizonyítottuk a szentségi Jézus előtt, hogy sehol sincs annyi istenhívő és Krisztust megvalló lélek, mint hazánkban*”. Ezért még nem jár földi jutalom, „*de azt igenis szabad remélni, hogy a hív gyermekét az Atya jobban szereti*”.<sup>169</sup> Az első bécsi döntést, „*a fordulat, amely most elkezdődött*”, első sikerként értékelte „*húszévi nyomorúság után*”, amely éppen Szent István évében, amikor a legtöbben fohászokdtak hozzá, vált valósággá. Horthy kormányzó, „*aki itt Szegeden emelte föl a megalázott nemzeti lobogót*”<sup>170</sup> „*s azzal az ígérettel indult történelmi útjára, hogy annak becsületét visszaszerezi túl a rabhatórokon is s fogadalmát a talpig férfi hűségével s a keresztény lélek becsületével ime be is váltotta*”. Minden magyar hittel reméli: „*vajha megadatnék neki gondviselésszerű feladatát egészen befejezni*”.<sup>171</sup> Ellenkező esetben „*[...] nem kell csodálkozni, hogy Szent István világnézetének megtagadása folytán a mohácsi vereségek megismétlődnek s a trianoni börtönök megnyílnak, mert Nagymagyarország csak nagy és szent lelkeken épül fel s Szent István birodalma csak az ő szellemének összefogó erejével marad együtt.*”<sup>172</sup>

Az ország feltámadásába vetett hitéről tett tanúbizonyosságot Serédi Jusztinián hercegprímásnak írt 1943. március 20-i levelében, melyben a pallium viselésével kapcsolatban kért tájékoztatást kalocsai érsekké történt kinevezését követően. „*[...] a legteljesebb bizalommal bátorkodom érdeklődni, hajlandó volna-e Eminenciád*

<sup>167</sup> *A világ szíve*. In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek.

<sup>168</sup> *Szolnoki Szent István ünnep – 1938. szeptember 29.* In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek.

<sup>169</sup> *Hálaadás a Felvidék visszaszerzéséért (1938. nov. 6. Szeged)* In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek.

<sup>170</sup> Az 1919-es eseményekre utal a sokak által forgatott katonai imakönyv az *Ima homvédségünkért* részlete: „*Hosszú hónapok teltek el komor, sötét éjszakában, mire felocsúdott a nemzet! Áldottak azok, akik a sárból felemelték Krisztus keresztjét, kardot, fegyvert ragadtak és Szegedről új honfoglalásra indultak a szentelt magyar földön!*” (Nagy, 1939. 61.)

<sup>171</sup> *A Felvidék visszaszerzésére (1938. nov. 16-án Szeged város díszgyűlésén).* In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek.

<sup>172</sup> *A Szent király.* In: Glattfelder, 1938. 23–24. A püspök által említett trianoni börtönök kifejezés a Trianoni kapuhoz kapcsolható, amely június 4-én, amikor zárva volt egy börtönajtót szimbolizált.



– tekintettel a történetekre s a csanádi egyházmegye előrelátható területi gyarapodására – a csanádi mindenkori püspök számára a pécsi analógiájára a pallium és érseki kereszt elővitele jogát az Apostoli Szentszéknél kezdeményezni.<sup>173</sup>

A megválasztott nemzeti királyság élén Glattfelder püspök – és Apponyi Albert – szerint a legalkalmasabb Ottó herceg lett volna. A trónörököszt már 1918-ban „a nemzet reményének” nevezte elő nem adott, a szegedi királylátogatásra írt beszédében. Ő is celebrált Ottó-misést, amiről a *Magyar Katolikus Almanach* tudósít: „1927. november 20-án Glattfelder Gyula csanádi püspök ünnepi nagymisést mondott II. Ottó 15-ik születésnapján. A szentbeszédet Strommer Viktorin, a pannonhalmi bencés főiskola igazgatója mondotta”.<sup>174</sup> A szegedi Dómban is volt hasonló esemény egy évvel később: „Ottó király születésnapja. November hó 20-án lesz Ottó király 16-ik születésnapja. Ez alkalommal a Fogadalmi templomban délelőtt 10 órakor ünnepélyes szentmise lesz.”<sup>175</sup> A püspök felsőházi beszédében azt is kinyilvánította, hogy a jogfolytonossággal kapcsolatban Apponyi Alberttel egyezik véleménye, amely kizárólag Ottó herceg utódlását fogadja el. „És amikor a nagy összeomlásban legtöbbször a pillanatnyi sikerhez szegődtek és oly könnyen feledni tudták azt, ami a nemzetnek dicső hagyománya, ami a nemzet múltjában minden büszkeségnek bázisa, amikor Apponyi Albert a jogfolytonosság nagy gondolatával oly hatást és oly lelki befolyást tudott ebben a széttagolt magyar társadalomban elérni, amelyet lehetségesnek a legtöbbször nem tartottunk, amelyet azonban valósággá tett, hogy egész gondolkozása, lelkének minden idegszála ott gyökerezett ebben a tradíció-tiszteletben, ebben a mély és termékeny humusztalajban.”<sup>176</sup>

Ha sikeresen megvalósul az elveszített területek újraegyesítése, akkor ezt követően kerülhetett volna sor arra, hogy királyt válasszon magának a nemzet. Ezzel lehetőséget kapna a magyarság arra, hogy újra elindulhasson azon az úton, amelynek célja, hogy a királyi tekintély helyreálljon. Szegeden egyértelműen ez azt eredményezte volna, hogy az országosan egyedülálló téren, a hiányzó vármegye-címerek a helyükre kerültek volna. „De Budavár bukása és felszabadulása arról is szól, hogy a nemzet hanyatlása és virágzása a királyi hatalom gyengeségével és erejével függ össze. Az Árpádok, Anjouk és Hunyadiak káprázatos dicsősége után érthetetlen rejtély Magyarország rabságba görnyedése, ha nem tudjuk, hogy azt megelőzte a királyi tekintély oly aláhanyatlása, mely a benne rejlő erők kifejtésére teljesen képtelenné tette. [...] de oly uralkodók mint Szent István, Nagy Lajos, Hunyadi Mátyás, Mária Terézia, Ferenc József alatt, akik felséges küldetésük tudatával bírnak s annak

<sup>173</sup> SZCSEL I. 1. d K1 7. 888/1943. A teljes levél a Függelékben (10.) olvasható.

<sup>174</sup> *Magyar Katolikus Almanach*, 1928. 687–688.

<sup>175</sup> *Szegedi Katolikus Tudósító*, 2. évf. 1928. november 15. 341.

<sup>176</sup> *Az országgyűlés felsőházának 32. ülése. 1933. évi február hó 13-án, hétfőn, báró Wlassics Gyula elnöklete alatt. Tárgyai: Elnök gyászbeszéde gróf Apponyi Albert felett. – Glattfelder Gyula beszéde. – Elnöki előterjesztések. – Az ülés jegyzőkönyvének hitelesítése. 116.*

*komoly következtetéseit istenfélő lélekkel levonják, mindig áll Buda és virágzik s vele együtt boldogul és gyarpszik minden magyar, mert annak a szent koronának, melynek alkotmányunk szerint mindannyian tagjai vagyunk nem csak dicsőségében és vereségében osztozunk, hanem polgári életünk minden vonatkozásában is áldását élvezzük vagy nélkülözzük. Épp ezért, amikor Budavár visszavételének örömnépét üljük honfi szívünk leghőbb imája csak az lehet, hogy az isteni Gondviselés a nemzeti talpraállás biztosítására vezesse vissza a szent falak közé az osztatlan tekintélyű királyi hatalmat, melynek ereje szerezte azokat vissza s védi meg időtlen időkig. [...] s az istentől rendelt királyi hatalmat hűséggel követni minden magyar szent kötelességének ismerje, mert csak így marad miénk és lesz jogos büszkeségünk, mindannyiunk boldogulásának központja és forrása a keresztény fényben tündöklő, felszabadított Budavára.*<sup>177</sup>

Ezek az előfeltételei annak, hogy Magyarország betölthesse történelmi „fenséges hivatását”, azaz hogy „Krisztus előőrseinek dicső seregeként a kereszténység kapujában”,<sup>178</sup> annak védőbástyája lehessen. 1938-ban így buzdította a híveket Esztergomban: „A Szent Jobbkéz országlátogató útra indul s ennek során tartja első állomását ezen a helyen, ahol valamikor a kereszténység bölcsőjét ringatta. Úgy jár körül, mint hajdan a véres kard, mely a nemzetet veszedelemre és kötelességre figyelmeztette. A drága ereklye is fölkiáltójel és nemzeti riadó: Ébredj magyar! Értsd meg dicső múltadat, amikor a pápák a kereszténység védőbástyájaként ünnepeltek, mert fogtad Szent István kezét és az tartott Téged. Akkor az élen tudtál járni a nemzetek között, s ha most újból igazolni kívánod erkölcsi jussodat, csak az új kor káros lim-lomjának kisöprésével, a régi szentistváni habitusban való bátor síkraszállással teheted.”<sup>179</sup>

## BEFEJEZÉS

Ma konszenzus van abban a tekintetben, hogy a szegedi Fogadalmi templom Foerk Ernő legfőbb alkotása, ahogyan a tér Rerrich Béláé. Az eddig megjelent kiadványok – amint láthattuk – meglehetősen szubjektíven, hibásan és hiányosan értékelték éppen a templomot, pedig az tulajdonképpen Klebelsberg Kuno és Glattfelder Gyula legfőbb, közös alkotása is. Azonban ha Foerköt leértékeljük, akkor ezzel a minden más téren elismert kultuszminisztert és püspököt értékeljük le. Ebből fakad az, hogy a templomot nem a megfelelő helyen és szinten kezeljük, aminek az az egyik következménye, hogy annak létrejöttét kizárólag az 1879-es árvízzel magyarazzuk, miközben nem szólunk a mindent felülíró Trianonról és Szeged háború utáni országos jelentőségéről. Hiányos, felületes ismereteink alapján azt gondoljuk,

<sup>177</sup> *Budavára felszabadulásának tanulsága.* 1937. 3–4. In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek.

<sup>178</sup> *A nagy király.* In: Glattfelder, 1938. 104.

<sup>179</sup> *A Szentjobb intelme a szent hegyen.* Esztergom, 1938. május 31. 1–2. In: SZCSEL V. 4. b. Glattfelder beszédek. 86.

hogy minden, ami látható, kizárólag az építészeknek köszönhető, miközben megfedkezünk a püspökről. Egészen sajátos jelenséggel állunk szemben ezért abban a tekintetben is, hogy a Fogadalmi templomról 1930-as felszentelése óta nem tudott elkészülni egy átfogó, tartalmas és érthető, előítéletektől mentes bemutatás. A szentélyben ábrázolt apostoli királyi erényekről is láhattuk, hogy azok forrása nem *Az ember tragédiája*, hanem Glattfelder püspök prédikációi, melyeknek visszatérő gondolata az áldozatkészség. A *Szentek és hősök* című prédikációkat tartalmazó könyv annak ellenére, hogy az mindenki számára elérhető volt, mégsem tudott bekerülni a Dómról szóló egyetlen kiadványba sem, miközben abban minden lényeges megállapítás megtalálható. A dolgozat a tér legszentebb helyét, a szentélyt próbálta meg bemutatni eddig nem tárgyalt, új szempontok és források alapján annak érdekében, hogy jobban érthessük az egész épület-együttes mondanivalóját.

## KONKLÚZIÓ

Dolgozatunk végén fel kell tennünk azt a kérdést, ha sikeresen megvalósult volna az ország területi egységének helyreállítása, abban az esetben hol koronázták volna meg az ország újjászületése utáni első magyar királyt? Ezt sokan nem is gondolják, hogy kérdés lehet, hisz köztudott, Budapesten van a Koronázó templom.

A Fogadalmi templomon látható állami és egyházi, összességében hatalmi szimbólumok valódi értelmet és jelentőséget azzal kaphattak volna, ha az ország feltámadása utáni királykoronázásra, amelyre a templom és a tér teljes egészében alkalmas, Szegeden, a Nemzeti Megújulás városában került volna sor. Ez méltó elismerése lett volna mindannak, ami Szegeden kezdődött 1919-ben, amikor az ország visszazerezte függetlenségét, és megkezdte alkotmányos rendjének, a királyságnak helyreállítását. Így Szeged nemcsak koronázó várossá, hanem az újkori, független Magyarország királyi temetkezőhelyévé válhatott volna, mint Székesfehérvár a középkorban. A kormányzati központ Budapest, míg Szeged, Magyarország spirituális fővárosa lett volna. Ez a gondolat illeszkedik Klebelsberg Kuno decentralizációs politikájához.

A koronázó templom jelleget erősítik a tartalmi párhuzamok, amelyek a Dóm és a Budavári Koronázó templom összehasonlításából következnek. Glattfelder püspök megváltoztatta az eredeti elképzelést, a Magyarok Nagyasszonya helyett Nagyboldogasszony tiszteletére lett felszentelve a Dóm, ahogyan a Budavári. A Teremtő és a Megváltó Isten a Szentlélek jelenlétében a Szent Koronát tartják Szűz Mária felett, Budán mindez egy stilizált korona.<sup>180</sup> Szegeden, országos szinten, egyedülálló módon a fényt árasztó Szent Korona került az apszisba, mely az 1916-os

<sup>180</sup> Pozsonyban a rekonstruált szentély mérműves üvegablakaiban legfelül a Szent Korona látható.

koronázó főpap, Csernoch János hercegprímás gondolataira emlékeztetnek.<sup>181</sup> Párhuzamot mutatnak a szentély üvegablakain ábrázolt szentek is: Keresztelő Szent János, Szent Péter és Pál, Szent József mindkét templom apszisában láthatóak.

IV. Károly király és Zita királyné koronázása során derült ki az, hogy a Budavári templom alkalmatlan ilyen nagyszabású események megrendezésére. A koronázás előtt teljesen át kellett alakítani a belső teret, és a templom előtti tér is kevés volt az ünnep lebonyolításához. Erről épp az a Kertész K. Róbert írt, aki később államtitkárként, Klebelsberg miniszter munkatársaként a Dóm körüli építkezéseket is felügyelte. *„Egyáltalán nehéz volt a restaurációval lényegesen csökkentett alapterületű templomban a mintegy 1200 főnyi közönséget elhelyezni. [...] Külön tribünök épültek a püspökök és a kormány tagjai részére.”*<sup>182</sup>

Az 1934-es *Szegedi Katolikus Tudósító* egyik száma csak Glattfelder püspök tevékenységével foglalkozott, ezzel köszöntötték őt 60. születésnapján. Ebben többek között, *Csanád Nagy Püspöke*, Pálffy József polgármester, *Az alkotó vezér*, Bíró Ferenc jezsuita tartományfőnök, *Temesvár nagy püspöke*, *A nagy szónok*, *Glattfelder Gyula püspök a katolikus közéletben*, Gévay-Wolff Nándor, és Kertész K. Róbert is írt *Glattfelder Gyula, az építő püspök* címen. Ebben a megnyilatkozásban azt olvashatjuk, hogy a püspök az, aki székesegyházából *„ékes szóval hirdetni fogja a hitet és a nemzeti gondolatot”*, ő az, aki *„Klebelsberg Kunoval kéz a kézben alkothatott. Fáradságos hónapokat, gondterhes napokat és lázas órákat áldozott Glattfelder püspök művének, mely ma ott áll Szeged és az ország legszebb terén, hogy hirdesse egy magyar főpap hitbuzgalmát, tudását, művészet szeretetét – oly időkben –, amikor ez az Istennek tetsző munka egyúttal nemzeti cselekedet is volt... Ez az alkotás kimagaslóan sikerült... A mai esztétikai elvek érvényesülnek benne és mégis a hagyományok szelleme, történelmi levegő járja át. A múltban gyökerezik és a jövőbe mutat... Oda áll, hogy elvezesse a kibontakozás útjára, az újjászületés felé. Ahogy ott van helye a nagy szellemi vezérek sorában, akik ezt az országot a feltámadás felé vezetik...”*<sup>183</sup> A kultuszminiszter 1928-as nyilatkozatai még ennél is nagyobb tervekről szóltak az építkezésekkel kapcsolatban. A korabeli sajtóban is nyilatkozott erről: *„Az elnöklő miniszter az ülést megnyitó beszédében utalt arra, hogy a Templom-tér kiképzése egy újabb nagyjelentőségű esemény és ezért a munka megkezdésekor súlyt helyez arra, hogy meleg köszönetét fejezze ki egyrészt a püspök*

<sup>181</sup> *„Csodálatos mélyértelmű a magyar jognak tanítása, amely szerint a szent korona a magyar államnak titokzatos megszemélyesítője és minden jognak forrása. A koronában a király és a nemzet egy testet alkot. A király a fej, a polgárok a tagok. Amint a testnek minden szerve az élő organizmus javára változatlan törvényszerűséggel működik, úgy kell a magyar nemzettest szerveinek is a magyar nemzet javára, állandó egyetértéssel és céltudatossággal dolgozniok. Ezt az igazságot juttassa eszünkbe a koronázás napján a szent koronának sugárzó fénye és égesse bele a lelkünkbe.”* (Csernoch János: *A szent korona*. In: *Koronázási Album*. Az Érdekes Ujság Kiadása. Budapest, 1917. 39.)

<sup>182</sup> Kertész K., 1917. 22.

<sup>183</sup> Kertész K. Róbert: *Glattfelder Gyula, az építő püspök*. In: *Szegedi Katolikus Tudósító*, VIII/5. (1934. március 15.) 85–88.

úrral szemben, aki magáévá tette a tér egységes megoldásának tervét és ezáltal előmozdította, hogy Szeged városa ehhez a művészileg elsőrendű térhez jusson, amelyhez hasonlóval egyetlen magyarországi város sem rendelkezik.<sup>184</sup> Pár nappal később pedig már azt nyilatkozta, hogy „Itt Szegeden rombolások történnek most. De ezek a rombolások nem azok, mint 1918–1919-ben voltak, hanem olyanok, amelyekből alkotás fakad. Itt és ott építkezés, ott olyan, hogy megérjük a magyar feltámadás egyik jelképét, Európa legszebb terét.”<sup>185</sup>

Klebelsberg Kuno szerteágazó munkásságát ma már mindenki elismeri. Tudjuk azt is, hogy Szegedre szabadtéri játékokat tervezett, de tényleg csak ennyit szeretett volna? Az egyetemi építkezések sem kívánták volna meg, hogy egységes arculattal épüljön ki a tér ráadásul úgy, hogy az történelmi hangulatot árásson. Az egyetemhez és a Fogadalmi templomhoz Nemzeti Emlékcsarnok sem kellett volna. Ez kimondottan Szeged országos jelentőségét volt hivatott bemutatni és emelni. A debreceni, de a pécsi egyetemi építkezéseknél sem látható hasonló elképzelés. Nem szabad azt sem elfelejtenünk, hogy Klebelsberg Kuno és Glattfelder Gyula templommal és térrel kapcsolatos tervei csak részben valósulhattak meg. Klebelsberg Kuno a püspöknek 1930. január 13-án a térrel összefüggő további terveiről írt. A levelezés jól tükrözi a két ember barátságát is (*Melléklet, 17. kép*): „Ha már városrendezési kérdéseknél tartunk, engedd meg, hogy becses figyelmedet felhívjam azokra a legújabb rajzokra, amelyeket Rerrich a Templom-tér további kiképzése dolgában útbaigazításaim szerint készített. [...] Utasítottam tehát Rerrichet, hogy a terveket Neked mutassa meg és jó lenne, ha ügyelnél, hogy a szegedieknek ne mint valami költséges tervezettség jusson a terv tudomásukra, hanem pusztán mint előrelátás, mint gondolkodás arról, hogy a jövő nemzedéknek hátrahagyjuk, hogyha nem lettünk volna ilyen elszegényedettek, mit csináltunk volna és mi az, aminek megépítését utódainktól joggal elvárhatjuk.”<sup>186</sup>

A gazdasági világválság, majd pedig Klebelsberg halála – 1932 – után megváltoztak a lehetőségek, a célkitűzések. Az építkezések leálltak, a Hősök kapuja is csak 1937-re épült meg. A második világháború idejében – Glattfelder püspök halálát követően – ezekre a tervekre már nem irányult figyelem, majd az azt követő kommunista időszak pedig teljesen elfeledtette mindazt, amit a '20-as évek írói, politikusai, egyházi szereplői megálmodtak. A tér Beloianisz nevét vette fel!

Klebelsberg kultuszminiszternek egyéb városfejlesztési elképzelése is volt még, többek között, az Alsóvároson épp Kertész K. Róbertet kérte fel arra, hogy tervezzen egy Hunyadi ligetet,<sup>187</sup> és amint láttuk, a Dómot teljesen körül kívánta építeni.

<sup>184</sup> Klebelsberg Kuno: A kultuszminiszter elnökleivel döntött az egyetemi építési bizottság két kémiai intézet építése ügyében. In: *Szegedi Napló*, 1928. november 18.

<sup>185</sup> Klebelsberg Kuno: Valamennyien egybefogunk az építő munkában. In: *Szegedi Napló*, 1928. november 20.

<sup>186</sup> SZCSEL I. 1. a 170/1930.

<sup>187</sup> *Klebelsberg elgondolása, Kertész K. Róbert tervei és az alsóvárosi templom jubiláris éve*. In: *Délmagyarország*, 1934. augusztus 25. 4.

Ha ez megvalósul, akkor modern, de történelmi hangulatban méltó helyszínen lehetett volna lebonyolítani nemcsak egy színházi előadást, hanem a magyarság legfőbb ünnepét, a királykoronázást. Ehhez párosul, és ezt szolgálhatja az ország legnagyobb harangja és orgonája is. „A magyar koronázáson érezzük, hogy itt a szertartásos cselekvények összessége egy évezredek állam lelkének nagyjelentőségű megnyilatkozása. Annak a népléleknek, mely megszemélyesíti a szent koronát. Népléleknek, mely ebben látja a főhatalmi jogoknak egyetlen alanyát, Magyarország függetlenségét, önállóságát, az állami főhatalmat, a király és nemzet legbensőbb egységét. Ebben a megszemélyesített koronában látja az ország területét, népét, a magyar királyságnak az alkotmány által korlátolt monarchiai jellegét, tántoríthatatlan hűségét az alkotmányhoz és királyához. Ezért nekünk nem külső fény és pompa, de áhítat, ihlettség, imádság, szent fogadalom, legnagyobb ünnepünk a koronázás.”<sup>188</sup>

Szeged helyszíneként mindenre alkalmas: a koronázási eskü a templomnál a Szentháromság szobor előtt, hasonlóan Budához, a Tisza parton, a legmagyarabb folyó partján – mint Pozsonyban – a koronázási domb a négy kardvágáshoz, az alsóvárosi ferences templomban, ahol született a Nemzeti Hadsereg, az arany-sarkantyús vitézek avatására,<sup>189</sup> a koronázási lakoma pedig a püspöki palotában lehetett volna. Ezzel székesfehérvári és pozsonyi emlékek is átöröklődhetnek volna Szegedre. Pozsonyban a szegedinél jóval kisebb méretű ferences templomban bonyolították le az arany-sarkantyús vitézek avatását. Sajátos az is, hogy Szent István kultuszának állított emléket Klebelsberg Kuno azzal, hogy ekkoriban ajándékozta a bambergi lovasszobrot az alsóvárosi ferenceseknek, amit ő a bajor kultuszminisztertől kapott. Eredetileg az a templom hajójában, a kolostor felőli bejárat felett volt elhelyezve, később elbontották. De az ő ajándéka volt a bautzeni Mátyás szobor másolata szintén, amely a templom oldalában van ma is. Szent István szobrának itteni elhelyezése ugyancsak arra mutat, hogy a lovasszobor sem csak „dekoráció”, sokkal inkább az arany-sarkantyús vitézeknek szól! Ezt a szobrot akár a Dómban is elhelyezhették volna. A Boldogasszony sugárút is, mely az Alsóvárost köti össze a Hősök kapuján át a Dóm térrel, részévé vált e tervnek.<sup>190</sup>

A Dómmal szemben lévő kémiai intézet – *barokk palotahomlokzat leegyszerűsítve* – hatalmas erkélye és tetőterasa leginkább arra alkalmas, hogy kiemelt vendégek számára elegendő helyet biztosítson.<sup>191</sup> Ez az erkély és tetőterasz ma is kihasználatlan,

<sup>188</sup> Wlassics Gyula: *Emléksorok*. In: *Koronázási Album*. Az Érdekes Ujság Kiadása. Budapest, 1917. 145.

<sup>189</sup> Vö.: Pál, 2000. 471–478.

<sup>190</sup> A Hősök kapuját Pogány Móric tervezte. Ő is egyike volt azoknak, aki az 1916-os királykoronázás kivitelezési munkálataiban részt vett. Nevéhez fűződik a koronázási eskü díszleteinek az elkészítése a Szentháromság szobornál.

<sup>191</sup> Vámosy Ferenc: *Utószó a könyvről, a korról és a műről*. In: Régi-Rerrich, 2002. 111. Vámosy Ferenc azt írja: „A Dóm tér architektonikus világa lehet, hogy nem több, mint egységes architektúra értelmes eltérésekkel; történelmi előképek reminiscenciája, történelmi séma átfórmálva, megújítva; román elemek, gótikus kimunkáltság, barokk palotahomlokzat leegyszerűsítve, sajátos, szinte laza fegyelemmel és romantikus részletekkel ráterítve a három térfalra, stílusvilágában semlegessé és bizonyos mértékig mégis narratívávé téve a hagyományos formákat és anyagokat.”

mert a vegyészek sincsenek annyian, és a szabadtéri játékok alkalmával sem volt funkciója. Kertész K. Róbert azt írja „A pénzügyminisztérium palotájának emeleti díszterme és nagy balkonja az arisztokrácia azon tagjai részére voltak fenntartva (zászlósurak családtagjai, palotahölgyek, belső titkos tanácsosok stb.), kik a templomban már nem fértek el, valamint ide helyeztetek a külföldi diplomácia családtagjai és hivatalos kíséretük is”.<sup>192</sup> Kertész K. Róbert, Rerrich Béla halála után így tekint vissza egykori munkatársára: „Itt a Nagy Magyar Alföld szívében, a magyar feltámadás székhelyén, a megújulás apoteózisát, a szegedi Fogadalmi Székesegyházat és a Nemzeti Emlékcarnokot magában foglaló ünnepélyes fórumot alkotta meg, melyhez hasonló feladat még nem jutott osztályrészül magyar architektusnak...”<sup>193</sup>

A főhajó falain ábrázolt nyolc boldogság mindenki számára érthető üzenetet hordoz, hisz azt fejezi ki, akik a templomi közösséget alkotják, Isten országát – Krisztus királyságát – építik. De fel kell tennünk azt a kérdést is, hogy az apostoli királyság erényei mit és kinek üzennek? Egyrészt utalás ez arra, hogy Szegeden állították helyre a történelmi alkotmányt, vagyis a királyságot. Ezzel a történelmi ténnyel magyarázható a templom, különösen a „fejedelmi” szentély előzmény és párhuzam nélkülisége. Másrészt mindezek legfőképp egy leendő királynak szólhatnak, akinek a társadalmi harmónia megteremtése a legfőbb feladata. Az apostoli királyság négy fogalma párhuzamba állítható a királykoronázás egyházi és világi ceremóniája során lefolytatott eseményekkel is. Az eszme ebben az esetben az evangéliumra, illetve az alkotmányra tett eskütellet,<sup>194</sup> a jóság az aransarkantyús vitézek avatásával, vagyis azzal, hogy az uralkodó már megkoronázásától elkezdti uralkodását, az erő, amely az ország védelméről szól, a kardvillogtatással és a négy kardvágással állítható tartalmi párhuzamba, az oltalom pedig az ajándékkal és a lakomával, amikor az uralkodó megvendégeli alattvalóit, népét.<sup>195</sup> Kimondhatjuk, hogy a szentély Szűz Mária mennybevételének, a Szent István és Ferenc József féle országfelajánlásoknak, a város és az ország megújulásának, feltámadásának, az apostoli magyar királyságnak, Krisztus Királyságának a misztériumára épül, egyház és állam kapcsolatát jeleníti meg. Ilyen templom nincs másik az országban.

A mára leginkább Árvízi Fogadalmi templomként ismert szegedi Dóm egy olyan hely, amely egyedi szentélyének és az előtte kialakított térnek köszönhetően,

<sup>192</sup> Kertész K., 1917. 86.

<sup>193</sup> Kertész K., 1932. 1.

<sup>194</sup> Bánffy, 2013. 30–31. [az eskütellet], „mely a magyar koronázásnak talán legmélyebb értelmű és legmagasztosabb pillanata. Legrégibb magyar hagyomány határozza meg. Bizonyára abból az időből származik, midőn még sátoztáborban választották a királyt. A törvénye az, hogy az új király a Szent Koronával a fején, az ősi paláttal a vállain Isten szabad ege alatt és az országnak egész népe előtt teszi le az esküt arra, hogy megtartja és megtartatja a törvényt. Ez az a meg nem másítható, ország-világ előtti kötelezettség, melynek csorbítatlan fennmaradásáért annyi harcot vívott és annyi szenvedést viselt el a nemzet sok századokon át...”

<sup>195</sup> A magyar királyok koronázási szertartásának rendje a Pontificale Romanum és az ország szokásai alapján. In: Hegedűs, 2012. 45– 51.

befogadhatott volna akár egy királykoronázást is. Ha sikeresen megvalósul a teljes területi revízió, amiben Glattfelder püspök élete végéig, töretlenül hitt, abban az esetben a vármegyecímerek felkerülhettek volna a tér falaira. A kupola alatti íveken a 63 vármegye (9×7) címerképe már teljességükben látható.<sup>196</sup> A tér szabályos formájából a címerekkel és a szobrokkal a négy égtájrasszociált Kertész K. Róbert: „Ezt a biztosra vett, szent reményt szimbolizálja a szegedi Nemzeti Emlécsarnok, amelyet magyar művészkéz alkotta, hatalmas galériában mutatja meg országnak, világnak, mit adott a nemzetnek és az emberiségnek az a Nagy-Magyarország, melynek Keletje, Nyugatja, Délje és Északja ezeket a lángelméket szülte.”<sup>197</sup> A tér üzenete ebben a tekintetben is szinkronban van a templommal és annak rózsablaival,<sup>198</sup> ugyanis mindkettő, a tér és a templom, az integer, nemzeti, Szent Ágoston tanítására épülő apostoli Magyar Királyság, a Regnum Marianum, Krisztus Királyságának allegóriája.

Pogány Móric építész, grafikusművész a Hősök kapuja tervezőjének gondolatai a dóm téri építkezésekről több összefüggésre rámutatnak: „A kultuszminiszter úr munkásságát, lelkesedését, a művészi dolgok iránt érzett ösztönös szeretetét és cselekvő erejét semmi sem jellemzi jobban, mint a most befejezett templomtéri épületek. Itt is az ő agyában született meg a tér kiképzésének elgondolása, amit azután, mint látjuk, Rerrich Béla művészi zsenialitása csodaszépen megvalósított. Én, mint fővárosi ember, büszke volnék, ha Budapesten láthatnánk ilyen teret. De büszke lehet bármely külföldi nagyváros is, amely csak megközelítően hasonló alkotásokkal dicsekedhetik. Különösen akkor, ha ilyen nagykonceptiójú feladatot a szegedi építkezések hihetetlenül rövid ideje alatt volt képes megoldani. Le a kalappal Rerrich Béla előtt!”<sup>199</sup> A szoborcarnokról kiadott ismertetőből körvonalazódik, hogy az alapításkor milyen küldetést szántak az emlécsarnoknak. Kertész K. Róbert szavai a reményről szinkronban vannak a püspök gondolataival: „Ez a Nemzeti Emlécsarnok nem egyéb, mint egy lelki értelemben már is integer Magyarország, mert azt tárja a világ elé, hogy ezek a lánglelkű nagyok az egységes Nagy-Magyarország szülöttei, egy szétszakíthatatlan, nagy egységes kultúra szülöttei, katonái és reprezentánsai!

<sup>196</sup> A címerekről egészen mást olvashatunk: „A kupola négy hevederén a 63 vármegye címere sorakozik egymás után, annak emlékéül, hogy Szeged újjáépítéséhez az ország minden megyéje, városa és falucskája hozzájárult.” (Ábrahám – Zombori, 2001. 96.)

<sup>197</sup> Kertész K. Róbert: *A Nemzeti Emlécsarnok szimbóluma*. In: Rerrich, 1930. 2.

<sup>198</sup> Egyedülállóan mondható a Dóm homlokzatán lévő ablak is, mely a nemzeti királyok (Árpádok, Anjouk, Hunyadiak) címerei mellett a Szent Korona országainak címerképeit (Horvátország, Dalmácia, Szlavónia, Erdély) ábrázolja, középen Szeged címerével. A nemzeti királyok szobrai láthatóak a tér szoborcarnokában: Szent István, Szent László, Imre herceg, Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás. A szegedihez hasonló ablak csak Budapesten van, mégpedig az angyalföldi Szent Mihály templomban – a Dóm „kistestvére” –, melyet szintén Foerk Ernő tervezett. A címerképek (a sorrend nem) megegyeznek, középen természetesen Budapest címere látható.

<sup>199</sup> *Az új tanítói internátus és a „városkapu” – Beszélgetés a tervező Pogány Móric műépítésszel*. In: *Szegedi Szemle. Városfejlesztési Hetilap*, III/23. (1930. október 31.) 7–10.



[...] Tíz esztendővel ezelőtt ez a város volt színhelye a nemzet elhivatott Vezérének erélyes és bölcs irányítása mellett az alkotó nemzeti erők új kibontakozásának is, innen áradt szét az új nemzeti hit és reménység, illő hát, hogy ez a Nemzeti Emlécsarnok itt hirdesse a jelen és a jövő magyarjainak a nagyszerű múlton keresztül a bizalommal várt és biztosan eljövendő jobb magyar jövőndőt.<sup>200</sup>

2016. december 19-én nyílt meg a Magyar Nemzeti Múzeumban az *Utolsó felvonás. IV. Károly király koronázása – 1916* című kiállítás. A királykoronázás tekintetében valóban utolsó ilyen ünnepi esemény volt IV. Károly király és Zita királyné budapesti koronázása. A szegedi Dóm és tér viszont az utolsó királykoronázás utáni utolsó olyan törekvésként értelmezhető Magyarországon, amely egyértelműen arra irányult, hogy élénk tárja, mit jelent és mit üzen az ezeréves apostoli királyság, Szent István öröksége függetlenül attól, hogy itt koronázták volna meg a sikeres revízió utáni első apostoli királyt.

A *Szentek és hősök* című könyv vége tulajdonképpen egy összegzés. Az utolsó bekezdést teljes terjedelmében közöljük, így mintha maga Glattfelder püspök szólna és zárná a gondolatmenetet. „Ez a kálváriaút évszázadok óta tart s ma sem ért véget. De bármely hosszúra nyúljon is, azon a magyarnak nagynak kell bizonyulni s emberfölötti helyzetekben emberfölötti erőt kell érvényesíteni s emberfölötti erényt ragyogtatni. Hova menjen ezeket megtanulni, ha nem Szent Gellért iskolájába? Hogy abba jártak elődeink, az a magyarázata, hogy tatár és török veszedelem után talpraálltak, belviszály és erkölcsi süllyedés után pedig Krisztushoz s rajta keresztül nagy hivatásukhoz visszatértak. S ha úgy fordult népünk sorsa, hogy még mindig nem bűnhődte meg eléggé a múltat és jövőndőt, ne keseregjünk, végzetünket ne átkozzuk, hanem a nemes energiákat elsovasztó kereszténytelen életszokások megtagadásával a győzelem reményével kecsegtető hősök vértjét öltjük magunkra, a Szent Gellértek áldozatkészségével fogjunk munkához s mint a törökvész idején keblünkéből és érenyeinkéből építsük fel újra a kereszténység védőbástyáját. Akkor, ha szenvedünk vagy talán vérezniünk is kell, nyugodtak lehetünk a végső sikerről, a hős vértanúk zászlajára, melyet szent szellő lobogtat, két szó van írva: győzelem és dicsőség.”<sup>201</sup>

Dr. Horváth Gábor  
tanszékvezető, főiskolai docens  
Gál Ferenc Főiskola Egyháztörténet Tanszék

<sup>200</sup> Rerrich, 1930. 2.

<sup>201</sup> A vértanú Szent Gellért. In: Glattfelder, 1938. 143.

MELLÉKLET



1. kép: A Nemzeti Hadsereg katonája.  
Mintázta Tóth István, a fotót Dusha Béla készítette.



2. kép: A bárkát építő Noé.  
A festményt Muhits Sándor festőművész, a fotót Dusha Béla készítette.



3. kép: Sámson.

A festményt Muhits Sándor festőművész, a fotót Dusha Béla készítette.

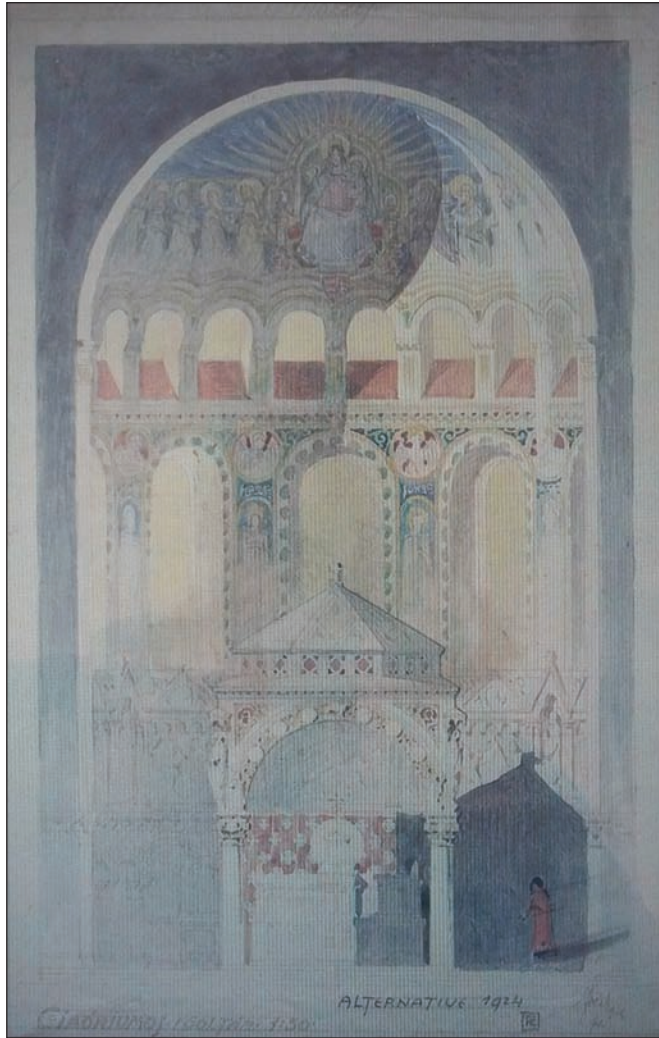


4. kép: A temesvári szeminárium Szent István királyt ábrázoló ablaka.

Készítette: Róth Miksa üvegfestő.



5. kép: A királyi erények motívumai, ahogyan a szentélyben egymást követik: eszme, jószág, erő, oltalom. A fotót Dusha Béla készítette.



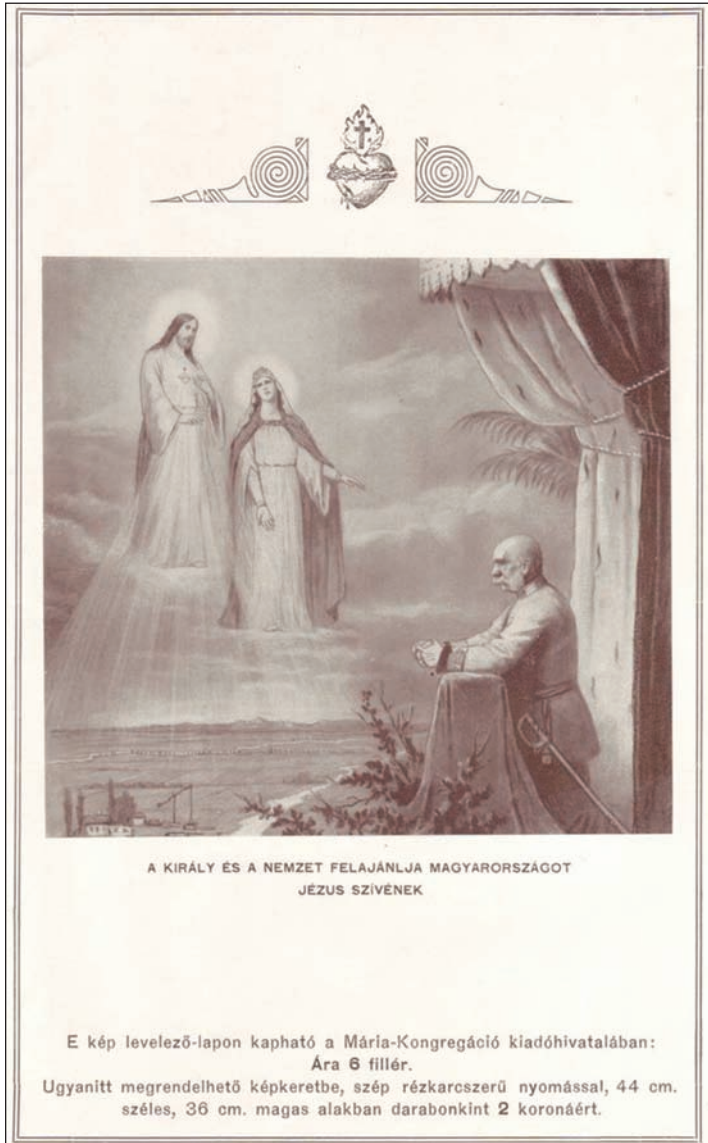
6. kép: Foerk Ernő 1924-es vázlata a szegedi Dóm szentélyéről, Szegedi Dóm Látogatóközpont. A fotót a szerző készítette.



7. kép: A Teremtő és Megváltó képe az apszisban.  
A fotót Kisházi Gábor készítette.



8. kép: Eszter és Melkizedek.  
A festményt Muhits Sándor festőművész, a fotót Dusha Béla készítette.



9. kép: P. Bíró Ferenc 1915-ben kiadott könyvének szentkép melléklete.



*10. kép: Krisztus és Szűz Mária a Dóm bejárati oszlopfőin.  
A fotót a szerző készítette.*



*11. kép: IV. Károly király eskütétele 1916. december 30.  
A királytól jobbra, az ötödik főpap Glattfelder Gyula csanádi püspök.*





12. kép: A magvető és a sarlóval arató parasztemberek a Dóm homlokzatán.  
A fotót a szerző készítette.



13. kép: A szűz alakja szegedi népviseletben a templom főhajójának mennyezetén.  
A fotót Kisházi Gábor készítette.



14. kép: Szent István a harcban.  
Az ablakot Róth Miksa üvegfestő, a fotót Kisházi Gábor készítette.



15. kép: Szent István életének jelenetei.  
Az ablakot Róth Miksa üvegfestő, a fotót Kisházi Gábor készítette.



16. kép: Szent Ágoston a tanítványokkal.  
Készítette: Ohmann Béla szobrász. A fotót a szerző készítette.



17. kép: Glattfelder Gyula püspök és Klebelsberg Kuno miniszter  
egy fogadáson a '20-as évek végén. A kép a püspöki levéltár tulajdona.

## FÜGGELÉK

### 1. Várhelyi József plébános felhívó levele a Hősök Emlékharangjával kapcsolatban

*Magyar Testvéreink!*

*Az 1879.-iki árvíznek, mely végzettségében is Szeged város megújulásának és gyönyörűsége fejlődésének volt kezdete, ma már csak egy emléke áll: a Fogadalmi Templom. Ott áll, mint az Isten áldásából táplálkozó magyar küzdés, magyar élni-akarás, magyar géniusz kőbevésett, monumentális szimbóluma. Úgy tekintünk reá, mint Noé az első szivárványra, mely záloga volt annak, hogy az Isten soha többé vízözönt nem bocsát az emberiségre.*

*Most egész országot öntötte el az ár, nem a víz, a vér árja. Elestett testvéreink vérző sebeinek szent vére hullása. Ennek a véráradatnak, melynek minden cseppje égeti emlékezetünket, de amelyből szintén fakadni fog egy nagyszerű megújulás, új életet teremtő rügyfakadás, ennek a véráldozatnak még nincs az elesett hősök áldozatához és a mi kegyeletünkhöz méltó országos emléke.*

*De lesz! A MAGYAR HŐSÖK EMLÉKHARANGJA a szegedi Fogadalmi Templomban, tehát a pusztulásból való feltámadás e nagyszerű szimbólumában fogja hirdetni időtlen időkhöz a világháborúban elesett magyar hősök emlékét.*

*Száz mázsás harangjával minden határokon túl szólítani fog minden magyart: imára a hősökért, munkára a hazáért. Búgni fog búsan, fájdalmasan... de majdan... zúgni fog diadalmasan lendülettel!*

*A száz mázsás harang – az ország legnagyobb harangja – AHŐSÖK EMLÉKHARNAGJA május utolsó vasárnapján, a hősök napján szólni fog. És szólni fog mindannyiszor ha emlékeznünk kell majd!*

*Magyar Testvéreink! Mindegyikünk erősítse hangját, növelje erejét, vigye biztos diadalra a HŐSÖK EMLÉKHARANGJA ügyét!*

*Szeged, 1927. III. 15.-én*

*Hazafias üdvözléssel:*

*„A HŐSÖK HARANGJA A Szegedi Fogadalmi Templomban Bizottság” nevében*

*Várhelyi József,*

*pp. prelátus,*

*a Fogadalmi Templom plébánosa*

## 2. Muhits Sándor levele Glattfelder Gyulához a templom falsíkjaira festendő képekről

Főtisztelendő Titkár Úr!

Mély tisztelettel az alábbi kérelmet terjesztem elő: Alázatosan kérem Öméltóságát, kegyeskedjen megállapítani a fogadalmi templom következő falsíkjaira festendő képek témáit:

Tekintettel arra, hogy a képek kis területűek, a komponálás szempontja miatt csakis egy vagy két figurával kifejezhető témák kívánatosak. Mellőzendő – a templom által stylusa miatt – az olyan témák, amelyek táji perspektívát igényelnek. (Pld. Jefta áldozata) Kegyes hozzájárulás végett bejelentem, hogy a szentély előtti hevederen mint prófétákat Ker. Szt. Jánost és Simeont a gyermek Jézussal fogom festeni. Ugyanis van összesen a négy hevederen 20 oly mező, amelyekbe próféták festendők, viszont laikus tájékozottságommal úgy tudom, hogy csak 18 prófétát tart számon az Ószövetség. Azt hiszem, hogy Ker. Szt. János, valamint Simeon prófétáknak tekinthetők, mindenesetre jobban beilleszthetők ők a prófétasorozatba, mint bármely más ószövetségi szereplő.

Ha azonban Öméltósága e két vakant helyre mást akar festetni, ez esetre kérem Főtisztelendő Urat, kegyeskedjen engem a határozatról pesti címemre értesíteni, (Bpest, IX. Kinizsy u. 31.) mert most éppen ezeket a kartonokat csinálom.

Maradok Főtisztelendő Úr készséges híve:

Szeged, 1930. VII. 22.

Muhits Sándor

festő

## 3. Márton Ferenc levele Glattfelder püspöknek

Méltóságos Glattfelder Gyula Püspök Úrnak  
Szegeden.

Méltóságos Püspök Úr!

Mély tisztelettel jelentem, hogy az apsis mozaiktervei készek. Zsellér úrnak folyó hó 16-án adtam át.

*Köszönettel s igaz hálával vagyok Méltóságodnak külön is, hogy szerénységemet hozzásegítette ehhez a feladathoz.*

*Érzem és tudom, hogy olyan dolgot csináltam, amelyet még e nemben magyar piktor nem kanyarított.*

*Még egyszer különös hálám s nagyrabecsülésem mellett vagyok Méltóságodnak legalázatosabb szolgálója.*

*Budapest, 1930. augusztus 22.*

*Márton Ferenc*

*Lakás: VII. Damjanich utca 52.*

#### **4. Levél Glattfelder Gyula püspöknek a főoltár és a szentély átépítéséről**

*Ó-Buda*

*Föld-u. 61.*

*Méltóságos Uram!*

*Fájó szívvel úgy látom, le kell mondanom erről a második főoltárról is és művészi álmom a szegedi fogadalmi templom fejedelmi szentélyéről kezd szertefoszlni. Az építészet, ez a szerencsétlen művészet, a kompromisszumok, a megalkuvások művészete és a szegény építész hiába rajzol, hiába tervez – csak azt valósíthatja meg, amihez az építető – a mecénás – megadja a pénzt. Pénz nélkül nincs építészeti alkotás.*

*Utána jártam a dolognak – legfeljebb 5-6000 Pengővel lehetne csökkenteni az apostol-oltár költségeit, hogy művészi becsben kár ne érje: 80,000 Pengőből az ki nem hozható fehér márványból – csak úgy, ha egyelőre nem csináltatjuk meg mind a tizenkét szobrot, hanem az oldalrészekben levő nyolcz alakot egy későbbi időre hagyjuk. Az oltár azért nem lesz csonka, mert aki nem ösmeri a tervet, nem is nélkülözi ezeket a figurákat. De lehetne úgy is megoldani, hogy a város mint kegyúr vállalja a hiányzó szobrokat, amint vállalja a világító és felszerelési tárgyakat is.*

*Mindenekelőtt kötelességemnek tartom, hogy egy olcsóbb megoldással is segítsen a kibontakozást, mely olcsóbb tervet és költségvetést legközelebb szándékozom bemutatni.*

*Ami a tervezői tiszteletdíjat illeti, azt csak a szegediek alkudták le 7,2%-ra, mert úgy a Mérnök és építész egyesület, mint az Iparművészek egyesülete, a Műemlékek Országos Bizottsága és a Kultuszminisztérium maga is 10%-ban állapította meg*

*a belső berendezések és templomi felszerelések díjazását, ami a jelen esetben csak azért is nem sok, mert már a harmadik tervet dolgoztam fel a szükséges részletrajzokkal együtt, mert csak így sikerült pontos és megbízható költségvetéseket beszereznem. A gipszmodellek ellenőrzése és irányítása egyik legfontosabb teendője a tervezőnek és azért mindenkor felszámíttatik.*

*Azt szeretném, ha Méltóságod elhinné, hogy művészi becsületem annyira össze van nőve a szegedi fogadalmi templom épületével, hogy még áldozatok árán is mindig azon leszek, hogy ez a templom minél szebb és méltóbb legyen, mert hivatva van, nemcsak Méltóságod és a város, hanem az én nevemet is századokra megörökíteni. Hasznos ember nem épít az Istennek hajlékot – én is mint szegény ember fogok meghalni.*

*Méltóságod igaz tisztelője*

*Budapest, 1928. jan. 26.*

*Foerk Ernő építész  
tanár*

## **5. Glattfelder Gyula püspök köszönőlevele Foerk Ernőnek**

3071/1930.sz.

*Méltóságos Foerk Ernő építész-tanár úrnak, Óbuda.*

*Méltóságos Építész-Tanár Úr!*

*Köszönettel vettem sorait, hogy a fogadalmi templom munkálatainál érdemeket szerzett művészekkel és iparosokkal elismerésemet közölte. Engedje meg Méltóságod, hogy most Méltóságodhoz, mint a nagy mű tervezőjéhez s a sikeres lebonyolítás mesteréhez forduljak és legteljesebb elismerésemnek adjak kifejezést azért az odaadó szeretetteljes munkáért, melyet hosszú évek során a magyar katolikus egyház büszkeségére szolgáló fogadalmi templomra áldozott. A magasba emelkedő templom a magyar katolicizmus reménységeit, de az alkotó művész lelkének magas röptét és fejlett ízlését is hirdeti s mint főpásztornak jólesik, ezért elismeréssel adóznom. Adja Isten, hogy Méltóságod még sokáig gyönyörködhesék nagy alkotásában s élvezhesse az egész ország elismerését, lehetőleg új nagy művészi feladatok elnyerésében is.*

*Felhasználom ezt az alkalmat, hogy közöljem miszerint a hercegprímás úr Őeminenciáját felkértem, hívja meg Méltóságodat az egyházművészeti tanács tagjai közé. Meg vagyok győződve, hogy ez eddig csak elnézésből nem történt meg, mivel biztosan emlékszem, hogy Méltóságod neve az eredeti lajstromban benn szerepelt.*

*Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.*

Szeged, 1930. évi, december hó 29-én.

GGy

csanádi püspök

## **6. Foerk Ernő válasza Glattfelder püspökhöz**

Ó-Buda

Föld-u. 61.

*Kegyelmes Uram!*

*Hálásan köszönöm azokat a megtisztelő elismerő szavakat, melyekkel Excellenciád a fogadalmi templom tervezése és vezetése körül kifejtett tevékenységemet méltatta.*

*Ezt az elismerést annál magasabbra értékelem, sőt fölébe helyezem a konvencionális kitüntetéseknek, mivel olyan helyről jön, mely ismerve a templom egész geneziséét, elsősorban hivatott bírálatot mondani munkámról. Ha egyebet nem nyertem volna, ez a levél egymagában kárpótolna minden keserűségért és meg nem érdemelt mellőzésért.*

*Fogadja Excellenciád mégegyszer hálás köszönetemet baráti jóindulatáért, melyet továbbra is megérdemelni és megtartani legfőbb igyekezetem lesz.*

*Excellenciád egész hű tisztelője*

Bp.

1931. jan. 1.

Foerk Ernő – építész  
tanár



## 7. Meghívó IV. Károly szegedi látogatása alkalmából

Szeged szab. kir. város polgármesterétől  
9068/1918 eln. sz.

Méltóságos Püspök Úr!

Apostoli királyunk IV. Károly és hitvese Zita magyar királyné Ő felségeik alattvalói hódolattal előterjesztett kérésünket kegyesen fogadva városunk meglátogatását elhatározni méltóztattak, ahol is fogadják Országrészünk képviselőjét.

Tiszteletünket, ragaszkodásunkat, hálánkat és szeretetünket ez alkalommal őseinktől örökölt hűséggel óhajtván kifejezésre juttatni, teljes bizalommal kérjük Méltóságodat, városunkat megjelenésével szerencsétetni és a tisztelgő papságot Ő felsége elé vezetni méltóztassék.

Ő felségeik 1918. október hó 30. napján délelőtt 10 órakor érkeznek a Szeged állomáson és a városháza nagytermében fogadnak délelőtt 11 órakor.

Becsés elhatározását kérjük e hó 20. napjáig közölni, jelezve azt is, vajjon szállásról vagy fogatról gondoskodjunk-e.

A további részleteket közölni fogjuk.

Fogadja Méltóságod igaz nagyrabecsülésünk és őszinte tiszteletünk tolmácsolását.

Kelt Szegeden, 1918. október 5.

A törvényhatóság megbízásából  
Somogyi Szilveszter  
polgármester

Méltóságos és főtisztelendő  
Dr Glattfelder Gyula  
Csanád egyházmegyei püspök úrnak  
Temesvár

## 8. Glattfelder Gyula válasza Somogyi Szilveszter polgármesternek

5351

Szeged – királyi látogatás  
okt. 18.

Ngs Somogyi Szilveszter dr.  
polgármester  
Szeged

Köszönettel fogadtam a hó 5-én 9068. sz. a. arról szóló szíves értesítését, hogy Ő Csász. és Ap. Kir. Felsége, valamint felséges hitvese Szeged szab. Kir. Városát legmagasabb látogatásukkal megtisztelik. Ő Felségének legmagasabb személye s a királyi trón iránt tartozó igaz jobbágyi hűségem kifejezésére részt óhajtok venni a felségeknek fogadó ünnepén s ez alkalommal Ő Felsége elé kívánom vezetni papságomat. Minderről azzal van szerencsém Ngodat tiszteletteljesen tudósítani, hogy szállást a Szegedbelvárosi plébánián nyerek és nagy köszönettel fogadom, ha Ngsod szíves lesz ez alkalommal városi fogatot használatomra átengedni.

X/18.

## 9. Glattfelder Gyula beszédének tervezete IV. Károly király szegedi látogatására

Szeged hű népének örömeiben, melyet Felséged és Felséges hitvesének látogatása vált ki a lelkekből a legelső közt osztzik e városnak, de az egész csanádi egyházmegyének is papsága, melynek hódolatát s minden megpróbáltatással dacoló törhetetlen ragaszkodását a királytisztelő és szerető magyar szív lelkesedésével tolmácsolom.

Szent egyházunknak, a tekintély iskolájának szellemében szüntelenül törekedtünk e jó magyar népet a hűség és kötelességtudás erényében Felséged trónja legmegbízhatóbb gyámolává nevelni, s hogy lelkipásztori (tevékenységünk) és nevelő munkánk Isten kegyelmének harmatától öntözve a haza javára s Felséged dicsőségére gyümölcsöző volt azt Szeged fiai, a mi buzgó híveink, száz csatában bizonyították, (amint) kik a hitet (úgy) s az abból fakadó hűséget is végig megtartották, s a kötelességteljesítés égi Mesterének kegyelmével szívükben minden feladattal szemben

*férfiaknak bizonyultak. Ezreiknek sírja felett gyászol és virraszt papi szívünk, mely a megpróbáltatás e nehéz napjaiban a határtalan áldozat komorságával szemben abban a felemelő tudatban lel vigaszt és (tájékozódást) eligazodást, hogy ennyi hit és áldozatkészség meddő nem maradhat, s az a nép, mely a hűségnek és kötelességtudásnak ily felséges példáját szolgáltatta nem csak a harcban, de még inkább a békében van nagyra (nagyot fog alkotni) hivatva.*

*S mi ünnepélyes ígéretet teszünk Felséged előtt, hogy amint a harc vihara közben szüntelenül serkentettük kitartásra híveinket, úgy a békében, amelyért egyedül harcoltunk, még fokozottabb buzgósággal fogjuk szívükben a vallási és polgári erényeket ápolni, bennük a hazát és trónt fenntartó lelket erősíteni.*

*Büszkeséggel telik meg a lelkünk annak tudatára, hogy Felséged hitbuzgósága és egyházas érzése a szívek rejtekében ható folyó, de a közéletet is megszentelő ezen (működésünket) tevékenységünket méltányolja, s mint akiket Felségedhez fűz nem csak a törvény parancsolta hódolat, hanem a lelkeket szent egységbe forrasztó hit (egysége) közössége is, kérjük Felséged atyai és egyházzvédői pártfogását e nehéz időkben viharok tombolása közt kifejtett működésünkhöz (-kel szemben).*

*Naponkint kérjük az Istent szentmisénkben, erősítse a magyar királyt a magyar egyház hajójának vezetésében. Szüntelen száll fohászkodásunk, hogy hű és boldog népet lásson a nemzet (jóságos) atyja. Imánk kíséri minden léptét a királyi ház s az egész nemzet jóságos anyjának (angyalának) Felséges Asszonyunknak, s miként a közelmúltban a gondjainkra bízott gyermekek ezrei egyesültek az Úr testének vételeiben Felségtek s a nemzet reményével, a trón örökösével, úgy zárjuk mi is imánkba és szívünkbe az egész királyi család törekvéseit és (reményeit) eszményeit s lelkünk soha nem szűnő fohászának visszhangja ajkunk szava: Isten áldd meg a királyt! Kegyelmed árja borítsa a magyar nemzet nagyasszonyát!*

## **10. Glattfelder érsek-püspök levele Serédi hercegprímásnak a pallium viseléssel kapcsolatban**

*Főmag. és Főtőd. Bíbornok Hgprímás Úr!*

*Méltóztassék megengedni, hogy ez úton is hálás köszönetet mondjak tegnapi kegyes látogatásáért. Újabb jele ez Eminenciádnak hozzám való kíméletes jóakarátának.*

*Legyen szabad azonban visszatérve a megbeszélésre tisztelettel megkérdezni, az érsek-püspökök viselnek-e palliumot, mert arra nézve teljesen tájékozatlan vagyok. Ha pedig nem, úgy a legteljesebb bizalommal bátorkodom érdeklődni, hajlandó*

*volna-e Eminenciád –tekintettel a történetekre s a csanádi egyházmegye előrelátható területi gyarapodására – a csanádi mindenkori püspök számára a pécsi analógiájára a pallium és érseki kereszt elővitele jogát az Apostoli Szentszéknél kezdeményezni.*

*Hódoló, mély tisztelettel*

*Bp. 1943. III. 20.*

*Gl*

*érsek-püspök*

### FELHASZNÁLT IRODALOM

Ábrahám István – Zombori István (szerk.): *A szegedi székesegyház*. Szeged, 2001.

Bangha Béla – Artner Edgár: *Római útikalauz*. Budapest, Pázmány Péter Irodalmi Társaság Kiadása, 1934.

Bálint Sándor: *Szeged városa*. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1959.

Gróf Bánffy Miklós: *Egy erdélyi gróf emlékiratai. Emlékeimből – Huszonöt év*. Budapest, Helikon Kiadó, 2013.

P. Bíró Ferenc S. J.: *Magyarország Jézus Szíve országa. Az 1915. év január elseje és június 13-ka emlékére*. Budapest, Apostol Nyomda Részv.-Társ., 1915.

Compagnoni, Giordano Monzio: *I giubilei del XX secolo*. In: Mezzadri, Luigi (szerk.): *Giubileo Anni Santi. Storia, significato e devozioni*. Roma, Edizioni San Paolo, 1999. 253–293.

Csávossy Elemér: *Manréza iskolája*. Budapest, Korda R.T. Kiadása, 1941.

Dusha Béla: *Az árvízi fogadalom temploma*. Szeged, Pécsi Direkt Kft. Alexandra Kiadója, 2005.

Foerk Ernő: *A szegedi Fogadalmi templom építő tervei*. Budapest, „Pátria” Irodalmi Vállalat és Nyomda R.T., 1914.

Glattfelder Gyula: *XIII. Leó s a pápaság világtörténelmi hivatása*. Budapest, Stephaneum Nyomda R.T., 1900.

Glattfelder Gyula: *Felsőbb magyar papnevelő intézet*. 1908.

Glattfelder Gyula: *Szentek és hősök. 1038–1938*. Szeged, Juhász István Könyvnyomdája, 1938.

Hadik András: *Foerk Ernőről és a Magyar Építészeti Múzeumban lévő dokumentum-anyagról. Lapis Angularis II. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből.* OMvH Magyar Építészeti Múzeum, 1998, 11–95.

Hal'ko, Jozef – Komorný, Štefan: *Dóm – a pozsonyi Szent Márton-székesegyház.* Gencsapáti, Szülőföld Könyvkiadó, 2016.

Hegedűs András (szerk.): *Ius coronandi. Koronázási emlékek az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye gyűjteményéből.* Esztergom, 2012.

Horváth Gábor: „*de minden év egyik napján mindég zárva lesz*” *Megjegyzések a szegedi Trianoni kapu szimbolikájához.* In: *Deliberationes*, IV/2. (2011) 100–140.

Horváth Gábor: *A Nemzeti Megújulás napja és szegedi emlékei.* In: *Deliberationes*, VI/2. – VII/1. összevont sz. (2013–2014) 108–115.

Horváth Gábor: *A Szegedi Dóm és a tér fogadalmi szimbolikája. Tér, Művészet, Szellemiség. Konferencia-kötet I. Szegedi Szabadtéri Játékok.* Szeged, 2014. 31–41.

Kertész K. Róbert: *IV. Károly apostoli magyar király koronázásának művészi és műszaki munkái.* Budapest, Hornyánszky Viktor Csász. és Kir. Ud. Könyvnyomda, 1917.

Kertész K. Róbert: *Rerrich Béla 1881–1932.* In: *Magyar Iparművészet*, XXXV. évf. (1932) 1.

Gróf Klebelsberg Kuno: *A szegedi gondolat.* In: *Magyar Iparművészet*, XXXV. évf. (1932) 2–7.

Lotz Antal: *Glattfelder Gyula a hitszónok és papnevelő.* In: Zombori István (szerk.): *Igazságot – szeretettel. Glattfelder Gyula élete és munkássága.* Budapest – Szeged, 1995. 21–34.

Megyer József: *Séta a szegedi piarista gimnázium körül.* In: *A Kegyesrendiek vezetése alatt álló szegedi városi róm. kat. Dugonics András Gimnázium Évkönyve az 1941/42. iskolai évről az iskola fennállásának 221. esztendejében.* Közzéteszi: Csonka Mihály igazgató. Szeged, 1942. 5–31.

Müller Lajos: *Jézus Szíve tisztelet története.* Budapest, 1944.

Nagy László: „*Katolikus Honvéd*”. *Imakönyv katolikus honvéd, csendőr, rendőr, levante és minden magyar férfi számára.* A Szózatot Dr. Hász István m. kir. tábori püspök írta. Az imakönyvet írta és összeállította: Nagy László m. kir. százados. Budapest, 1939.

Dr. Paulovits Sándor: *Harmincas honvédek a halálmezőkön.* Kecskemét, 1939.

Pál László: *A bambergi Szent István lovasszobor másolatának restaurálása. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti Tanulmányok. Studia Historica 3.* Szeged, 2000. 471–478.

Pfeiffer, Heinrich: *La Disputa di Raffaello. La pittura eucaristica nelle Stanze del papa Giulio II.* In: Marinelli, Francesco: *Roma eucaristica. Spiritualita. Storia. Arte. Cultura.* Roma, Edizioni Vivere In, 2000. 187–193.

Pongrácz Ester: *Arany korona.* Budapest, 1869.

Rerrich Béla: *A szegedi Fogadalmi templom körüli tér rendezésének I. díjjal kitüntetett pályaterve.* Budapest, 1928.

Rerrich Béla: *A szegedi Nemzeti Emléksarnok.* Szeged, A Szegedi Szemle kiadása, 1930.

Régi-Rerrich Béla: *A szegedi Templomtér.* (Hasonmás-kiadás) Szeged, Press Kontakt, 2002.

Dr. Schmid, Andreas: *Christliche Symbole aus alter und neuer Zeit.* Freiburg im Breisgau, 1909.

Seibert, Jutta: *A keresztény művészet lexikona.* Budapest, Corvina Kiadó, 1994.

Shvoy Kálmán *Titkos Naplója és Emlékirata 1918–1945.* Sajtó alá rendezte, a bevezető szöveget írta, magyarázó jegyzetekkel ellátta Perneki Mihály. Budapest, Kossuth Kiadó, 1983.

Szőnyi Ottó Dr.: *A szegedi Fogadalmi templom.* In: Magyar Iparművészet, XXXV. évf. (1932) 26–32.

Tomka Miklós – Góják János (szerk.): *Az egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok.* Budapest, Szent István Társulat, 2005.

Ujváry Gábor – Vertel Beatrix: *Kultúra nélkül nincs Magyarország.* Budapest, Árgyélus Kiadó, 2014.

Ybl Ervin: *Ohmann Béla művészete.* In: *Szépművészet*, 1942. 231–239.

Vadászi Erzsébet – Zombori István: *A szegedi püspöki palota.* Szeged, Juhász Nyomda, 2005.

Vass József: *Néhány szó Szent Ágostonról.* In: *Napkelet*, 1930. augusztus 1., 8. sz. 720–722.

Wehli Tünde – Zentai Loránd: *Biblia Pauperum és előtte a Vita et passio Christi képei a Szépművészeti Múzeum kódexében.* Budapest, Európa Könyvkiadó, 1988.

*Páter Zadravec titkos naplója.* Szerkesztette és a bevezetőt írta: Borsányi György. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

Zsódi Viktor: *A szegedi Egyházmegyei Papnevelő Intézet története 1930–1955 között.* In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 2007/3–4. 69–87.